

ШАПТАННЕ З МЕКСІКАЙ

Нататкі Уладзіміра КЛІМОВІЧА

5, 14—15

ЧОРНА-БЕЛАЯ ТРАДЫЦЫЯ

Алесь ЛАПАТА-ЗАГОРСКИ:

“Нехта са мной не пагодзіцца, але беларускаму тэатру, у вышынных праявах неаспрэчна ўхапіўшаму нацыянальны характар, поспех пакуль даваўся няхай не насуперак, але хіба ў малой ступені дзякуючы так званай традыцыі”.

6—7

“І САМАЕ МУДРАЕ СЛОВА...”

Вершы Сяргея ГРАХОЎСКАГА

8

ФРЭСКІ

Барыса ПЯТРОВІЧА

9

МАЛАВЯДОМЫ САТЫРЫК З ГЛЫБОЧЧЫНЫ

Алесь ПАШКЕВІЧ —
пра творчасць Лявона САВЁНКА-
КРЫВІЧАНІНА

13—15

БУДЗЬМА РАЗАМ!

Шаноўныя чытачы! Ідзе падпіска на “ЛіМ” на другое паўгоддзе 2001 года. Падпіску можна аформіць у любым паштовым аддзяленні. Кошт індыўідуальнай падпіскі на адзін месяц — 690 рублёў, на тры — 2070 рублёў, на паўгода — 4140 рублёў. Кошт ведамаснай падпіскі на адзін месяц — 1800 рублёў, на тры — 5400 рублёў, на паўгода — 10800 рублёў.

Індыўідуальны індэкс — 63856.

Ведамасны індэкс — 63857.

Фота А. КАЛЯДЫ

Прылегчы ў пахкую траву,
Глядзець спакойна у нябёсы,
Глядзець як воблакі над лёсам
Плывуць...

КОЛА ДЗЁН

Дзень за днём з халадамі і дажджамі праляцеў чэрвень. Ды і сёння не так ужо і гарача. Нягледзячы ні на што, па лясных ходзях грыбнікі і ягаднікі, а па нашых кватэрах збіральнікі падпісаў выбаршчыкаў у падтрымку асоб, якія прапануюцца для вылучэння кандыдатамі ў прэзідэнты Рэспублікі Беларусь. Словам, у кожнага з нас свой клопат. А 1, 2 і 3 ліпеня ў нашай краіне пройдзе святкаванне Дня незалежнасці, а ў Мінску і Дня горада з ваенным парадом, дэманстрацыяй тэхнікі грамадзянскага прызначэння, спартыўным шэсцем і святочным салютам. Арганізатары свята абяцаюць усім добры адпачынак і настрой.

ПАДВЫШКА ТЫДНЯ

Урадам нашай краіны прынята рашэнне, згодна з якім з 1 ліпеня тарыфная стаўка 1 разраду павялічваецца да 14.500 рублёў, а "мінімалка" — да 7500. Апрача ўсяго, да акладаў работнікаў 1—11 разрадаў вызначаны даплаты ў памеры 12000—1000 рублёў. У выніку чакаецца, што зарплата работнікаў, спецыялістаў і кіраўнікоў бюджэтнай сферы ў сярэднім узрасце на 24—25 працэнтаў. Прыкладна ў такіх межах павялічыць рост па ўсім асноўных невытворчых галінах. Наступная падвышка "мінімалкі" плануецца на лістапад...

РЭЙТЫНГ ТЫДНЯ

Як у кожнай краіне, і ў нашай хапае сацыялагічных службаў, якія праводзяць апытанні па розных аспектах жыцця грамадства. Праўда, нярэдка розныя сацыялагічныя службы па адных і тых жа пытаннях прыводзяць вельмі адрозныя лічбы. Аднак, нягледзячы на ўсё гэта, многія вераць сацыёлагам. Сацыялагічная служба "Люстэрка" інфармацыйнай кампаніі БелАГАН нядаўна правяла апытанне з мэтай высветліць рэйтынг тэлеканалаў. Усяго было апытана 500 жыхароў сталіцы ва ўзросце 18 гадоў і старэй. Так, 94 працэнты мінчан глядзяць тэлебачанне, а 6 працэнтаў рэспандэнтаў зусім яго не глядзяць. У пытанні "Перадачы якіх тэлеканалаў і які часта вы глядзіце?" лідзіруе ГРТ. Праграмы, якія транслююцца па гэтым канале штодзённа глядзяць 89 працэнтаў рэспандэнтаў. Далей ідуць РТР (83 працэнты), НТБ (75 працэнтаў), БТ (57 працэнтаў), ТВ-6 (37 працэнтаў) і СТБ (36 працэнтаў). Амаль зусім непапулярныя ў мінчан каналы "Культура" (23 працэнты) і ТБЦ (15 працэнтаў). Тут, як гаворыцца, лічбы гавораць самі за сябе...

ВЫСТАВА ТЫДНЯ

У Нацыянальным мастацкім музеі працуе філатэлістычная выстава "Знакі паштовай аплаты Рэспублікі Беларусь", прысвечаная 10-годдзю дзяржаўнага суверэнітэту нашай краіны. Першыя знакі паштовай аплаты (адбіткі клішэ штэмпелявальных машын) з'явіліся ў Беларусі ў 1991 годзе. Тады ў нас яшчэ не было магчымасці самастойна выпускаць знакі паштовай аплаты і яны друкаваліся ў Расіі. З 1994 года яны вырабляюцца ў Беларускім Доме друку. Першая беларуская паштовая марка — з выявай Крыжа Еўфрасіні Полацкай — была выпушчана ў абарачэнне 20 сакавіка 1992 года. За 10 гадоў поштай нашай краіны выпушчана 420 сюжэтаў паштовых марак, 15 картак і 19 канвертаў з арыгінальнай маркай, 189 сюжэтаў мастацкіх маркіраваных канвертаў, 260 мастацкіх маркіраваных картак з разнастайнымі сюжэтамі. Словам, 10 гадоў незалежнасці Беларусі для беларускай пошты прайшлі недарэмна...

РОСТ ТЫДНЯ

Паводле звестак Міністэрства статыстыкі і аналізу, у мінулым месяцы сярэдня па краіне заробкі дасягнулі адзнакі 115433 рублі, або прыкладна 82,5 долара па рыначным курсе. У параўнанні з красавіком налічаная зарплата ў маі ўзрасла на 9,1, а рэальная (з улікам змянення цэн на тавары і паслугі) — на 6,3 працэнта. Самая высокая зарплата па-ранейшаму ў банкаўскай сферы — 193254 рублі, а самая малая ў сферы сацыяльнага забеспячэння — 63036 рублёў. Да сярэдняй па краіне зарплаты ў 100 долараў яшчэ далекавата, але, як гаворыцца, яшчэ не вечар...

АДКРЫЦЦЕ ТЫДНЯ

У рамках рэалізацыі асноўных палажэнняў дагавора аб доўгатэрміновым гандлёвым супрацоўніцтве паміж Беларуссю і Казахстанам на 1999—2008 гады, а таксама дамоўленасцяў, якія былі дасягнуты ў час афіцыйных візітаў на высокіх узроўнях, казахскія авіятары адкрылі рэгулярныя паветраныя зносіны паміж Беларуссю і Казахстанам па маршруце Астана—Мінск—Кустанай—Караганда—Караганда—Кустанай—Мінск—Астана.

ПЕРАМЕНЫ ТЫДНЯ

Той, хто ў Мінску ездзіць на Камароўскі рынак, той заўважыў, што ён ператварыўся ў вялікую будпляцоўку ў цэнтры сталіцы. Асабліваць рэканструкцыі заключаецца ў тым, што яна праходзіць без спынення гандлю. Праз год Камароўка зможа прадаставіць прадаўцам тры з паловай тысячы рабочых месцаў, прымаць у "півквыя" дні да 180 тысяч пакупнікоў, а ў звычайныя дні — да 100 тысяч. Перабудова будзе не толькі сама Камароўка, але і цэлы квартал, абмежаваны вуліцамі Веры Харужай, Кульман, Куйбышава і Якуба Коласа. Словам, Камароўку чакаюць вялікія перамены.

ПЕРСПЕКТЫВА ТЫДНЯ

Лета — пара адпачынкаў. Нехта ўжо даўно паехаў далёка на мора і бавіць час пад гарачым паўднёвым сонцам на пляжы, а нехта яшчэ думае, куды б гэта выбрацца. Калі ёсць грошы — дык і праблем асаблівых няма з вандроўкай, але гэта калі ёсць грошы, а калі іх няма... І ўсё ж Рэспубліканскі цэнтр па аздараўленні і санаторна-курортным лячэнні насельніцтва паведаміў праз СМІ, што на працягу III квартала цэны на пуцёўкі ў беларускія санаторыі, прафілакторыі і дамы адпачынку застануцца без змяненняў і "сярэдні" сабекошт іх будзе вагацца ў межах 270—300 тыс. рублёў. Грамадзяне, што атрымаюць пуцёўкі па лініі сацыяльнага страхавання, з улікам узроўню прыбытку, павінны аплачваць ад 10 да 30 працэнтаў гэтай сумы. Тых, хто збіраецца адпачыць у здраўніцах Украіны і Расіі, чакае падаражанне пуцёвак. Праўда, усяго на 10 працэнтаў. Але...

ПРАЕКТ ТЫДНЯ

У Балгарыі адбыліся парламенцкія выбары. Кааліцыя былога цара Балгарыі, 64-гадовага Сямёна ІІ Саксен-Кобург-Гота, атрымала каля 40 працэнтаў дэпутатскіх месцаў. Пасля гэтага ў Расіі Уладзімір Жырыноўскі выступіў з новым праектам дзяржаўных пераўтварэнняў у Расіі. Лідэр ЛДПР прапанаваў увесці ў Расіі канстытуцыйна-манархічны рэжым. Прызначыць цара, па задуме Жырыноўскага, павінен прэзідэнт Уладзімір Пуцін. Тэрмін кіравання самадзяржца лідэр ліберал-дэмакратаў раіць абмежаваць дзевяццю гадамі. Праўда, да прапанаў Жырыноўскага мала хто прыслухоўваецца. І ўсё ж...

СТАТЫСТЫКА ТЫДНЯ

Толькі ў рэках і азёрах крыху прагрэлася вада, як на іх берагах з'явіліся людзі, якія любяць купацца. Аднак не для ўсіх вада — гэта радасць. Так толькі за мінулы тыдзень у нашай краіне патанулі 23 чалавекі, сярод якіх было 5 непаўналетніх. А за ўвесь чэрвень на рэках і вадасховішчах загінулі 72 чалавекі. Наперадзе яшчэ два месяцы лета. Будзьце асцярожнымі на вадзе!

У Саюзе беларускіх пісьменнікаў

На першым пасля XIII з'езда пасяджэнні рады СБП абмяркоўваліся пытанні аб выбарах намеснікаў старшыні СБП, пытанні аб унясенні змяненняў Уставу СБП, зацвярджэнне складу секцый і камісій, разглядаліся арганізацыйныя пытанні, звязаныя са штодзённай дзейнасцю саюза.

Выступілі старшыня СБП В. Іпатава, А. Жук, Г. Далідовіч, Р. Баравікова, А. Пісьмянкоў, Л. Дранько-Майсюк, Н. Загорская, М. Мятліцкі і інш. Намеснікамі старшыні СБП абраны Н. Гальпяровіч, В. Праўдзін, У. Мачульскі.

М. Р.

СУСТРЭЧЫ

Прырода не даруе абыякавым

Не спяшайцеся піць з вясковай студні. Амаль палова беларускіх калодзежаў утрымлівае ваду, якую па санітарных нормах можна назваць пітной толькі з вялікай нацяжкай. У Чырвоную кнігу Беларусі занесена 182 віды жывёл, якія знаходзяцца пад пагрозай знікнення, а таксама 214 відаў раслін. Летась у атмасферу выкінута 1311 тысяч тон забруджваючых рэчываў. Штогод на Беларусі ўтвараецца да двух мільёнаў бытавых адходаў, перапрацоўваецца толькі 3,5 працэнта. Каля паловы сметнікаў эксплуатацыя больш за 15 год. Калі накласці на агульны экалагічны стан Беларусі небяспеку чарнобыльскага радыяцыйнага ўздзеяння, сітуацыя выглядае не вельмі аптымістычнай. Таму на чарговай прэс-канферэнцыі, праведзенай пазаўчора ў сталічным Доме прэсы, закраліся менавіта экалагічныя пытанні.

Перад журналістамі выступілі першы намеснік старшыні Дзяржжамдруку Уладзімір Глушакоў, намеснік міністра прыродных рэсурсаў і аховы

навакольнага асяроддзя РБ Аляксандр Апацкі, выканаўчы дырэктар Беларускага ЮНЕПкома Аляксандр Мацясовіч і старшыня Беларускага Саюза журналістаў Леанід Екель. Гаворка ішла пра тое, што прырода не даруе абыякавым і змагацца за чысціню навакольнага асяроддзя павінны не толькі дзяржаўныя ўстановы, але і грамадскасць. Журналісты ў час прэс-канферэнцыі абмеркавалі задачы СМІ па больш дзейным асвятленні прыродаахоўных праблем.

Наш кар.

Беларусы свету едуць у Мінск

5—6 ліпеня ў Мінску пройдзе III з'езд беларусаў свету. Як і папярэднія (у 1993 і 1997 гадах), гэты нацыянальны форум ладзіць Згуртаванне беларусаў свету "Бацькаўшчына". Прэзідэнтам гэтай арганізацыі — Радзім Гарэцкі, выконваючы абавязкі старшыні рады — Валеры Герасімаў. Фактычны старшыня — Ганна Сурмач — летась эмігравала ў Чэхію, дзе ўзначальвае цяпер аб'яднанне пражоўскіх беларусаў. Напярэдадні свята Купалля ў сталіцы збяруцца прыкладна паўтысячы дэлегатаў ад структураў ЗБС "Бацькаўшчына" як па Беларусі, гэтак і ад замежных беларускіх суполак. Яны прадставяць каля 13 мільёнаў беларусаў, якія жывуць сёння па ўсім свеце. Гэты з'езд Згуртаванне беларусаў праводзіць выключна ўласнымі намаганнямі, без дапамогі дзяржавы. У "Бацькаўшчыне" заяўляюць, што не адмаўляюцца ад дзяржаўнай падтрымкі, але не могуць "пагадзіцца з узяваннем дапамогі ад дзяржавы з

палітычнымі патрабаваннямі (як было пры правядзенні другога з'езда)". Пры гэтым прадстаўнікі дзяржаўнай улады запрошаныя на мерапрыемства. Дзяржаўны камітэт па справах рэлігіяў і нацыянальнасцяў прасіў ЗБС перанесці правядзенне з'езда на восень, аднак Згуртаванне вырашыла правесці яго тады, калі гэтага вымагае статут арганізацыі, тым больш што ў ліпені канчаецца тэрмін паўнамоцтваў цяперашніх кіраўнікоў "Бацькаўшчыны".

У аргамітэце па правядзенні з'езда паведамілі: па звестках ад шэрагу беларускіх дыспар, амбасады Беларусі за мяжой не рэкамендуюць імехаць на з'езд. Гэтакія ж парады даў у сваім артыкуле ад 23 траўня 2001 года ў газеце "Голас радзімы" намеснік старшыні Дзяржжамітэта па справах рэлігіяў і нацыянальнасцяў Іван Яновіч. У Згуртаванні беларусаў свету "Бацькаўшчына" гавораць, што "такія пазіцыі з'яўляюцца дэструктыў-

най, скіраванай на раскол сярод беларускіх арганізацыяў". Апрача таго, у артыкуле І. Яновіча гаворыцца пра нейкі Кангрэс суайчынікаў, які дзяржава плануе правесці ў 2002 годзе, прычым "гэта пададзена як альтэрнатыва з'езду беларусаў свету".

А наогул пэўны раскол сярод беларускіх суполак за мяжой ужо маецца, і ўтварыўся ён яшчэ пасля II з'езда беларусаў свету. Падзел праходзіць збоўшага па палітычных поглядах у дачыненні да цяперашняга дзяржаўнага курсу. Два гады назад была нават створана паралельная ЗБСМ "Бацькаўшчына" міжнародная асацыяцыя "Святло Радзімы", якую ўзначальваў старшыня Дзяржжамітэта па справах рэлігіяў і нацыянальнасцяў А. Білык.

У такіх умовах галоўны мэтай III з'езда беларусаў свету называецца кансалідацыя беларускай нацыі. Ці зробіць гэта Магутны Божа?

К. П.

Слухалі воіны...

24 чэрвеня ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа прайшла літаратурная сустрэча, прысвечаная 60-годдзю з дня пачатку Вялікай Айчыннай вайны. На сустрэчу з беларускімі воінамі прыйшлі пісьменнікі Пятро Прыходзька, Іван Кудраўцаў і малодшы сын Якуба Коласа Міхась Міцкевіч. Адкрыў вечарыну Іван Курбека.

Дык так, пачалося.
Забойца ў паходзе,
І сплунчаны псы з лапцюгоў.
У грознай навалі,
у цяжкай прыгодзе
Больш мірных няма берагоў.
Да зброі, народы
раскутай краіны:
Разбойнік штурмуе наш дом!
Магутнаю рацюю,
патокам адзіным
Абрушым на ворага гром!

Гэтыя мужныя радкі народнага песняра Беларусі Якуба Коласа прагучалі са старонак газеты "Правда" 24 чэрвеня 1941 года. "Шалёнага пса — на лапцюг!" — так назваў пэзт свой верш-заклік. Ён заклікаў салдат да абароны Айчыны ад фашысцкіх захопнікаў.

На трэці дзень вайны ў дом на Вайсковым завулку, дзе жыла сям'я пэзта, трапіла бомба, усё было знішчана. Міхась Канстанцінавіч прыгадаў апошняю сустрэчу з братам Юркам, які пайшоў на фронт. Юрка загінуў у пачатку вайны, апошні ліст з фронту датуецца 20 верасня 1941 года. З палаючага Мінска Якуб Колас з роднымі выязджае ў эвакуацыю.

У страшны ваенны час пэзт знаходзіўся ў Ташкенце — і ўсё роўна быў у родным краі, там, дзе геранічны народ веў партызанскую вайну з ворагам. Уся літаратурная і грамадская дзейнасць Якуба Коласа тых часоў — гнейны прызыў да барацьбы з лютым ворагам. Пякуюча нянавісць да ворага і глыбокая ўпэ-

ненасць у перамозе над фашызмам надавалі творам Якуба Коласа асаблівую сілу.

Зямля мая, мая краіна!
Я чую твой прызыўны зван.
Прымі ж хоць слова твайго сына —
Не доўгі будзе твой наклон,
— пісаў пэзт у вершы "Голас зямлі". Яго сатырычныя вершы і публіцыстычныя артыкулы, што часта змяшчаліся ў друку, былі грознай зброяй беларускіх патрыётаў.

Гераніную барацьбу народных мсціўцаў пясняр паказвае ў паэмах "Суд у лесе", "Адплата". Ён адзін з першых раскрыў веліч партызанскай вайны, размах гэтага ўсенароднага руху.

У час Вялікай Айчыннай вайны выйшлі з друку два зборнікі паэзіі Якуба Коласа — "Адпомсцілі" і "Голас зямлі". Праца пісьменніка ў тыя суровыя часы была адзначана

Дзяржаўнай прэміяй, ордэнам Чырвонага Сцяга, медалямі.

Ваенны шлях Пятра Прыходзькі ляжаў ад Волгі да Эльбы. Свой аўтограф ён пакінуў на сценах рэйхстага. У творах пэзта часта звяртаецца да тэмы вайны. Некалькі вершаў ён прапанаваў слухачам, пазнаёміў са сваім новым зборнікам "Позняя восень".

Цёпла сустрэлі воіны выступленне Івана Кудраўцава, удзельніка Вялікай Айчыннай вайны, які ваяваў на 5 фронтах. Шмат цікавага з сваёй біяграфіяй раскажа ён, падзяліўся ўспамінамі пра сваё баявое мінулае.

Арлы маладыя,
Я вас пазнаю,
Бястрашных і мужных
У грозным баю.

Гэтыя радкі Якуба Коласа нагадаў у заключным слове вядучы сустрэчы Іван Курбека.

Н. МАКРЫЦКАЯ

Мадонны Аляксея Кузьміча

У Нацыянальнай мастацкай галерэі адкрылася выстава Аляксея Кузьміча. Яго "ўзвышаныя мадонны" занялі ўсе тры залы галерэі Саюза мастакоў. У якасці спонсара выступіў Мінгарвыканкам. А новы мэр Мінска М. Паўлаў, які прысутнічаў на адкрыцці выставы, паабяцаў практыкаваць такую форму дапамогі мастакам. Мэр мяркуюе арганізаваць серыю падобных выстаў, каб усе мастакі мелі аднолькавыя магчымасці для дэманстрацыі сваёй творчасці. Старшыня Саюза мастакоў Г. Буралкін засведчыў, што мэр вельмі значна дапамог мастакам і ў тым, што падтрымаў просьбу СМ знізіць аплату майстэрняў па стаўках жылых памяшканняў.

На адкрыцці прывітальнае слова сказалі паэты Г. Пашкоў і А. Скарынін, старшыня дзіцячага фонду У. Ліпскі. Аляксей Кузьміч, запрашаючы на агляд сваёй экспазіцыі,

паабяцаў, што наступным у яго творчасці стане партрэт мэра Мінска

М. Паўлава, якога ён бачыць у атачэнні святла.

ГРОДЗЕНШЧЫНА...

Да юбілею Цёткі

Актыўная падрыхтоўка да 125-гадовага юбілею Алаізы Пашкевіч (Цёткі) пачалася ў Шчучынскім раёне, на радзіме сьлінянай пісьменніцы. У цэнтральнай раённай бібліятэцы і Астрынскай сярэдняй школе, якія носяць імя знакамітай зямлячкі, адкрыты літаратурныя выставы. А 8 ліпеня ў раённым Доме культуры пройдзе навукова-літаратурная канферэнцыя "Цётка — нашчадкам сваім на гады і стагоддзі".

Незвычайная прэзентацыя

Прыемнай нечаканасцю для Іўеўскай раённай бібліятэкі стаў дар з Масквы — энцыклапедычная і даведачная літаратура, кнігі па мастацтве, эканоміцы, псіхалогіі агульным коштам амаль на 1800 долараў. Гэтая дабрачынная акцыя ад-

былася па ініцыятыве зямлячкі Іўеўчан, вядомай расійскай журналісткі Ядвігі Юферавай пры падтрымцы фонду інстытута "Адкрытае грамадства". А нядаўна ў бібліятэцы прайшла прэзентацыя падараваных кніг.

Дзень польскай культуры

У Лідзе адбыўся традыцыйны Дзень польскай культуры. Гледачы зведалі задавальненне, пазнаёміўшыся з народнымі песнямі і танцамі палякаў у выкананні папулярных у горадзе ансамбляў "Крэсовы забавы", "Лідзяне", "Сібірак", "Меморыя".

Алесь ЖАЛКОЎСКИ

"Гарадніца" спявала ў Польшчы

З дзесяцідзённым гастрольным турнэ па гарадах Балтыкі выязджалі ў Польшчу артысты гродзенскага народнага ансамбля песні "Гарадніца", якім кіруе Аляксандр Лойка. Запрашалі беларускіх спевакоў Генеральнае консульства РБ у Гданьску і Таварыства польскіх артыстаў-музыкантаў. "Гарадніца" дала 32 канцэрты ў Гданьску, Эльблонгу і іншых гарадах

на ўзбярэжжы. Ансамбль выступаў у Оперы Балтыйскай, Палацы "Опатов", Рускім Доме, Гданьскай гарадской ратушы. Гэта не першыя гастролі. "Гарадніца" падтрымлівае з польскімі калегамі трывалыя сувязі і штогод выязджае да суседзяў з канцэртамі, прымае ўдзел у фальклорных фестывалях.

Лілія НАВІЦКАЯ

МАГІЛЕЎШЧЫНА...

Маладосць — не перашкода

У Касцюковіцкім краязнаўчым музеі праходзіць выстава 19-гадовага мастака-афарміцеля Валерыя Купцова. На яе адкрыцці дырэктар музея Аляксей Туркоў зазначыў, што касцюковіцкая зямля багатая талентамі, услед за скульптарам К. Зайцавым, жывапісцам А. Бархатковым мастацкія традыцыі доўжыцца і малады мастак з вёскі Саматэвічы. На карцінах Купцова — не толькі прыгажосць роднага краю, ледзь не кожная пазначана журубой і смуткам. Гэта невыпадкова: вёска, дзе нарадзіўся зямляк Аркадыя Куряшова, выселена з-за чарнобыльскай радыяцыі...

Уладзімір КАПАЕЎ

ГОМЕЛЬШЧЫНА...

Дарогамі вайны

У выставачнай зале Гомельскага аўтарамонтнага завода, якая з'яўляецца філіяй карціннай галерэі абласной арганізацыі Саюза мастакоў, адкрылася экспазіцыя работ з фондаў абласнога краязнаўчага музея. Экспазіцыя прысвечана 60-годдзю пачатку Вялікай Айчыннай і дню вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. На выставе

карціны вядомых мастакоў Гомельшчыны пра герояў вайны, іх франтавыя дарогі, партызанскі рух. Аўтары — М. Навіцкі, С. Дзьвіжанаў, У. Кароткі, Р. Ландарскі, А. Отчык, А. Каханевіч... Першымі наведальнікам выставы, якая будзе доўжыцца на працягу месяца, ветэраны вайны і прадстаўнікі аўтарамонтнага прадпрыемства.

Пяць гадоў "Жывой вадзе"

Споўнілася пяць гадоў са дня выхату ў свет аб'яднанага выдання "Жывая вада", якое робяць журналісты абласных газет Гомельшчыны, Віцебшчыны, Смаленшчыны, Браншчыны, Чарнігаўшчыны і Жытоміршчыны. Юбілейны нумар, які і заўжды, шмат увагі надае літаратуры і мастацтву. Шмат на ягоных старонках і матэрыялаў гомельскіх аўтараў: старшыні абласной арганізацыі Саюза пісьменнікаў Васіля Ткачова, паэты Таісы Мельчанкі, мастака і паэта Генадзя Говара, журналісткі Тамары Кручанкі.

Абмяняліся гастрольмі

Заслужаны калектыў РБ — Гомельскі абласны драмтэатр нядаўна выступаў з гастрольмі ў Бранску. Цяпер у госці да гамельчан прыехаў Бранскі дзяржаўны тэатр драмы імя А. К. Талстога. Калек-

тыў прывёз у Гомель свае лепшыя спектаклі: "Тры сястры" А. Чэхава, "Вясельны марш" В. Азернікава, "Дама-невідзімка" П. Кальдэрона...

Аляксей ШНЫПАРКОЎ

МІНШЧЫНА...

Убачыць нябачнае

Карціны Я. Паваротнай, В. Танюкевіча, С. Пыжыкава, В. Афанасьева, А. Матусевіча і некаторых іншых склалі выставу "Сусвет, які прыгожы". Палотны экспанаваліся ў бібліятэцы імя А. Пушкіна. Арганізаваў выставу В. Танюкевіч, дырэктар цэнтра мастацтваў "Алірна", які аб'ядноўвае людзей на аснове духоўнай творчасці, займаецца культурніцкай асветай і ўдасканаленнем маральных каштоўнасцей чалавека. Ідэя выставы нескладаная: "Угледзіся ў сусвет, што побач, і ты убачыш у ім шмат прыгожых і незвычайных рэчаў, на якія не звачаеш у штодзённым жыцці...". Акцэнт у сваіх работах кожны з мастакоў ставіць па-свойму, выходзячы з уласнага светаўспрымання. На прыцягальных у сваёй шчырасці карцінах Я. Паваротнай — выключна горы, якія аўтарка бачыла толькі ў сваіх фантазіях. Праз шчодрую палітру фарбаў яна перадае не толькі аблічча гор, але і іх сутнасць.

Мастак В. Танюкевіч называе сябе філосафам ад мастацтва. "Таямніца Сфінкса", "Снежныя Лотасы", "Тры пераўтварэнні Заратустры" — толькі некалькі з палотнаў, прадстаўленых на выставе. За кожным — глыбіня думкі і сэнсу.

Своеасаблівым цэнтрам выставы стаў габелен "Нацюрморт у прасторы" А. Кішчанкі і яго жонкі. Пра гэтага мастака, якога, на жаль, ужо няма з намі, дырэктар Нацыянальнага музея У. Пракапцоў сказаў: "Ён змог за сваё творчае жыццё наблізіцца да разумення тых адвечных пытанняў, што хвалююць сапраўднага творцу ўжо не адно стагоддзе".

Людміла ГУРМАН

Вішнёвы сад квітнее ў Цюмені

Што звычайны мінчук можа ведаць пра Цюменскі дзяржаўны тэатр драмы і камедыі? Бадай нічога. Аднак гэты, адзін са старэйшых тэатраў Сібіры, які на два тыдні прыязджае з гастрольмі ў Мінск, на самрэч існуе сто сорок тры гады. Дарэчы, у адным з газетных даведнікаў па тэатральнай Расіі, які неўзабаве склалі вядомы тэатразнаўца, сцена Сібіры названа сапраўдным тэатральным цэнтрам. Як адзначае сакратар тэатральных дзеячаў Расіі Віктар Каліш, у Сібіры тэатральныя традыцыі падтрымлівае публіка, якая не дазваляе ператварыць тэатральную справу ў камерцыю — глыбокія пастановачныя рашэнні тут судносяцца з увагай да густаў залы.

У першы дзень гастролі — 30 чэрвеня акцёры з Цюмені сыгравалі "Забойства Ганзага" Н. Йорданава. (Усе спектаклі прай-

дуць на сцэне Купалаўскага тэатра). Гэты спектакль у 2-х дзеях з пралагам і эпілогам, у якім дэдузіцыя, што і "маленькія людзі" — могуць паўплываць сваім мастацтвам на ход гісторыі, паставіў галоўны рэжысёр тэатра Аляксей Ларычаў. У яго пастаноўцы можна будзе таксама паглядзець спектаклі "На хлебнік" І. Тургенева (4—5 ліпеня), "Кадрыйль" У. Гуркіна (6—7 ліпеня), "Эквус" П. Шэфера (8—9 ліпеня). У гастрольнай афішы Цюменскага дзяржаўнага тэатра значацца і камедыі па класічных замежных п'есах: "Школа зласлоўя" Р. Шарыдана ў рэжысуры А. Каца (2—3 ліпеня) ды "Мірандаліна" К. Гальдоні ў пастаноўцы У. Вераб'ева. А закрые мінскія гастролі Цюменскі тэатр славытым "Вішнёвым садом" А. Чэхава, які паставіў маскоўскі рэжысёр А. Горбань. "У нашым "садзе"

існуюць і натуральнасць, і грацэс, і паэзія. Дык што ж такое "Вішнёвы сад"? Гэта карусель... і круцяцца на ёй сумныя людзі, вялікія дзеці, якіх пераехаў час..."

В. Б.

На задумку: сцена са спектакля "Школа зласлоўя".

Зноў "чамаданнае" жыццё

4 ліпеня завяршае свой чарговы сезон Нацыянальны акадэмічны тэатр балета Беларусі. У гэты вечар на афішы — "Шчаўкунчык", прыгожая казка, створаная на музыку П. Чайкоўскага мастацкім кіраўніком тэатра В. Елізар'евым, з дэкарацыямі незабыўнага Я. Лысыка і касцюмамі А. Зінчанкі. А неўзабаве беларуская балетная трупса сама апынецца ў казцы: на цёплым анталійскім узбярэжжы Турцыі пачнуцца яе летнія гастролі.

Выступаць дэкарацыя ў сапраўды незвычайнай мясціне — у грандыёзным антычным тэатры, узведзеным тут больш як дваццаць стагоддзяў таму. Яго гіганцкая зала пад адкрытым небам разлічаная на 15 тысяч гледачоў. Уяўляецца, якім арганічным і эфектным відоўшчам будзе спектакль

"Спартак", замоўлены для паказу беларускімі артыстамі падчас гастролі! Дарэчы, крыху пазней ён паўстане перад гледачамі Кіпра, дзе прадоўжыцца вандроўка нашага тэатра балета. "Спартак" распачнецца і новы сезон у Мінску. Гэта мае адбыцца 29 жніўня, і ўвесь верасень тэатр — "дома". У кастрычніку зноў дэкарацыя "збіраць чамаданы": гастролі ў Галандыі. Лістападаўскія гастролі пройдуць у Бельгіі, Іспаніі, на поўдні Францыі. На пачатку снежня — родны Мінск. А ўжо з 20-га чысла апошняга каляндарнага месяца і да 15 студзеня 2002 года запланавана вандроўка ў Кітай. Такое неспакойнае творчае жыццё...

С. Б.

Стварыць Камітэт у абарону беларускай мовы

29 мая прайшоў з'езд Саюза беларускіх пісьменнікаў. З вуснаў літаральна ўсіх дэлегатаў, за выключэннем хіба толькі аднаго, прагучала трывога за стан роднай беларускай мовы і літаратуры. Але мяне здзівіла, што ніхто з дэлегатаў не падтрымаў прапанову выступіўшага на з'ездзе нашага выдатнага кампазітара Ігара Лучанка аб стварэнні ў Беларусі Камітэта ў абарону беларускай мовы. Відаць, палічылі, што прапанова славутага кампазітара — нерэальная: да яе не прыслухоўваюцца ва ўладных структурах. Але я лічу, што пісьменнікі вельмі памыляюцца: улады абавязкова павінны прыслухацца да такой прапановы і асабліва кіраўнік дзяржавы Аляксандр Лукашэнка. Чаму?

Па-першае, цяжка паверыць,

што Аляксандр Лукашэнка не любіць беларускую мову, мову зямлі, на якой ён нарадзіўся, якая ўскарміла яго і ўспала. Па-другое, стаўшы саюзнікамі Расіі, мы проста абавязаны пераймаць ад яе ўсё лепшае. А паглядзіце, што там творыцца? Здавалася б, што можа пагражаць рускай мове, якая запаланіла шостую частку свету і царствуе на ёй? Нічога. Але нашы сябры і суседзі — расіяне б'юць трывогу, яны клапоцяцца аб сваёй мове, бо ведаюць: не будзе рускай мовы — не будзе Расіі. Нават у Дзярждуме Расіі створан і дзейнічае Камітэт у абарону рускай мовы.

Дык што ж тады казаць нам пра нашу беларускую мову, якая на сваёй уласнай зямлі, у сваім уласным доме знаходзіцца на правах падчырыцы. Калі ўжо ў

Расіі ёсць камітэт у вышэйшай дзяржаўнай структуры па абароне рускай мовы, лічу, што нам сам Бог дазваляе стварыць не адзін, а тры камітэты ў абарону мовы нашага народа: ва ўрадзе, палатце, Адміністрацыі прэзідэнта.

Скажаце: у нас ёсць Таварыства беларускай мовы, навошта яшчэ розныя камітэты? Але ТБМ — гэта грамадская арганізацыя, якая не мае ўладных рычагоў. Думаю, што Аляксандр Лукашэнка, як рэаліст, абавязкова прыслушаецца да прапановы Ігара Лучанка аб стварэнні Камітэта ў абарону беларускай мовы па прыкладзе Расіі. Прыслушаецца і таму, што гэта прапанова прагучала на з'ездзе беларускіх пісьменнікаў напярэдадні прэзідэнцкіх выбараў.

Уладзімір ШУЛЯКОЎСКИ

Янава свята
з прыпевам "Ліго!"

Наўмольны Сонцаварот пастараліся прыпыніць хоць на некалькі цудоўных гадзін у Доме дружбы, дзе сабраліся пагаварыць аб нацыянальных традыцыях нашых суседзяў. А пачалі з народнага свята латышоў, якое так падобна да нашага Купалля. Сябра рады таварыства "Беларусь—Латвія" Эма Уладзіміраўна Чупракова многа гадоў пражыла ў Латвіі, душой і сэрцам прыкіпела да слова і песні латышоў, упоўніцу спазнала іх багатую, нязрушаную нагодамі культуры.

А пачалося свята Ліго кароткай справаздачай аб рабоце таварыства "Беларусь—Латвія". Наша "люстэркавая" суполка — таварыства "Латвія—Беларусь", якую ў Даўгаўпілсе ўзначальвае Інара Муканэ, падтрымала ідэю правядзення Свята пльытагонаў. І вось ужо другі год па Дзвіне-Даўгаўе пльывуць з Верхнядзвінскага раёна пльыты-ганкі. Стала традыцыйным і рэгіянальнае свята мастацтваў Прыдзвіння, у якім прымаюць удзел прадстаўнікі Расіі, Беларусі, Латвіі, а сёлета далучыліся і мастацкія калектывы з Літвы. Зусім нядаўна той жа самы горад Верхнядзвінск у Віцебскай вобласці прымаў удзельнікаў міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі "Радавод Лапацінскіх". Сар я пад Верхнядзвінскім была адной з грэфскіх рэзідэнцый, і туды прыехала з Сігулды сям'я латышскіх Лапацінскіх. Прымада гасцей грамадскага суполка "Рубон".

І ўрашце мы завочна павіншавалі нашага даўняга латышкага сябра — перакладчыцу, даследчыцу латышка-беларускіх літаратурных узаемазвязяў, прэзідэнта Латвійскай асацыяцыі беларусістаў шаноўную Мірдзу Абала з узнатогаджаннем яе медалём Францыска Скарыны.

Бліжэй да тэмы вечарыны падзеў нас пэнт Анатоля Варцінкі. Ён прачытаў свой пераклад верша Яніса Пэтэрсэ пра Янава ячменнае піва, адмысловы Янаў сыр, пра тое, як "ноч год напалам расекла агнём...". Не ўтрымаюся і адрозжы скажу, што ўсе традыцыйныя пачастункі, з якімі сустракаюць латышы Янаў дзень, былі тут жа, у зале, уключаючы і піўную бочку са свежым напоём, дастаўленую з Латвіі спецыяльна да вечарыны.

Эма Уладзіміраўна Чупракова як прафесійны навуковец распавяла пра высокую пашаноту латышоў да сваіх нацыянальных традыцый, а відафіліям аб святкаванні Янавай ночы данёс да прысутных усе патаемы, чары свята, духоўную высакароднасць тых, хто спаведзе народныя традыцыі, сваімі даймамі ахоўвае мацярына продкаў. Дарэчы, самі дайны таксама гучалі на вечарыне ў жывым маўленні. І дапамагаў вядучай яе ўнук Саша.

Янавы дубовыя вянкi і вянкi дзявоцкія пльылі з галавы на галаву пад вясельныя воклічы тых, хто вечараваў у Доме дружбы. Аздобаю залы былі і прынесеныя з дому пашанотнай Эмы Уладзіміраўны латышскія нацыянальныя поцілкі, падсвечнікі. Поклічна зырчэла кветка папараці...

Намеснік старшыні прэзідыума Беларускага таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі Ніна Сямёнаўна Іванова падзякавала мінскай "латышцы" Эме Чупраковай за цудоўнае спасціжэнне і рэпрэзентацыю нацыянальнай культуры нашых бліжэйшых суседзяў, з якімі ў нас столькі агульнага. Латышы вучаць нашадкаў зберагаць непаўторнае, адметнае — несмяротныя традыцыі продкаў.

І калі закахана-закалыханы прыпевак "Ліго! Ліго!" заціх да наступнага лета, то гаворку аб дыфузіі культур, аб латышка-беларускіх узаемадачыненнях мушу прадоўжыць. Запрашаю ахвотнікаў у Полацкі краязнаўчы музей, які ўзначальвае Вольга Давыдаўна Краско. Там таварыствам "Беларусь—Латвія" наладжана выстава карцін мастакоў Віктара Жаўняровіча, Пятра Мірановіча, Міхася Калініна, Вячкі Целеша, Валерыя Дзевіскібы. Усе яны спалучаныя лёсам з Дзвіной-Даўгавай. Усе выстаўленыя карціны прывезеныя ў свой час з Даўгаўпілса, Огрэ, Рыгі. Таму і выстава называецца "Плешча ў сэрца Дзвіна". Налета ў выдавецтве "Юнацтва" выйдзе кніга з такой жа назвай, дзе будуць сабраныя пазытчыны, праявічныя творы аўтараў з Расіі, Беларусі, Латвіі, прысвечаныя агульнаму для трох народаў воднаму шляху.

Збіраюцца зараз сродкі і на выданне анталогіі "Крывіцкія руны" для "Беларускага кнігазбору". Упершыню ў літаратурны ўжытак будуць уведзены творы беларускіх пісьменнікаў Латвіі, дзе дзякуючы падтрымцы самога Райніса зарунела творчая чынасць карэннага беларускага насельніцтва ў рамках культурна-нацыянальнага аўтаноміі і дзе сёння наша сацыяльна-эканамічная развіццё рэгіёна, дэмаграфічная сітуацыя, жыццельны і раслінны свет, адзначаны гістарычныя формы землекарыстання на Тураўшчыне, расказваецца аб знакамітых людзях. У раздзеле "Археалогія, гісторыя" разгляда-

Тураўшчына... З гэтым словам звязаны пачатак нашай шматвяковай гісторыі, пачатак Беларусі. У ім адлюстраваны вялікая глыба культуры, быту і традыцый беларусаў. За ім бачацца моўныя абсягі, слоўныя скарбы, якія зіхацяць спрадвекую непаўторнасцю. Тураўшчына — шматстайны свет духоўнага жыцця палешукоў, помнік культуры, прыроды краіны.

Сведчаннем таму з'яўляецца альманах "Тураўшчына. Мінутае, сучаснасць, будучыня. Выпуск 1", які ўбачыў свет дзякуючы намаганням грамадскага аб'яднання "Тураўскае навукова-асветніцкае таварыства" і Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. У ім усебакова і шматгранна характарызуецца сучасны стан сацыяльна-эканамічнага развіцця рэгіёна, дэмаграфічная сітуацыя, жыццельны і раслінны свет, адзначаны гістарычныя формы землекарыстання на Тураўшчыне, расказваецца аб знакамітых людзях. У раздзеле "Археалогія, гісторыя" разгляда-

Сяргей ПАНІЗНІК,
старшыня рады таварыства
"Беларусь—Латвія"

Восенню 1956-га я стаў аспірантам БДУ і пачаў працаваць над кандыдацкай дысертацияй, тэмай якое абраў маладую беларускую паэзію 20-х гадоў — першага паслякастрычніцкага дзесяцігоддзя. Маім заданнем было перш-наперш "ужыцца" ў той час, каб спасцігнуць дух эпохі, асабліваці грамадска-палітычнага і літаратурнага жыцця ў Беларусі. Для гэтага я рашыў перагартыць камплекты тагачасных беларускіх газет і часопісаў. Чаго не ставала ў нашай Нацыянальнай бібліятэцы — браў у Маскоўскай імя Леніна, дзе двойчы працаваў па месяцу. Там камплекты захоўваліся ў добрым, не працягнутым стане. Знаходзіў і заносіў у свае сшыткі розную інфармацыю, якая мне можа спатрэбіцца, і, вядома ж, асабліва ўважліва чытаў на палосах газет і старонках часопісаў вершы. Вершы — у першай рэдакцыі, многія з якіх пазней змяшчаліся ў зборніках у іншым выглядзе, пераробленымі. А часта і зусім не змяшчаліся, — заставаліся знакамі-сведкамі часу без прэтэнзій на перспектыву, на доўгае-жыццё. Вельмі шмат патрэбнага мне матэрыялу знаходзіў я на старонках газеты "Савецкая Беларусь", рэдактарам якой быў пэнт Міхась Чарот. (У канцы 20-х яе перавялі на рускую мову, гэта — да пытання, калі пачалася русіфікацыя Беларусі ў савецкі перыяд). У прыватнасці, мяне надзвычай зацікавілі і захапілі ў падшыўцы за 1922 год сатырычныя вершы Кандрата Крапівы — першыя яго выступленні ў гэтым жанры ў друку. Уявім на хвілінку, шанюны чытач: 1922 год! Толькі закончылася грамадзянская вайна. Яшчэ жывы Ленін. Толькі ўступіла ў сілу Новая Эканамічная Палітыка — НЭП. Беларусь падзелена паміж Польшчай і Савецкай Расіяй так, што "тутэйшым" накінулі толькі шэсць паветаў былой Менскай губерні. Некалькі гадоў БССР уяўляла сабой прыкладна адну шостую частку этнічнай Беларусі. Тэрытарыяльна яна прырасла толькі ў 1924 і 1926 гг. за кошт Віцебшчыны і Гомельшчыны (самыя ўсходнія раёны так і не вярнулі — назаўсёды далучылі да Расіі). Тым не менш і на шасці паветах ладзілася жыццё ў нацыянальна-беларускіх формах. І хлынула на старонкі газет паэзія, пераважна — творчасць маладых аўтараў. У галоўнай рэспубліканскай газеце "Савецкая Беларусь" ніхто ў 1922 годзе так часта не друкаваўся, як Кандрат Крапіва.

Не цягнуся я за Чаротам,
Не раўня Ясакару,
А расту сабе пад плотам
Ціха, покуль не памру.

У зборніках паэта 20-х гадоў гэта строфа ўжо гучала іначэй: "Не ганюся за Чаротам і Купалу не раўня". А пазней — у Выбранных творах, у Зборах твораў — яна і зусім знікла. Дасведчаныя чытачы ведаюць, што Ясакар — гэта псеўданім Самуіла Яфімавіча Плаўніка: пад творами прозы ён падпісваўся Змітрок Бядуля, а пад паэзіяй — Ясакар. Дарэчы, як і Канстанцін Міхайлавіч Мішкевіч: у паэзіі — Якуб Колас, у прозе — Тарас Гушча.

Нас, чытачоў старэйшага пакалення, прывучаных за дзесяцігоддзі бальшавіцкага рэжыму ў СССР да ідэалагічных рамак, да цензуры і самацензуры, здзіўляе дэмакратычнае пачуванне аўтараў, свабода слова, якую карысталіся тады паэты і пісьменнікі. Што бачу, як успрымаю, як разумею і ацэньваю — так і пішу, так і апублікуюваю. Перагортваю сёння тэя выпіскі з маладога Крапівы — і міжволі думаю: вялікая рэч — свабода, адсутнасць страху (што не так казаў-напісаў), магчымасць выказацца без аглядакі на высокае начальства! Вось, напрыклад, радкі пра міжнародную канферэнцыю кіраўнікоў дзяржаў у Лазане (верш "Гульня ў жмуркі"):

Дэлегаты да Лазані
Панаехалі вазамі.
Тут і грэкі, тут і туркі,
І давай гуляць у жмуркі.
Турку вочы завязалі:
— Ну, смэт, лаві! — казалі.
Вось француз (ён хлопец вёрткі!)
Расціпяе турку порткі.
Ужо сцягнуў аж да калена,
А смэт крычыць аж нема...

Мабыць, не памылюся, калі скажу, што гэта сатырычная сіцэнка пасуе і да некаторых сённяшніх міжнародных дыпламатычных сходак. Ну, а такія сацыяльныя сатыры 1922 года — хіба яны страцілі актуальнасць, хіба яны сёння б'юць у брыво, а не ў вока?

Быў на вёсцы я сягоння —
Ой, дык што там рабіца:
Тая вёска ў самагоні,
Мусіць, скоры ўтопіца.

З кожнай вёскі да мястэчка
Рэчка разліваецца —
Самагонкі льецца рэчка,
Селянін купаецца.

З выканкама цераз плошчу
Трапіў я ў міліцыю —
І там зубы ўсе палощчуць
Гэта ж вадыца.

Або — вось гэтая сатыра "Дай ды дай!":

А няхай ты праваліся!
Вось парадкі завяліся:
Дзе ні сунься — так і знай, —
Усюды ў лапу дай ды дай!

Для барацьбы з гэтым злом пачалі ўтвараць "тройкі" кантралёраў:

Яны хочуць, як відаць,
"Дзерунам" па лапах даць.

Ды не ведаю я толькі,
Ці памогучь тэя "тройкі",
Бо і ў "троек" лапы есць —
Ды не тры, а цэлых шэсць.

Хачу звярнуць увагу, як пазней цензура і самацензура нявечылі праўдзівыя, сатырычна дакладныя радкі. Ва ўсіх зборах твораў апошняга строфа падаецца ўжо ў такой рэдакцыі: "Ды не ведаю я толькі, Ці памогучь нават "тройкі", — Каб навесці тут парадкі, Мо спатрэбіцца й "дзсяткі". Знікла ўдарная збойная сатырычная сіла: бяруць у лапу і "тройкі" — г. зн. дзяржаўныя кантралёры, прычым — у тры разы больш. Уласна, да гэтага і падводзіў паэт-сатырык чытача: уся бяда ў тым, што рыба гніе з галавы, што самыя страшныя хабаршчыкі, аматары ўзяць у лапу — там, на версе.

А хіба не цікава пачытаць сёння і такі абразок да характарыстыкі эпохі НЭП, свабоднага рынку ў месцакова-беларускім варыянце, выказаны мовай вясковага мужыка (сёння мы сказалі б — прадстаўніка "электарата"):

Я у Шлёмкі на рагу
Прадаў горшчык тварагу,
На друзім у Хайкі
Я прадаў і яйкі.
Потым зайшоў к Бэрку —
Раздушыў кватэрку.
Ходзяць мае ногі —
Не на ўме й налозі.

Асабліва ж уразіў мяне сваёй нястрачанай актуальнасцю верш Крапівы "Шчыраму лаціністу". Вось ужо калі сапраўды можна сказаць трафарэтнай фразай: як сёння напісана!

Што вы, людзі! Што вы! Што вы!
Не было таго ніколі,
Каб у нашай роднай школе
Беларускай нейкай мовы
Шэсць гадзін было на тыдні!
Яна ж дзецям аж абрыдне!
Дый няма з яе карысці —
Забіваць адно галавы.
Лепш ужыць французскай мовы
Ды лацінскай, як калісьці...
Трэба й мне адукавацца,
Бо ў "Савецкай Беларусі"
Давядзецца скоры, мусіць,
Па-кітайску друкавацца.
Лацініст заядлы, шчыры!
Прадулі ты зрэшкі шырай
Ды на дол спусціся з неба,
Наш таварыш безгаловы,
Дык убачыш, што нам мова
Беларуская тут трэба —
Як вада, як кавал хлеба,
Як расліне кожнай глеба.

Амаль 80 гадоў прайшло з таго часу! І што ж мы, дарагія-шаноўныя, бачым? А ўсё тое самае: хоць ты пераходзь на кітайскую!.. Восем дзесяткаў гадоў! Чаго толькі не памянлася ў свеце! Якія гістарычныя падзеі наспелі і адбыліся! Якія сацыяльныя катаклізмы адбыліся! Якія імперыі рухнулі! Якія перавароты ў навуцы і тэхніцы здзейснены! І толькі адно засталася на нашай зямлі нязменным — лютая, неспатыльная, звярына-паталагічная нянавісць да беларускай мовы.

Тут пачатак Беларусі

Тураўшчына... З гэтым словам звязаны пачатак нашай шматвяковай гісторыі, пачатак Беларусі. У ім адлюстраваны вялікая глыба культуры, быту і традыцый беларусаў. За ім бачацца моўныя абсягі, слоўныя скарбы, якія зіхацяць спрадвекую непаўторнасцю. Тураўшчына — шматстайны свет духоўнага жыцця палешукоў, помнік культуры, прыроды краіны.

Сведчаннем таму з'яўляецца альманах "Тураўшчына. Мінутае, сучаснасць, будучыня. Выпуск 1", які ўбачыў свет дзякуючы намаганням грамадскага аб'яднання "Тураўскае навукова-асветніцкае таварыства" і Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. У ім усебакова і шматгранна характарызуецца сучасны стан сацыяльна-эканамічнага развіцця рэгіёна, дэмаграфічная сітуацыя, жыццельны і раслінны свет, адзначаны гістарычныя формы землекарыстання на Тураўшчыне, расказваецца аб знакамітых людзях. У раздзеле "Археалогія, гісторыя" разгляда-

юцца асабліваці абшчынна-родавай арганізацыі насельніцтва Тураўшчыны, каменны і бронзавы век. Гісторык П. Лысенка распавядае пра раннефеадальны Тураў у летапісах і археалагічных даследаваннях. Тут жа змешчаны нататкі пра Тураў М. Ткачова, якія ўзяты з яго кнігі "Людзі і замкі". Спецыфічныя рысы тураўскай гаворкі, этнаграфічныя звесткі, Тураўшчына і стараславянская культурна-моўная традыцыя, традыцыйнае земляробства ў звычаях і абрадах палешукоў, сямейна-абрадавая паэзія, абрад "Жаніцба коміна" — такое кола артыкулаў і паведамленняў, якія апублікаваны ў альманаху.

Прадстаўлена ў альманаху хроніка жыцця грамадскага аб'яднання. Напрыклад, можна прачытаць пра раённае свята "А гармонік грае-грае", якое праходзіла ў Жыткавіцкім раёне ўжо двойчы. Месцам правядзення былі вёска Пагост, якая месціцца ў міжрэччы Прыпяці і Цвігі, г. п. Тураў і г. Жыткавічы. Удзел у арганізацыі і пра-

вядзенні, акрамя Тураўскага навукова-асветніцкага таварыства, прынялі Беларускі саюз фалькларыстаў, аддзел культуры Жыткавіцкага раёна. У гэты дзень на гасцінню тураўскую зямлю завіталі вядомыя фальклорныя калектывы "Дударыкі", пеўчае трыо "Вячоркі", кіраўнік ансамбля "Свята" Васіль Купрыяненка, кіраўнікі раёна, журналісты, госці. Раздзел "Персаналіі" прысвечаны А. Крывіцкаму з нагоды яго 70-годдзя з дня нараджэння. Вядучы навуковы супрацоўнік Інстытута мовазнаўства імя Я. Коласа НАН Беларусі, сябра таварыства, шмат увагі ўдзяляе даследаванню Тураўшчыны. Ён з'яўляецца адным з аўтараў вядомага дыялектнага збору "Тураўскі слоўнік" (1982—1987), які папаўняецца да нашых дзён матэрыяламі ("З лексікі вёскі Пагост (Жыткавіцкі раён)" М. Саскевіча).

Заканчваецца альманах эмблемай грамадскага аб'яднання, вытрымкамі са статута.

Лявон КУЗЬМІЧ

— Прывітанне, Незнаёмая Краіна!
— Прывітанне... Хто ты?
— Я прыехаў здалёк, жыву на Тым Баку
Зямлі і хацеў паразмаўляць з табой.
— Паразмаўляць? Цікава, пра што?
— Пра цябе, Незнаёмая Краіна.
— Гм... А што ты ведаеш пра мяне?
— Ну, ведаю, што тэкілу табе дорыць
кактус, а гарачае каханне двух акіянаў
бароніць ад зімы.
— Усё?.. І ты хочаш размаўляць са мной
на поўны голас?! Ні ў якім разе, чужы-
нец! У лепшым выпадку ты можаш раз-
лічваць толькі на...
— На што, Незнаёмая Краіна?
— На маё ціхае шаптанне...

Пякельнае мексіканскае сонца... Яно стаіць
у зеніце і струменіць свае промні, быццам сыпле
бязлітасныя стрэлы. У нейкі момант ты адчу-
ваеш, што пад нагамі пачынае гайдацца зямля,
міжволі халае за галаву і з лёгкім ускры-
кам адводзіш рукі ад гарачых валасоў.
Траву і дрэвы ў садзе мясцовыя гаспадары,

пах і ўглядаюся ў дрыготкае люстэрка акіяна.
Адзін раз мне пашанцавала яшчэ больш: з
вышыні я згледзеў вастрасуюць цень меч-рыбы
і заўважыў падводны палёт ската.

Дзень Незалежнасці — вельмі значны для
Мексікі дзень. Тыдні за два пачынаюцца пат-
рыятычная рэклама і анонсы свята. Дамы і
вуліцы ўпрыгожваюцца рознакаляровымі
гірляндамі, нацыянальнымі сцягамі. Усё на-
вокал робіцца такім стракатым, расфарбаваным
і вясёлым, што, здаецца, быццам ты трапіў
у грандыёзную казку.

Нават самыя неадукаваныя і цёмныя людзі
выходзяць на плошчу са сцягамі, каб паслу-
хаць прамую мэра і крыкнуць "Жыве Мексі-
ка!". І тады штосьці новае з'яўляецца ў іх
штодзённым і звычайным позірку.

Гаспадары, Вінсэнт і Наталі, запрасілі вучо-
ных з Беларусі і Расіі, якія працуюць у інсты-
туце пад кіраўніцтвам Вінсэнта, — захацелася
правесці разам мексіканскую нядзелу. Мы з
задавальненнем вынеслі ў вялікі двор сталы,

палова вуліц — толькі для пешаходаў, і ўезд
на аўтамабілі ў горад забаронены. Усе тэатры,
залы, пляцоўкі і плошчы займаюць артысты,
якія з'яўджаюцца з усяго свету: з Грэцыі і
Аргенціны, з Коста-Рыкі і Славакіі, з Польшчы
і Японіі...

І кожнае выступленне заканчваецца словамі:
"Дзякуй табе, Гуанахуата, за непаўторнае
свята!"

Карыда... Гэтае відовішча не для тых, у кого
слабыя нервы, і не для тых, хто вырашыў
схадзіць на карыду, быццам у цырк — адцырка
тут засталася толькі арэна, абнесена высокая і
шчыльнымі плотам.

Азлюблены бык, вагой больш за паўтоны,
выбгае з загона, каб знішчыць вакол усё
жывое. За хвіліну да таго, як падняць жалез-
ную браму, яму ў спіну ўвагналі кароткі і тонкі
сцілет, які, быццам балючая стрэмка, злучае і
раздражняе жывёлу. Быка, спецыяльнай па-
роды, тры гады адкормлівалі і гадалі для
гэтага бою.

Тарзадор, у расшытым золатам камзоле,
асцярожна ступае на сухі пясок арэны, не

Навейшыя і не такія зачитаныя кнігі былі ў
цэнтральнай бібліятэцы, у большай вёсцы, а
ў нашу аддаліся горшыя. Але і ў іх з лішкам
хапіла патрэбных фарбаў для маіх ружовых
мрояў.

І чым мяне гэтак вабіла Мексіка? Магчыма,
таямнічымі індзейцамі, якіх падарыў мне доб-
ры дзядзька Фенімор, магчыма, незвычайнымі
кравядамі ў фільмах пра Чынгачука.

Гуанахуата ў шэрагу сваіх цікавых музеяў
мае адзін, настолькі незвычайны і унікальны,
што, па праўдзе кажучы, некалькі разоў ад-
маўляўся яго наведваць, пакуль не сабраўся з
духам — гэта музей мумій. Ён такі адзіны ва
ўсім свеце. У Японіі, напрыклад, муміі баль-
заміруюць спецыяльнымі хімічнымі раство-
рамі, каб яны змаглі зберагчыся. Тут жа, у
Мексіцы, іх проста выкопаюць з магіл і кла-
дуць пад шкло.

Уся справа ў тым, што ў Мексіцы ёсць землі,
вельмі багатыя спецыяльным спалучэннем
мінералаў, і гэтая акалічнасць, плюс высокая
знешняя тэмпература, даюць незвычайны эфект
прыроднага муміфіцыравання нябожчыкаў.
Звычайна, для гэтага хапае шасці гадоў.

Дзіўна, але мексіканцы радуецца магчы-
масці прыйсці ў музей і пабачыць свайго род-
зіча ў якасці муміі. Яны лічаць, што чалавечыя
правы тут не парушаны, дарма, што вучо-
ныя ўскрылі магілу і цела блізкага чалавека
зноў дасталі з-пад зямлі на белы свет.

У горадзе кожную гадзіну на касцёлах
б'юць званы, а ў шэсць гадзін вечара проста
заліваюцца пералівамі. І калі званы аціхаюць,
на страху "casa blanca" ("белага дома"), дзе
знаходзіцца гарадская ўправа, узыходзіць
ваенны гарніст у наваксаваных да бляску бо-
тах, з белым рэменем, у белых пальчатках —
грае гімн. Пад яго гукі апускаецца сцяг дзяр-
жавы.

Калі апускаецца з аквалангам у Цікі акіяна,
цябе адразу акружае мноства цікавых рыб. Яны
падплываюць вельмі блізка, не знайшоўшы,
чым пажывіцца, знікаюць. Застаюцца толькі
заўсёдня мае падводныя спадарожнікі —
рыбы-клоуны. Стракатым касяком яны супра-
ваджаюць мяне ўглыб акіяна, тыцкаюцца ту-
пымі насамі ў шкло вадалазнай маскі, іх так
шмат, што мне здаецца, не яны плывуць за
мною, а я за імі.

Дзесьці на глыбіні дванаццаці метраў я
частую рознакаляровую чараду крышаным
бананам. Рыбы выхопліваюць пачастунак.
Выпадае добрая магчымасць разгледзець чыр-
воныя, сінія і жоўтыя палосы на іх плясцэчных
спінах, залацістыя плаўнікі, падобныя на праз-
рыстыя крылы...

І раптам я ўспамянаю, што калісьці ў дзя-
цінстве, седзячы на падворку, карміў з рук
куранят, і яны гэтак жа прагна выхоплівалі ў
мяне размочаны хлеб.

Гэтае параўнанне падаецца мне неверагод-
ным: ігнаткаўцы на Лідчыне і мексіканскае
ўзбарэжжа. Я выпускаю з рук рэшту банана і
мякка штурхаю ластамі дно акіяна.

Чорную Удаву — самага ядавітага павука,
ад укусу якога дзіця можа памерці на месцы,
я стрэў каля вялікага глінянага гаршка з
фікусам. Баючыся кранаць небяспечную істо-
ту, накрывае я зверху слоікам, падсунуў знізу
ліст паперы... Атрымаўся імправізаваны тэра-
рыум для Чорнай Удавы. Павук займае такую
назву таму, што ў час любоўных гульніў самка
забівае самца сваім ядам, калі той не паспявае
ўцячы.

Разглядаючы Чорную Удаву, я ўсё думаў,
колькі ж доўжыцца яе салодкае і смяротнае
каханне; а чырвоная кропка знізу бліскуча-
чорнага жывата нагадвала мне засохлую кроп-
лю крыві.

Нас заліла. Ад позняга вечара да самай
раніцы сёк густы і хвосткі дождж. З малан-
камі, грывотамі і такімі парывамі ветру, што я
баяўся, каб не павыскоквалі шыбы ў вокнах.
Над нашым ложкам набрыняла вільгацця і
пацімнела столь, палас пад нагамі хлюпае, на
сцяне — бледныя разводзі і падцёкі.

Паехалі ў горад, а там, замест невялікіх
рачулак і канаваў, што збягалі па горных схілах,
— проста неверагодныя вадаспады, тоны мут-
най вады на вялікай хуткасці праносяцца з
шумам і ровам. Размаўляць немагчыма.

— Усё нармальна, — крычыць нам Наталі.
— Сезон дажджоў... Ён хутка скончыцца.
— А раптам не скончыцца?! — крычу жар-
там. — Размокнем, як прамакашкі.
— Скончыцца! Ты яшчэ будзеш чакаць яго,
як свята.

Сябры, Барбарын і Рыкарда, абаранілі
дыпломы: пераканалі высокіх асоб універсітэ-
та, што іх камп'ютэрная праграма патрэбна для
(Працяг на стар. 14—15)

Уладзімір КЛІМОВІЧ

Шаптанне з Мексікай

ранчэра, паліваюць раніцай і ўвечары. Удзень
сонца набірае такую моц, што праз кроплі
вады, быццам праз павелічальныя шкельцы,
прапальвае дзіркі на лістах.

Месца, дзе мы жывём, незвычайнае. Гуана-
хуата — горад на гары. І ўсю сваю гісторыю
ён чапляецца за гару, угрызаецца дамамі ў яе
пукатыя схілы. Тунелі тут — скрозь гару, з
падземнымі скрыжаваннямі, асвятленнем і
сваімі назвамі. Гэтая гара — быццам сыр, уся
ў дзірках.

Наш дом стаіць на самай вяршыні. Від
адсюль аж забівае дых: унізе, як на далоні,
ляжыць Гуанахуата, а навокал вострымі хрыб-
тамі і гарбатымі бакамі ляглі і паснулі горы.
Калі доўга глядзець, іх маршчыністая сівізна
супакойвае і падштурхоўвае да думак пра най-
лепшае.

Навокал шмат шахтаў і касцёлаў. У шахтах
дабывалі серабро — даўней уручную, цягла-
вай сілай, вывозілі руду на паверхню. І як толькі
хто знаходзіў жылу, адразу закладваў падму-
рак для касцёла, каб аддзячыць Бога за ўдачу.
Гэтая зямля вельмі багатая на серабро —
таму і касцёлы тут амаль на кожным кроку.

За каменным плотам нашага двара, на ту-
піковым кароткім завулку, якім ніхто не кары-
стаецца, звалены галіны эўкаліпта.

Іх абрэзалі, каб дрэвы разрасталіся не так
хутка і сваімі ўчэпістымі каранямі не рушылі
мураваную сцяну плота. Тыдзень я неспакой-
на глядзеў на дармовыя і бясхозныя дрывы і,
нарэшце, узяўся за працу. Ацерабіў таўсцей-
шыя галіны, папілаваў іх тупаватай пілоў-адна-
ручкай, спаліў жаўцелае лісце... і склаў лад-
ны кастражок, прывалены тоўстымі сукамі, якія
не ўзяла піла.

Атрымалася мексіканская дрывоўна.

Пуэрта Ваярта — курортны гарадок Мексікі
на ціхаакіянскім узбярэжжы. Ён шматкіламет-
ровай дугой ціснецца да вялікай бухты. Вузкія
і доўгія вулачкі з дробнымі рэстаранчыкамі,
адносна танныя камерцыйныя крамы, шмат-
павярховыя атэлі і блакітныя басейны з прэс-
най вадой заўсёды абяцваюць добры настрой
і адпачынак. На пляжах, ад раніцы да вечара,
не сціхаюць узбуджаныя крыкі турыстаў, час
ад часу заглушаныя прыбоем, ідзе бойкі ган-
даль рознай сувенірнай драбнатой.

А яшчэ ёсць шмат цікавых і казытлівых
атракцыёнаў. Больш за ўсё мне спадабаўся
палёт над бухтай на парашуце.

Інструктар зашпіляе на табе парашутныя
лямкі, дае неабходныя парады, і катэр, да якога
прычэплены даўжэзны трос, на вялікай хут-
касці цягне цябе за сабой. Акіяна парывіста
дыхае ветрам, рэзка ўздываючы парашут увы-
шыню. Ты нават не паспяваеш прабежы не-
калькі крокаў да вады.

У дзяцінстве я часта майстраваў паветрана-
га змея і, запусціўшы папярковы трохкутнік, па-
дзіцячы перажываў, што не магу быць на яго
месцы — там, пад самымі воблакамі. І вось у
Пуэрта Ваярта мая даўняя мара збылася: я,
Вовік-акіялярнік, лячу Павеатраным Змеем над
водным бязмежкам, слухаю свіст ветру ў стро-

заставілі нейкімі неверагоднымі стравамі і
пітвом. У бліскучае ядро на трох высокіх
ножках, дзе звычайна халодзяць шампанскае,
паклалі некалькі пляшак гарэлкі "Абсалют" і
засыпалі колатым лёдам. У прыстасаванні,
падобным да нашага мангала, толькі з дадат-
ковымі выкрунтасамі, прызначэнне якіх так і
засталося для мяне невядомым, распалілі
эўкаліптавыя галіны, і саладжавы пах дыму
прыемна заказытаў нос. Вінсэнт закурыў да-
рагу і тоўстую цыгару "Каіба", нядаўна пры-
везеную з Кубы...

Гэтую буржуазную ідылію трохі падпсаваў
скарпіён. Цёмна-зеленаваты, з драпежна-заг-
нутым хвостом, ён кантрастам вылучаўся на
белым ільне кашулі, якую я выцягнуў з шафы.
Мяне аж у пот кіннула ад такой нечаканай су-
стрэчы. Асцярожна, не здымаючы кашулю з
трэмпеля я выйшаў у двор. Вінсэнт, згледзеў-
шы скарпіёна, мабыць, забыўся, што трэба
выпусціць з рота дым. Хвіліну ён сядзеў, раз-
дзвмушы шчокі, і твар яго наліваўся нездаро-
вай чырванню. Пасля ўскочыў і, раскашляў-
шыся, пабег да арэляў. Там гушкаўся Уладзі-
слаў. Мексіканец схпіў сына на рукі і паднёс
да мяне, паказваючы на скарпіёна.

— Блазік, эстэ капут... эстэ каракіры...
Алакан!!

Я строс скарпіёна з кашулі і ён гэтак рэзва
сігануў па тратуарных плітах, што падзівва майго
туфля дагнала яго толькі на ўскрайку зялёнага
газона.

Каб зняць напружанне, мы з Вінсэнтам
"ляснулі" халоднай гарэлкі, смачна крэкнуў-
шы на выдыху. Як жакуць мексіканцы:
— Салют — "Абсалют"!

Павесялеўшы, я падкінуў у мангал дроў і
развёў языкатае вогнішча.

А калі прыехалі госці, прозвішча "Пісар-
чык" адкінула мяне на некалькі месяцаў на-
зад, у Беларусь. Я моўчкі піў шведскую гарэл-
ку дзесьці ў высакагор'і Лацінскай Амерыкі, і
туманныя вобразы сяброў і блізкіх, быццам
развітаючыся, павольна праплывалі перад
маімі вачыма.

Бліны ў Мексіцы называюць "тарціі". Пя-
куць тарціі з разведзенай на вадзе кукурузнай
муцы, і таму яны атрымліваюцца сухаватымі і
поснымі. Без масла не наясыя. Мексіканцы
скручваюць тарціі трубой, каб пакласці ўнутр
пражанае мяса ў глустай падліве і востры зя-
лёны перац са смажанай цыбуляй.

Смакацень неверагодная, асабліва з куф-
лем халоднага цёмнага піва.

Адночы раніцай я пазнаёміўся з таранту-
лам. Чорны драпежнік уладна грэўся на сон-
цы, растапываўшы кароткія лапы. Я асцярож-
на наблізіў да яго твар: тонкія валаскі на круг-
лай спіне напружыліся, быццам маленькія
антэны; торгнуліся і зноў застылі малматыя
лапы.

Павук падрыхтаваўся да атакі.

"Серванціна" — самае цікавае для горада
свята. Свята сусветнага ўзроўню, якое право-
дзіцца кожны год і толькі ў Гуанахуата. Пры-
язджае столькі гасцей, што на аднаго жыхара
горада прыходзіцца пяць турыстаў і прыхіль-
нікаў таленту Сервантэса. Перапоўнены атэлі,

“...Цяпер патрэбна суцяшальная драматургія”

“Мастацкая літаратура” перавыдала творы народнага песняра Якуба Коласа, якія ў яго мастакоўскай спадчыне займаюць асабліва значнае месца, — знакамітую паэму “Новая зямля” і апавяданні, аб’яднаныя назвай “Казкі жыцця”. Кніга ў першую чаргу адрасуецца сяроддзіям і старэйшаму школьнаму ўзросту, але, думаецца, з задавальненнем яе набудуць усе, каму дарага імя Я. Коласа. З’яўленне яе тым больш своечасовае, што тую ж “Новую зямлю” ў кнігарнях, як кажуць, і днём з

Новы зборнік п’ес драматурга Анатоля Дзялендзіка ўключае ў сябе творы 90-х гадоў, якія, на жаль, не прайшлі чытацкую “апрабацыю” ў нашых вядучых літаратурных часопісах. Што ж, у гэтым найменей вінаваты сам пісьменнік, бо ў выдавецкай практыцы драматургія была і застаецца на становішчы Папялушкі. Як бы там ні было, кніга пабачыла свет, і, як заўжды, маэстра А. Дзялендзік прадэманстравала высокі мастацкі ўзровень валодання сакрэтамі сцэнічнага пісьменства.

Зборнік складаецца з пяці п’ес: “Султан Брунея” (1994), “Паўночны аўкцыён” (1988—1993), “Яблычны Спас” (1996), “Алёна” (1999), “Дурнічка” (1995). Усе гэтыя творы аўтарам аднесены да розных мадыфікацый жанру камедыі. Так, безумоўна, — гэта камедыі. Але якая шчыmlивая нота непазбыўнай горыцы ў іх гучыць! Нават самая “смяхотная” камедыя абсурду “Султан Брунея” мае даволі змрочны змест. Сям’я навукоўца і бібліятэкаркі жыве на мяжы беднасці і жабрацтва. На самым вышэйшым узроўні “рэстаўратарскага” майстэрства ўзнаўляюцца выкарыстаныя талоны на праезд, вырабляюцца сабо, лапці, плашч з рэкламных пакетаў. Эканомія, эканомія і яшчэ раз эканомія: “Одновременно горят две лампочки?! Разве интеллигенция сегодня может себе это позволить?” А вось крык душы персанажа (а можа, і самога аўтара): “Интеллигентный человек... должен жить в дремучем лесу. Иначе озвереть”. І гэта абсурд? “Калі гэта абсурд, дык што ж тады рэальнасць?” — хочацца выгукнуць, перафразуючы А. Макаёнка. Так, гэта наша родная паўсядзённая рэальнасць. Пададзена гратэска, яна, тым не менш, зусім пэўна пазнаецца і ўгадваецца. Атрымліваецца, што змест п’есы — гэта не абсурдны абсурд, даруйце за таўталагію, а наш вельмі лагічны “тутэйшы”. Калі ж меркаваць такім чынам, то мастацкая ідэя твора набывае парадаксальную і

змрочную амбівалентнасць. Бо ў другой дзеі інтэлігентная сям’я ў канчатковым выніку прымае правільны гульні абсурднага свету і пераўтвараецца ў звычайны бізнесоўцаў. Хоць і жывуць яны ў дрымучым лесе, ходзяць у шкурах, але падпольны заводзік па вырабе “армянскага” каньяку, “грузінскага” віна і “баварскага” піва, пасляховы гандаль халвой з торфа, а таксама адкрыццё ляснога бара і рэстарачыі “Бункер” зрабілі сям’ю багатай. Пра інтэлігентную, інтэлігентнасць яны ўжо не згадваюць, апрача гумарыстычнага пасажу пра пісьменніка Васілеўскага, які ў ваучынай яме выдае раман за раманам і кажа, што ў горадзе згубіў лепшыя гады. Бацька ўжо не вучоны, а буйны прадпрымальнік, да якога збіраюцца ў госці Біл Гейтс і Джордж Сорас. Дачка — прэзідэнт фінансавай кампаніі, а не найўная і рэфлексуемая студэнтка-фізік. Дачушка зразумела, што ў жыцці галоўнае, і рвецца да ўлады ў вялікай палітыцы (“Власть — посылка оргазма”). Дарчы, вельмі рызыкаўная рэпліка для кнігі, прызначанай “для старэйшага школьнага ўзросту”. Сын памяняў саксафон на аўтамат, і цяпер ён — рэжэсёр і “салдат фартуны” ў бронекмізэльцы і з гранатамі на поясе. Нават былы франтавік Дзед мае сваю “справу” — вырабляе самагон “а ля віскі” і па запрашэнні шатландцаў збіраецца кансультаваць іх, нячасных, бо “нешта нахамуталі” з вытворчасцю свайго сусветна вядомага трунка. І калі ў фінале Іншпаланецкай запрашае ўсіх на сваю планету, то з ім збіраецца ляцець не прыстойная інтэлігентная сям’я, а банда канкістадораў. Бо ж канкурэнцыя на той цнатлівай планеце адсутнічае. Няма ні мафіі, чым вельмі задаволены Сын (“Ну, заживем!”), ні “вясёлых дамоў”, ад чаго ў захапленні Дачка (“Уж там я развернусь!”), ні алкаголя, і тут ім гатовы бескарысліва дапамагчы стары партызан: “Бедненькие! Я захвачу с собой самогонный аппарат!”. Ну як тут не пагадзіцца са словамі Бацькі: “Бедная і не падозревае, што ждёт яго планету...” А рэпліка Маці наогул успрымаецца сарданічна: “Может, хоть там ин-

теллигенты найдут себе место?” Ох, і добра ж рэпрэзентуе зямную інтэлігентную іншпаланецкіма гэтая сямейка!

Што ж, аўтар выказаў у творы свой пункт погляду на абсурд нашага жыцця, але нас цікавіць і пытанне, як гэта зроблена. На наш погляд, камедыя “Султан Брунея” адрозніваецца ад астатніх пэўнай сумбурнасцю драматургічнай пабудовы. Некаторыя эпізоды існуюць як бы самамэтна-эпатажна. Напрыклад, гісторыя з набыццём каня, альбо сцэна з “пстрыканнем” вошай пад музыку Моцарта. Гэтыя моманты працуюць на галоўную ідэю п’есы, але адчуванне неарганічнасці ўсё ж узнікае, бо, паўторымся, “абсурд” у камедыі А. Дзялендзіка — гэта, уласна кажучы, і не абсурд зусім, а наша звычайнае жыццё, паказанае гратэска. Вось чаму п’еса пры чытанні мігволі ўспрымаецца як “рэалістычны” твор, адсюль і прэтэнзіі да сюжэтна-дзейснай структуры камедыі.

Што тычыць астатніх п’ес, то яны напісаны ў традыцыйнай, класічнай манеры і вышуканы па-майстэрску. А. Дзялендзік умее таленавіта разгортаць драматургічнае дзеянне, паступова вызваляючы спружыну дакладна акрэсленага, сацыяльна завостранага канфліктнага вузла. “Горкая камедыя” “Паўночны аўкцыён” у новым, сучасным ракурсе асвятляе праблему, афарыстычна акрэслена М. Матукоўскім у назве сваёй камедыі “Мужчына, будзь мужчынам”. У творчай інтэрпрэтацыі А. Дзялендзіка дзіві яго твора можа гучаць прыкладна так: “Жанчына, не забывай, што ты — Жанчына”. Сапраўды, эмансипацыя — вострая зброя, яе можна скіраваць і супраць сябе. Крэда галоўнай герані п’есы — “надо доказать мужчине, что мы можем все”. Трэба аддаць належнае Ваіне (Валянціне) Смірновай, яна даказала, што жанчына можа дасягнуць вялікага поспеху. Стала генеральным дырэктарам сумеснага прадпрыемства. Толькі васьмь з мужам — бяда. Ну няк не хоча, інтэлігент з жабрацкай зарплатай, зразумець сэнс жыцця, адмаўляецца ад выгаднага прапановы

Анатолий Делендик. Султан Брунея. Комедии. Мн., “Юнацтва”, 1999.

Чорна-белая традыцыя

агнём не знойдзеш, а жадаючых набыць яе, на шчасце, шмат. Сам у гэтым пераканаўся, калі некалькі гадоў назад адзін добра знаёмы літаратар з Санкт-Пецярбурга пытаўся, ці няма ў мяне лішняга асобніка. На жаль, не было. Але пра само выданне. Прадмову напісаў знакаміты даследчык літаратуры і гісторык яе Уладзімір Казбярук, які падрабязна гаворыць пра тое, як Я. Коласа удалося і ў “Новай зямлі”, і ў “Казках жыцця” шматгранна паказаць жыццё беларусаў, заглябіцца ў асновы іх быту, адчуць саму філасофію ўсяго ўкладу. Красамоўна і назва ўступнага артыкула — “Зямля — аснова ўсёй айчыны”. Гэтыя радкі, узятыя з “Новай зямлі”, асабліва выразна раскрываюць сэнс таго, у чым быў перакананы пясняр, ствараючы сваю энцыклапедыю народнага жыцця. Важная выснова, да якой, у сувязі з гэтым, прыходзіць К. Казбярук: “Паэма з першых і да апошніх радкоў уяўляе неперарывнае ў нашай літаратуры гімн працы хлебаправа на зямлі. У творы кожны радок прасякнуты адною думкаю: зямля павінна належаць толькі таму, хто на ёй працуе. І тады яна забяспечыць селяніну поўную волю, незалежнасць, дабрабыт, права на павагу. Толькі права ўласнасці на зямлю давала Міхалу надзею на вызваленне з нявольнай цяжкай, з паланення. Мара пра сваю зямлю — такую жаданую і такую недасяжную — спадарожнічала лесніку і дома, і ў лесе...” Думаецца, не лішня, што і робіць У. Казбярук, згадаўшы гісторыю з’яўлення гэтага выдатнага твора, бо сёлетні год — гэта 90-гаддзе “Новай зямлі”. Яе паасобныя раздзелы, як вядома, ствараліся не ў той паслядоўнасці, у якой змешчаны ў канчатковым варыянце, але факт застаецца фактам: знаходзіцца ў мінскім астразе, Я. Колас у сакавіку—маі 1911 года напісаў гумарыстычнае апавяданне “Як дзядзька ездзіў у Вільню, і што ён там бачыў”, што пазней лягло ў аснову трох раздзелаў, змешчаных у канцы паэмы: “Па дарозе ў Вільню”, “Дзядзька ў Вільню” і “На Замкавай гары”. У чэрвені—верасні таго ж 1911-га, таксама ў турме, нарадзіліся і асобныя раздзелы, якія сталі ў “Новай зямлі” першымі. Пасля выхаду на свабоду пясняр за “Новую зямлю” не браўся да 1919 года, у якім напісаў раздзел “Зіма ў Парэччы”, а ўвесь твор завяршыў на працягу 1920—1923 гадоў. Згадвае У. Казбярук і аб тым, як у розны час успрымала гэты выдатны твор крытыка: ад вельмі высокіх ацэнак, што з’явіліся ў 20-я гады, да крытыкі ў 30-я, калі “Л. Бэндэ, А. Кучар і іншыя заклікалі паэму за тое, што ў ёй праслаўляецца ўласніцтва і, як яны пісалі, ідэя стварэння заможных хутарскіх гаспадарак”. Праўда перамагла ў 1939 годзе, калі ў сувязі з ўзнагароджаннем Я. Коласа ордэнам Леніна “ЛіМ” апублікаваў рэдакцыйны артыкул, у якім станоўча ацэньваў “Новую зямлю”. У чэрвені ж 1939-га у тым жа “ЛіМе” быў змешчаны артыкул Міхася Дарчанкі “Паэмы вялікай мастацкай сілы”, у якім малады тады даследчык разглядаў “Новую зямлю” і “Сымона-Музыку”, зазначаючы: “...Паэма “Новая зямля” — гэта мастацкая эпопея, дзе ў высокамастацкай форме рэалістычна паказана жыццё працоўнага беларускага сялянства ў канцы XIX стагоддзя, яго быт, моравы і звычкі... Але, як слушна даводзіць У. Казбярук, даследчыкі прыпісвалі паэме такія асаблівасці, якіх там не было і ў памяне. Яны пісалі, быццам Якуб Колас асуджае прыватную ўласнасць і імкненне Міхала вызваліцца ад прыгнёту шляхам набыцця ўласнае зямлі. Цяпер надміру часта новага працываў “Новай зямлі”, як і “Казак жыцця”, што і дапамагае зрабіць аўтар прадмовы. Не кажучы, што кожны чытач зможва адчуць усю непаўторнасць і глыбіню гэтых Коласавых твораў. І яшчэ больш палюбіць сваю зямлю, паверыць у тое, што Беларусь мае права быць свабоднай і шчасливай.

Міхась ГЕНЬКА

Магчыма, нехта са мною не пагодзіцца, але беларускаму тэатру ў вышынных правах неаспрэчна ўхаліўшаму нацыянальны характар, поспех пакуль даваўся нягледзячы на насуперак, але хіба ў малой ступені дзякуючы так званай традыцыі. Бо яна ў тыповых, паўсядзённых праявах — усё ж найперш лубок, злепак на матывы беларушчыны, а не скарбонка з нацыянальнай ментальнасцю. Занадта нямнога з таго, што трапляе на сцэну, будзе цікавым і праз сто, і праз дзвесце год. Няўжо перамагае лубок, ухопленасць знешняга і кідкага замест пранікнення ў сутнаснае, глыбіннае?

Нездарма камедыі сталіся візітоўкай беларускага, яны даюцца тэатру відэаочна лепш. Драмы, пастаўленыя ці напісаныя нават тымі ж майстрамі, — ну на парадак слабейшыя! А тлумачыць перакос у бок камічнага, няхай сабе і пазначанага высокай пробай, нацыянальным характарам беларусаў, — не пераконвае: ці мы спрэс габраўцы ды аўчокоўцы?

Вядома, глядач арыентуецца не на вышынныя — на тыповыя ўзоры, менавіта яны ствараюць той пераднастрой, які і прадвызначае, пойдзе глядач у тэатр, альбо застанецца дома. І калі адмаўляюцца ісці (зыходзім з нападзіннага залы, вольных крэслаў у якіх тым багацей, чым больш мінае часу з вечарыны прэм’ернага паказу) — так званую “традыцыйную” нацыянальнае чыгач не лічыць сваёю, ён не хоча прымаць зробленыя па лякалах творы! Ён больш патрабавальны, наш глядач, ён не дацягвае, як любім кляймо — ён перарос тое, што прапануюць з “нацыянальнай” сцэны!

На гастролях сапраўды сур’ёзных калектываў залы (нашы, мінскія!) і запаленыя, і востра рэагуюць, і тонка праводзяць рысу паміж сапраўдным мастацтвам і падробкаю пад яго. Амаль усе славуцісці, наведваючы наш горад, сыходзяцца на менавіта такой ацэнцы беларускага тэатральнага глядача.

Магчыма, мы, гадуючы тэатр, у якім пануе імкненне “малаваць” прасцей, на

патрэбу публікі, адваджаем яго рэальны, не аперэчачы беларусаў?

Выяраючы тэатральную традыцыю плесам, наступальнасцю яго густаў (альбо некрытычна выдаючы за традыцыю просты працяг лініі “як было”), мы рызыкуем дарэшткі сплячыць давер вызначальнай, сур’ёзнай тэатральнай аўдыторыі.

Аналагічна атрымалася, напрыклад, з фальклорам, нястомная, але няўмелая прапаганда якога сфармавала ў большасці беларусаў устойлівую звычку выключыць прыёмнік, як толькі загудуць акордамі “пад народнае”. І ў тэатры з-пад наплас-тавання наноснага варта вызваляць дыяменты, бляск якіх і змушае ці не ад кожнай тэатральнай прэм’еры чакаць цуду спаткання з мастацкімі азарэннямі гарту Купалы, Караткевіча, Крапівы...

Радыеальманах “Розгалас” з’явіўся ў эфіры гады тры таму, па меры станавлення выкрышталізоўваючы сваю форму падачы матэрыялу: ужо даўнавата ёю сталіся рэпартажы з пасяджэнняў аддзела сучаснай беларускай літаратуры Інстытута літаратуры НАН Беларусі. На адну з апошніх сустрэч зазірнуў М. Матукоўскі, і гаворка, вядома, пайшла пра драматургію. У гаворцы ўдзельнічаў С. Лаўшук, адзін з самых дасведчаных знаўцаў беларускага тэатра.

Беларускі тэатр, і ў гэтым суразмоўцы былі аднадушныя, заўважна пагубляў ранейшую, падрыхтаваную і патрабавальную, але ўсё ж удзячную, гатовую гора-ча вітаць сапраўднай творчыя ўдачы, аўдыторыю, якой мы, беларусы, па праву ганарыліся. Апошнім часам усё паслядоўней глядзельныя залы напаўняе (калі напаўняе) альбо выпадаючы час публіка.

Ранейшы тэатрал не адчувае патрэбы дачыніцца да прапановама са сцэны відэа-вішча.

Адной з прычын сталіся, безумоўна, драматургічныя творы — М. Матукоўскі, адказваючы на пытанне праз свае адносіны да ўзроўню прапановама беларус-

каму тэатру сённяшнім нацыянальным аўтарам, выказаўся адназначна: не падабаюцца. Яму асабіста, М. Матукоўскаму, сучасныя п’есы ў большасці падаюцца занадта павярхоўнымі, разлічанымі на знешнюю эфектнасць твораў-аднадзён-ка.

Але ж, на думку С. Лаўшука, — цяжка адагнаць сумненні, што культывуемая вядучымі рэспубліканскімі калектывамі завядзёнка і ёсць беларуская, менавіта нацыянальная традыцыя! “Рэквізітна, па знешніх прыкметах на беларушчыну нібыта і выпадае — а на справе? Няма хіба адчування, што адбылася падмена ранейшых, сутнасных катэгорый? І ў купа-лаўцаў, і ў коласаўцаў?”

М. Матукоўскі паспрабаваў шукаць тлумачэння ў тым, што адбываецца заўсёдна няпростая ў тэатральным жыцці змена пакаленняў...

Але ж гэта далёка не першая ў нашым тэатры змена пакаленняў, і згодна логіцы, у эпоху, калі адыходзілі тытаны — а якія былі імёны, што драматургі, то рэжысёры, што акцёры: Крапіва, Міровіч, Саннікаў, Уладзімірскі, Ржэцкая, Глебаў — наогул мусіў адбыцца заняпад?

Ды не, “зубры” сышлі, іх месцы занялі ў свой час маладыя, а сёння прызначылі і безумоўна падтрымаўшы славу беларускага тэатра Макаёнак, Раеўскі, Гарбук, Стома, Давідовіч, Захарэвіч, не, сама па сабе змена пакаленняў не вінавата!

Сутнасць акрэсленага ў “Розгаласе” бачання сітуацыі наступная: культывуюцца, памылкова ўспрынятыя за нацыянальную традыцыю, даўня, у многім спрашчаючы рэцэпты мастакоўскага адлюстравання, што доўгі час задавалі гледа-дча, забяспечвалі спектаклю поспех; крызіс жа сучасных тэндэнцый — ад таго найбольш, што ў новых гістарычных умовах прасталінейнасць ранейшых падыхо-даў да асэнсавання рэчаіснасці зрабіла-ся гранічна заўважнай.

Пра змену тэатральных пакаленняў можна разважаць хіба ў дачыненні да акцёрскага асяродка, ды і там адыход

Адчуўшы слова таямніцы...

працаўладкавання (пад эгідай жончынага аўтарытэту перакладаць паперкі за прыстойныя грошы), ды яшчэ асмелваецца падсмейвацца, перасцерагаць. Абражана жонка грэблівая прадае свайго няўдалага мужа суседцы. Нядарага. За тысяччу трыста пяцьдзесят долараў. Урок не атрымаўся, гульня пайшла "ўразнос", а спыняе яе кілер. "Няшчасны інтэлігенцік" на самай справе аказаўся сапраўдным мужчынам і здолеў выратаваць жонку, закрыўшы яе сабой. Сумная гісторыя, фінал яе не камедыйны. Гэта хутчэй сумежны жанр — драмакамедыя (драма-комедія) (тэрмін С. Я. Ганчаровай-Грабоўскай). Тое ж, на наш погляд, тычыцца і "трагікамедыі" "Алёна". Прынамсі, элемент трагічнага ў п'есе не прысутнічае. А драматычныя калізіі — у наяўнасці. Гэты твор па майстэрстве пабудовы драматычнай партытуры, бадай, пераўзыходзіць усе астатнія. Нельга сказаць, што п'еса абсалютна бездакорная: развязка непраўдападобна шчасліва, аблегчана, не "ударны" фінал. Але ж як разыграная драматычнае дзеянне! Як па нотах. Псіхалагічная матывацыя, моўная характарыстыка персанажаў — выдатныя. Адно што, падалося наўрад ці адстаўны вайсковец будзе ўжываць у сваім маўленні такі мадэрны выраз, як "поехала крыша". Аднак гэта дробязь. Галоўнае — твор адбыўся. Светлы, чалавечны, не без суму, але ў цэлым — аптымістычны. Вельмі важна і тое, што ў п'есе закранаецца шэраг сацыяльных і сацыяльна-псіхалагічных праблем. Характарызаваць усе не выпадае, згадаю адну, відаць, самую шчыльную: псіхалагічную драму франтавікоў, тых, хто дажыў да сённяшняга "рыначнага сацыялізму". "Разве за такую жизнь мы воевали?! Идешь с орденями, а перед нищими — стыдно", — з невымоўнай горачка выдыхае Міхалыч, франтавік, былы кадравы афіцэр-дэсантнік. Драматург прыкметна ідэалізуе траіх прадстаўнікоў старэйшага пакалення: адстаўных вайскоўцаў Леаніда Пятровіча, Міхаіла Міхалыча, былога ваеннага лекара Ніну Фёдарэўну. Аднак ідэалізацыя гэтая абгрунтаваная: аўтар твора пераканаўча, ненавязліва паказвае, што вогненныя гады выпалілі ў іх натурах увесь "шлак", пакінуўшы адну крышталёна чыстую і моцную аснову. Гэтыя характары цэльныя, псіхалагічна вывераныя, любоўна выстававаныя мастаком.

Жанр наступнай п'есы "Яблычны Спас" аўтар вызначыў як "лірыка-драматычная"

камедыя. Вызначэнне, на наш погляд, слухнае, бо і лірычны, і драматычны пачаткі ў камедыйным творы ў наяўнасці. Яны ўзаемадапаўняюць адзін аднаго. "Яблычны Спас" — адна з самых "ураўнаважаных" п'ес зборніка. Плынь драматычнага дзеяння твора імкне плаўна, але ўпэўнена і напорыста. Відаць, ні адна камедыя зборніка не мае такой праблемнай насычанасці, як гэтая п'еса. І сямейна-псіхалагічныя праблемы, і Чарнобыль, і напоўнены вострымі супярэчнасцямі дыялог "гісторыя-сучаснасць". А аб'ядноўвае, цэментуе ўсе гэтыя праблемы ў адно цэлае патрыятычная ідэя. Як бы ні раскладаўся пасьянс жыццёвых планаў персанажаў-жывых з дальняй дарогай і жаніхом-замежнікам, усё-такі астаюцца яны тут, на Радзіме. Астаюцца на Беларусі і канадскія прадстаўнікі дыяспары, "прывязаныя" да роднай зямлі вечным пачуццём, бо знаходзяць менавіта тут, на паўзабытай Радзіме свой лёс, свае "палавіны".

У п'есе "Яблычны Спас", як і ў іншых камедыях, змешчаных у кнізе "Султан Брунея" (ды і ва ўсёй драматычнай творчасці А. Дзялендзіка) выразаюцца заўважальна імкненне аўтара сцвердзіць перамогу добра над злом. Думаецца, расцэнюваць гэта трэба не як ідэалізацыю рэчаіснасці, а як свядомае імкненне да культывавання жыццесцярджальнага, аптымістычнага пачатку ў мастацкай творчасці. У наш скрутны час такая пазіцыя пісьменніка выглядае як сведчанне высакароднасці, гуманістычнасці яго творчых прынцыпаў. І, дадамо, зайздроснай шматгадовай вернасці свайму крэда. Яшчэ ў 1984 годзе ў інтэрв'ю А. Дзялендзіка сказаў: "Мне бліжэй па духу тых, хто абараняе сумленнасць, прыстойнасць, высакароднасць... Чалавек павінен быць звернуты да іншых сваім светлым бокам, вось чаму я заклікаю кожнага выходца ў сабе дабра, берагчы яе парасткі, прыкрываць ад чужога холаду" ("Советская Белоруссия", 3 сакавіка 1984). Ды і ў прадмове да кнігі "Султан Брунея" П. Васілеўскі, спасылаючыся на словы самога А. Дзялендзіка, напісаў: "Сваё творчае крэда аўтар вызначае так — цяпер патрэбна суцяшальная (утешительная) драматургія". Што ж, пафас чалавечнасці і вера ў пераможную сілу дабрны — зусім не апошняе рэч у мастацтве. Будзем спадзявацца на з'яўленне новых твораў "суцяшальнай драматургіі" Анатоля Дзялендзіка.

Змітро МАМАЧКІН

другой тэатральнай хвалі — вельмі і вельмі ўмоўнае вызначэнне.

Што тычыцца драматургаў ці рэжысёраў, пра змену пакаленняў і гаварыць не даводзіцца, фактычна ўся "гвардыя другога прызыву" ў актыўным творчым страі, і пісаць, і ставіць у нас павіны ну па меншай меры не горш чым у васьмідзесятых, калі не пра крызіс — пра росквіт беларускага тэатра найчасцей ішла гаворка! Бо стваральнікамі тых ж людзі, яны ж не маглі развучыцца, раптоўна і разам пагубляць напрацаваныя навыкі?

Не творцы, драматургі, рэжысёры і акцёры пачалі працаваць горш — мы, глядачы, сталі чакаць большага, хутчэй нас, успрымальнікаў, не задаволіла ранейшая шкала мастакоўскіх акцэнтаў і ацэнак!

У грамадскай свядомасці зруйнавалася ўпэўненасць у прадвызначальным завяршэнні сусветнага гістарычнага працэсу перамогаю канкрэтна вызначаных ідэалаў і ідэалагем. Але не зруйнаваўся шаблон пісьменніцкага адлюстравання рэчаіснасці. Шаблон, які дазваляў аперываваць кантрастнай, у многім чорна-белаю шкалай асэнсавання рэалій. Мала хто захоча спрачацца, што ці не паўсядзёнасцю ў беларускім тэатры, ды і ў літаратуры таксама, было выкарыстанне менавіта падобнай "плакатнай" шкалы пісьменніцкіх ацэнак.

Пісьменніку давядзецца нароўні з усімі ламаць уласнае светаўспрыманне. Прычым пачатку цяжка ўстрымацца ад спакусы механічнай замены чорнага на белае, дазваляючай дабіцца нібыта арыгінальных вынікаў, але сутнасці мастацкай сістэмы, яе двухколернасці відавочна не адмяняючай!

Зразумела, што кантрастная шкала ацэнак куды больш паспрыяе выбудове камедыйнага, чым дасягненню трагедыйнага, якое нараджаецца хутчэй на паўнах жыццёвых прыярытэтаў і памкненняў. І гэта называлася "беларускай тэатральнай традыцыяй". Гэта тычыцца не толькі тэатра, і не толькі Беларусі. Успомнім наступальнасць задаўшых сацрэалізму тон твораў Горкага, Маякоўскага, Гладкова, Серафімовіча, Астроўскага — вось жа ён, плакат, палымны заклік!

Алесь ЛАПАТА-ЗАГОРСКІ

Беларускае мовознаўства ўзбагацілася грунтоўным манаграфічным даследаваннем М. Р. Прыгодзіча "Словаскладанне ў беларускай мове". Гэтая фундаментальная праца — плён карпатлівых навуковых пошукаў аўтара на працягу амаль 15 гадоў. М. Прыгодзіч з агульнаўсходнеславянскіх і старабеларускіх канцылярыска-юрыдычных, свецка-апавадальных, рэлігійных помнікаў XI—XVIII стст., лексікаграфічных працаў беларускай, рускай і ўкраінскай мовах, тэкстаў сучаснай беларускай мастацкай, навуковай і афіцыйна-дзелавой літаратуры, твораў беларускага фальклору "вылушчыў" каля 25000 складаных слоў (кампазітаў), што паслужылі надзейнай факталагічнай базай гэтай кнігі.

Акрэсліўшы ў якасці прадмета даследавання ўласна гісторыю словаскладання ў беларускай мове, аўтар у першым раздзеле манаграфіі раскрывае погляды замежных, рускіх і беларускіх лінгвістаў на паходжанне складаных слоў, на сутнасць складання як аднаго з прадуктыўных спосабаў словаўтварэння, вызначае асноўныя лексіка-тэматычныя групы кампазітаў ва ўсходнеславянскіх мовах, характарызуе семантычныя, марфалагічныя і фанетыка-арфаграфічныя крытэрыі.

Падрабязна характарыстыка розных тыпаў і мадэляў складаных слоў даецца ў другім раздзеле, у якім кожнаму тыпу адпавядае асобны падраздзел (ўсяго іх 12). Удала прадумана структура гэтых падраздзелаў. Спачатку раскрываецца генетычная аснова кампазітаў аналізуемага тыпу, затым вызначаюцца асобныя мадэлі і высвятляецца, кампазіты якіх часцін мовы ўтвараюцца паводле той ці іншай мадэлі, у якой меры яны былі ўласцівы агульнаўсходнеславянскай, старабеларускай і новай беларускай літаратурнай мове, а таксама народным гаворкам. Так, напрыклад, апісваючы кампазіты, утвораныя на базе асноўнай прыметніка і назоўніка, М. Р. Прыгодзіч зазначае, што ў помніках старабеларускага пісьменства пераважаюць складаныя словы з першым кампанентам асновай якаснага прыметніка і другім кампанентам асновай назоўніка, ускладненай суфіксамі —н-, -ск-, -ов-, -ый-, -іц- і інш. Першай часткай такіх складаных лексічных адзінак выступалі традыцыйныя асновы **благ-** (благодарны), **велик-** (великодушный), **крив-** (кривоверный), **добр-** (добровольный), **зл-** (злославный) і да т. п.

Складанні, утвораныя аб'яднаннем асноў двух прыналежных прыметнікаў, даволі рэдкія ў старабеларускім пісьменстве. У сучаснай беларускай мове кампазіты гэтай падгрупы атрымалі значнае пашырэнне ў выніку таго, што ў працэсе кампазітаўтварэння сталі ўключацца асновы прыметнікаў самай разна-

стайнай семантыкі і з самымі разнастайным суфіксальным афармленнем. Гэта пацвярджаецца такімі прыкладамі, як **балотна-сенажатны, дзярнова-балоцісты, сацыяльна-біялагічны, сюжэтно-ілюстрацыйны, вобразна-эмацыянальны** і інш. Складаныя прыметнікі тыпу **схарлява-лёгенькі, мройна-жаўтаваты** са значэннем непаўнаты праяўлення прыметы з'явіліся ў XIX ст., а тыповыя для старабеларускай мовы складанні тыпу **в рыже-рыбый, зрыжа-темный, счорна-перестый** з аналагічным значэннем архаізаваліся (сустракаюцца яны, як адзначае аўтар, толькі ў паэмах Я. Коласа "Новая зямля" і "Сымон-музыка": **да барады счырвана-рыжай, лёд сцямна-зялёны**). З XX ст. сістэма складаных папаўняючых кампазітаў са значэннем розных адценняў знешняга і ўнутранага праяўлення пачуццяў, адчуванняў, станаў, паводзін: **стоена-мудры** (Я. Колас), **дзіўна-спакойны** (Я. Купала), **хваравіта-бліскучы** (М. Багдановіч), **залівіста-іржысты** (Я. Брыль), **прытоена-зладзейкаваты** (І. Мележ) і да т. п. Такія складанні, як правіла, ствараюцца пісьменнікамі, таму заканамерна М. Р. Прыгодзіч лічыць іх адметным сродкам індывідуальнага ідэястылю.

Уважліва прасочвае аўтар лёс складаных слоў розных тыпаў і мадэляў як у плане гістарычнага развіцця, так і ў плане іх функцыянавання. Гэта дало магчымасць аргументаваць вясці гаворку пра асаблівасці стылістычнага выкарыстання складанняў. Так, на багатым фактычным матэрыяле паказваецца, што кампазіты кніжнага паходжання з першымі кампанентамі **благго-, бого-, веле-(вель-), добро-, едино-, живо-, зло-, любо-, мило-, присно-** і да т. п. у старабеларускай мове выкарыстоўваліся ў якасці эмацыянальна насычаных і выразных эпітэтаў да слоўназвобу духоўных і свецкіх асоб, прадметаў і з'яў рэлігійнага, духоўнага жыцця, для стварэння традыцыйнага для рэлігійнай літаратуры высокага стылю выказвання: **жывоначальная Тройца, всеильный, всемогущий, милосердный Бог, целомудренная жена** і да т. п. Як правіла, гэта былі запазычаны са старабеларускай (царкоўна-славянскай) мовы. Але ўжо Ф. Скарына і П. Бярында па кніжных мадэлях стваралі індывідуальна-аўтарскія неалагізмы тыпу **вокомгнение, законодавец, злодеец, кривоприсяжник, боговошебник, великоразумный, главоболеие** і інш.

Разам з тым аўтар манаграфіі адзначае, што ў некаторых творах побач з кніжнымі складаннямі выкарыстоўваліся кампазіты, характэрныя для дзелавога пісьма. Так, у "Апакрысісе" Х. Філаета ўжываюцца складанні вышэмененыя, вышэпрыпомненыя і да т. п., якія надаюць тэксту адценне навуковасці, падкрэсліваюць грунтоўнасць крытычнага пафасу твора.

Як яркі сродак мастацкай выразнасці кампазіты народ-

на-дыялектнага паходжання ўжываюцца пераважна ў вуснай народнай творчасці. Гэта і найбольш старажытныя ва ўсходнеславянскім фальклоры складанні тыпу **скагерць-самоварка, торбочка-самобранка, сумка-самосолка, гусли-самогуды**; і складанні, утвораныя ў выніку аб'яднання ў адно цэлае слоў-паўтараў, у тым ліку і з ускладненым другім аднакаранёвым кампанентам: **белы-белы, біты-біты, цёмна-цямнюсенькі, шчасна-шчасненька**.

Дакладнасцю, трапнасцю, вобразнасцю, непаўторнасцю характарызуюцца эпітэты-прыдаткі, у функцыі якіх выступае другі кампанент такіх складанняў, як **дзеўка-гардоўніца, вол-крутар, жнойка-пастацянка** і інш.

Складаныя словы, створаныя геніем народа, з'явіліся дабратворным узорам для беларускіх пісьменнікаў і паэтаў у пошуках яркіх вобразна-выяўленчых сродкаў, напрыклад: **жалейка-дабрадзеяка, месца-лежабока, пояс-саматкан** (Я. Купала), **вятры-самагуды, гуслі-самаграі** (Я. Колас), **лясы-бары, лугі-разлогі** (М. Багдановіч), **вятры-добравей** (М. Танк), **арлы-віхрагоны** (П. Трус) і інш. Незвычайнай вобразнасцю і непаўторнасцю, як паказана ў манаграфіі, характарызуюцца індывідуальна-аўтарскія неалагізмы, якія сведчаць пра імкненне пісьменнікаў і паэтаў да максімальнага выкарыстання мастацка-выяўленчых магчымасцей слова, да назвы выказвання, свежага, нечаканага моўнага вобраза: **папаўзуха-завіруха, пустасейны** (Я. Купала), **май-агняцвет** (Я. Колас), **салодка-сонная дума** (М. Багдановіч), **драпежназуба** (Я. Брыль), **майстры-смахаводчыкі, надорэмфасоліць зара, з'інелабровы бор** (Р. Бардулін) і г. д.

Увогуле, у сваёй кнізе М. Прыгодзіч наглядна і пераканаўча паказвае, што складаныя словы рознай структуры і семантычнага напавення характарызуюцца багатымі сэнсавымі і стылістычнымі магчымасцямі і з'яўляюцца неад'емнай і значнай часткай лексічнай сістэмы беларускай мовы на ўсіх этапах яе развіцця.

Па ахопе матэрыялу, паўнаце і глыбіні навуковага аналізу працэсу словаскладання ў беларускай мове даследаванне Прыгодзіча не мае аналагаў у беларускім мовознаўстве. Яно выводзіць словаскладанне як навуковы аб'ект на новы тэарэтычны ўзровень.

Віктар КРАСНЕЙ, прафесар

М. Р. Прыгодзіч. Словаскладанне ў беларускай мове. Мінск, Выдав. цэнтр БДУ, 2000.

“Асенні рэнесанс”

Жыве ў Валожыне паэт. Зорак з неба, як кажуць, не хапае, але піша па-свойму адметна, шчыра. Прозвішча гэтага паэта Курыла, завуць Міхасём. А што паэзія для яго — не пусты гук, пераканала кніга “Белы птах”, якая выйшла пяць гадоў назад. Цяпер чарговая сустрэча чытача з М. Курылам: у выдавецтве Літаратурна-мастацкага фонду “Нёман” пабачыць свет зборнік “Асенні рэнесанс”, які выйшаў на спонсарскія грошы Барысаўскага шпалапрапітачнага завода (дырэктар Аляксандр Пашкеў, галоўны бухгалтар Вольга Скараход). З першага ж верша “Птушка радасці” лірычны герой М. Курылы адкрывае сваю душу, гаворыць пра тое, чым жыве, што надае яму магчымасць, не зважаючы на складанасць рэалій, не расчаравацца ні ў самім свеце, ні ў людзях:

Гадую птушку радасці,
Што стрэў я напраздні.
Люблю я з ёю радзіца
Пра што пісаць мне песні.
У іншых — іншы клопат
І інтарэс, напэўна...
Аслаб на Слова попят,
Мне й сёння з птушкай спеўна.

У кожнага на зямлі — сваё шчасце.
Але ў многіх яно — нялёгкае, а некаторым і ўвогуле цяжка знайсці яго. Асабліва, калі ты не падобны на іншых. Лірычны ж герой М. Курылы належыць да такіх людзей, аб чым і прызнаецца ў вершы, што і мае назву “Шчасце”:

О, не пытайце вы мяне пра шчасце,
Я не хадзіў да шчасця на паклон.
Не ўмею я ні варажыць, ні красці,
Не ўмею я і плакаць ля ікон...
О, не пытайце вы мяне пра шчасце...

Ды шчасце, відаць, і ў тым, каб знайсці тое адзінае слова, якое само па сабе ўжо загучыць, а поруч з іншымі народзіць яркія, непаўторныя вобразы. І з’явіцца верш, прачытаўшы які, атрымаеш тую эстэтычную асалоду, якая і напаткоўвае пры сустрэчы з сапраўднай паэзіяй. А падобных вершаў у кнізе нямала. У шэрагу іх і “Супрацьстаянне”, у якім асабліва ўражвае завяршэнне:

Чысты снег, як хлопчык зухаваты,
Не байца дворніка з лапатай...

Міхась Курыла неаб’якава да таго, што дзеецца ў роднай краіне. І бальце душа ад усведамлення, што многае робіцца не так, як павінна рабіцца. Але герой гэты не да лозунгаў прывык, яму прагнецца дзеяння. На жаль, далёка не ўсё залежыць ад яго самога:

Размовы. Размовы. Размовы.
А жыта пабіта дажджом.
Шукаем патрэбныя словы,
А слоў тут не трэба ўжо.

Прасёлкі Сусвету пыляцца.
А ў нас тут — патап не лугі...
Нябёсы размоў не бяцца,
І Бог наш, нібыта глухі.

І ў гэтым тлумным свеце чалавек не так і шмат значыць. Адыходзіць ціха, маўкліва. Адыходзіць, каб сягнуць у вечнасць:

Ні крыкнуў, ні войкнуў. Нічога.
Нічога людзям не сказаў...
Асенняю коўзкай дарогай
Пайшоў ён спакойна да Бога,
Да Бога, якога шукаў...

Але жыць спадзяваннямі на лепшае — таксама крок да выжывання. І пры ўсім іншым, аптымізм не пакідае М. Курылу:

Святочны дзень. А ці да святаў?
Над поўняй позняй дождж імжыць.
Душу Купалам зноў падлатаў
(А заўтра будзе мо зарплата)
І страпянуўся: “Будзем жыць!”

Хочацца пагадзіцца з аўтарам прадмовы “Гэта яго душа” В. Шніпам: “Кожны паэтычны радок Міхася Курылы — гэта яго душа, якая не толькі сама імкнецца да святла, а прыносіць святло ў гэты свет і гаворыць з намi на мове арфы”.

Міхась ГЕНЬКА

Позні час

Адзіную каханую калісьці
Не пазнаю у позні час,
Пакутліва шукаю выйсця,
Пакуль агеньчык мой не згас.

Яго ты нечакана тушыш
У крыўдзе таннай і пустой,
Не верачы, што з раю душы
У пекла рвуцца на пастой.

Успомнім у снягах завулак
У клятай Богам старане,
Дзе беспрытульны
наш прытулак
Прытулкам стаў табе і мне.

Мы голад сцерпелі і сцюжы,
І ўсе нягоды на Зямлі,
Калі я быў у горы дужы,
І мы шчаслівыя былі...

Світанні нашы дагарэлі,
І сэрца з сэрцам час звярцае.
Прайшло жыццё. Мы састарэлі,
Каб непрыкметна дагараць...

За тыднем тыдзень праймчыцца,
І знікне кожны дзень, як гасць.
Пара пра горкае забыцца,
А радавацца тым, што ёсць.
20/II-2001

Шукаю слова

На месяц глядзеў Скарына і Купала,
Максім Багдановіч
і Колас глядзеў,
Як знічка за знічкаю ў бездань упала,
А следам за ёю каршун паляцеў.

Начамі і я углядаюся ў неба
І зорку шукаю жывой даўніны,
І самае мудрае слова, што трэба,
Якое знаходзілі толькі Яны.
28/II-2001

Малітва
да народаў

Апамятайцеся, народы!
У кожнага ж кароткі век.
Калі ж вы прыйдзеце да згоды
І стане Чалавекам чалавек?

Забойцу лічаць за героя.
Калісьці ж ён ласкавы быў,
Ды на няволі ўзяўшы зброю,
Не ведае, каго забіў.

За што? Што іншы іншай веры?
А мог бы пабрацімам быць,
І сэрца, і душу, і дзверы
Гасцінна насцежж расчыніць.

А нехта, затаіўшы спраты,
І плакаць адвучыў, і пець,
Каб без прамашкі аўтаматы
Прыносілі бяды і смерць.

Пасля падлік падвесці стратам,
Пакуль пажар яшчэ не сціх,

Не памятаючы, што атам
Нашчадкаў адшукае іх.
22/II—2001

Траз дзесяць год

Хацеў бы паглядзець праз дзесяць год,
Якім зрабіўся наш народ,
Ці акрыяў, ці стаў на ногі,
Ці мінавалі ўсе трывогі,
Як дваццаць год таму назад,
Калі распад змяняў распад,
Калі сухенькі карак дзедаў
Трымаў араву дармаедаў —
Чыноўнікаў — над імі і пад імі,
Не вострымі і не зусім тупымі.
І праўды анішто не ведаў,
Якую зграю дармаедаў,
Што лічаць нашыя здабыткі,
Нас абдзіраючы да ніткі,
Трымаючы ўсіх на адкорме,
А самі ледзь ліпяць на норме.
У дармаедаў нораў цяжкі,
А морды круглыя, як ражкі,
Яны не думаюць аб хлебе,
Бо ўсё хапаюць на патрэбе.

Было так пры цары Гароху,
Хоць часам менела патроху
Тых, што ні сеюць, ні аруць,
А колькі хочучы, забяруць.
Скароцяць хэўру, нас падоляць,
Пасля арду сваю падволяць,
Без розуму, глыбокіх ведаў
Зноў назбіраюць дармаедаў.

Што ж будзе хоць праз дзесяць год?
Ці акрыяе наш народ?

Дзякуй Богу

Я часта сам сябе караю,
Нічога больш не трэба мне,
Не рвуся з апраметнае да раю,
Бо страшны суд нікога не міне.

Хацеў бы нарадзіцца я нанова
І звязаныя рукі развязаць,
Пачуць, што уваскрэсла наша мова
І “Дзякуй” Богу за яе сказаць.
9/II—2001

Хто з Маці і матчынай Мовы смяецца,
Той збіўся з дарогі і ў багне загруз.
Калі хоць адзін беларус застанецца,
Адродзіцца вольная Бе-ла-русь.
11/II—2001

Замова

Чытаю замову за родную мову,
За шчасце і волю Зямлі.
Мы помнім знявагі, і здзекі, і змовы,
А вечную мову усё ж збераглі.

Яна, як сумленне, яна, як аснова,
Яна, як паходня, у дужых руках,
Бо матчына слова, бо родная мова
Свяціла і будзе свяціць у вяках.
27/II—2001

Так было
і так бывае

Сяло было на дзве вярсты,
Сусед суседа зваў на “ты”.
Хадзілі гасцяваць у святы,
На хрэсьбіны або у сваты,
І, не забыўшы роднай мовы,
Вяліся мудрыя размовы.
Збіраліся дзяўчаты на вячоркі,
Спяваючы да першай зоркі.
Усім сялом журыліся ад страты,
І шкадавалі кожнага, як брата.
Сусед суседу быў апора,
Калі каго прыцісне гора.
У будні кожны быў цяварозы:
Не прапіваў ніколі розум.
Улетку з першаю расою
На луг спяшаліся з касою.
Жанкі з жніва ішлі дадому
І разганялі песняй стому.
Касілі, жалі, стагавалі,
Адзін другому памагалі,
І цешыла сусед суседа
Кароткая разумная бяседа.

Былі падсвінкі, як луты,
Ніколі склеп не быў пусты.
Пасля нішчымынца заела,
Як дармаедаў шмат наела:
Учотчыкі, старшыні, звенявыя, —
Гаваруны, на выгляд “дзелавыя”:
Адзін загадвае, другі адменіць,
А трэці нешта прыкішэніць,
Ды парушае ноччу ціш
З канца ў канец “Шумел камыш”.
Засек і склеп даўно пусты,
На ферме — рогі ды хвасты,
Бо не дапросіцца курка
У худой кароўкі малачка.
Не з косамі, “касыя” зранку
На дыскатэку ці гулянку,
Вясёлыя, як у раі,
Бягуць пабіцца гультаі.
Што ні кажы, што ні пішы,
Адзін другому стаў чужы,
Бо многія пустуюць хаты,
Замест “Дабрыдзень” чуеш “маты”,
Часамі нават брыгадзіры
Бываюць добрыя задзіры,
А старшыню, што спраўна правіць,
Глядзіш, — на пенсію адправіць,
А ў новых — новыя правы,
Таму ўсіх завуць на “Вы”.
Раней на роўні усё было.
Цяпер сяло ўжо не сяло,
Не Згода, Мёдухаў, Слабодка.
А “Ударнік” або “Пяцігодка”...

Р. С. Аднойчы ў вольныя хвіліны
Прыйшлі такія успаміны.
2000 г.

Трагедыя

Надыходзяць апошнія тыдні ці дні.
Красавік капяжамі бульбочка.
Не пачую радні, не пабачу радні,
Як на веку заплюшчацца вочы.

Набалелае сэрца радзей і радзей
За хвілінамі лічыць хвіліны,
На ратунак і радасці меней надзей,
Калі сныцца адны дамавіны.

Так зямныя пакуты закончацца ўсе,
Знікнуць болі, бяда і нягоды.
Невядома адно, хто душу панясе,
І куды панясе назаўсёды.

Шлях апошні зашэрахе
вясновым лядком,
І ніхто не зажурыцца ў скрусе.
Спадзяюся,
што некалі хоць бы радком
Да жывое душы дакрануся.
26/III—2001

Старасць

Не ведаю, хто адымае зрок
І засланяе ўсе вясёлкі хмарай.
Напэўна, што няўмольны рок
Карае незаслужаную карай.

Нямее звонкі шматгалосы свет:
Ні крокаў, ні сірэнаў не пачую,
Пра што пытаецца

сустрэчны ці сусед,
Гляджу, як вінаваты, і маўчу я.
Здаецца мне, што ўсе маўчаць,
Ахутаныя хісткаю смугою,
Нібы на ўсё накладзена пячаць
І адзінотай, і тугою.
Я не шапчу, а голасна крычу я,
І, можа, лепш, што ў познія гады
Я меней глупства і маны пачую,
І ўбачу меней гора і бяды.

Я толькі пазнаю па паху хлеб,
Праменьчык пагадаў,
што свеціць сонца.

Адразу не адчуў я, што аслеп,
Як не пачуў,
што косці точыць стрончыі.
Куды ўсё дзелася, і зрок, і слых,
І радасці жыцця, і спадзяванні?
Што ж засталося ў памяці ад іх?
Перад апошнім — першае спатканне
З жыццём і светам,
што я так люблю.

Ці ж крыўды і памылкі замалю?
15/IV—2001

Сябра згадаць

А цяпер спа-аць, спа-аць, спа-аць, спа-аць... Ён выключыў тэлевізар. Тушыць святло. Ідзе да ложка...

Фрэскі

І яны паклядзіся тады — не жартам, а ўсур'ёз — што ніколі не здрадзіць штанам-клёшам, будуць насіць іх усё астатняе жыццё...

— Ты ведаеш, дзе зараз тыя хлопцы і дзяўчына? — пытае раптам Эдзік. — Не... Тады нікога не знайшлі... Ды і не шукалі іх. Шукалі іншых...

Барыс ПЯТРОВІЧ

дзяцей у школе вучыць, другі — у газеце пра быццё піша, жыць вучыць, а той, што з нажом быў — на заводзе працуе. І не з горшых там: майстар-умелец...

Пас аддаць

Калі гады ягоныя мінулі трыццаць, ён заўважыў, што яму цяпер па жыцці цікавей не гол забіць, а пас аддаць. Больш асалоды.

сама пацяклі... не, не слінкі, — асацыяцыі... Казачныя. Ад зайшоў, што косяць траву, да Бабы-ягі. Але ж зайцы малака не даюць, а Баба-яга...

Сябе ўбачыць

Сёння воблакі былі бухматыя, частыя, і плылі нізка над зямлёю. Бачыліся ў іх бясконцым статку розныя жывёлы і людзі, не было толькі яго. Ці не таму, што быў ён цяперака тут, на зямлі, глядзеў на воблакі, на імклівыя змены іх абрысаў і шукаў сябе.

раюцца, расцякаюцца. І ніколі нельга правызначыць, хто ці што будзе наступным: чалавек, жывёліна альбо нейкая невядомая, нікім не бачаная істота. Неба, вешер і воблакі — вольныя мастакі, не падуладныя яму.

Мастакі з віцебскай "Лялькі"

Яны нечаканія, яркія, маляўнічыя — лялькі мастакоў Аляксандра і Ганны Сідаравых. Лялькі менавіта з тых спектакляў, якія цяпер ідуць у віцебскім тэатры "Лялька". Выстаўка гэтых мастакоў — а на ёй былі прадстаўлены і эскізы дэкарацыі, і лялькі, і драўляная скульптура — экспанаваліся ў Музеі сучаснага мастацтва.

Яна была арганізавана многімі ўстановамі — Міністэрствам культуры РБ, Беларускам фондам культуры, Саюзам тэатральных дзеячў, Музеям сучаснага мастацтва.

Аляксандр Сідараў працуе ў тэатры галоўным мастаком. Ганна — мастаком-пастаноўшчыкам. Ён нарадзіўся ў Віцебску. Яна — у рускім горадзе Іванова. Абодва яны скончылі Ленінградскі інстытут тэатра, музыкі і кіно. У беларускім тэатры "Лялька" працуюць больш за дзесяць гадоў. Кожны з іх стварыў каля 40 спектакляў.

Лялькі гэтых мастакоў — пры пэўным падабенстве ўсё-такі розныя. Вобразы Ганны Сідаравай са спектакляў "Чароўная зброя Кэнзо" па п'есе М. Супоніна, "Хлопчык-зорка" О. Уайльда, "Старая-старая казка" Я. Сперанскага, "Дзед і жораў" В. Вольскага прасякнутыя паэтычнасцю і па-жаночы гарманічна. Лялькі Аляксандра Сідарава да спектакляў "Ладдзя распачы" (паводле У. Караткевіча) і "Загубленая душа..." (п'еса У. Граўцова паводле Я. Баршчэўскага) і іншыя. У іх больш іроніі, фантазмагарычнасці.

Адметнасцю выстаўкі было і тое, што на ёй экспанаваліся творы дацкі Сідаравых — Марыі. Дзяўчына скончыла мастацкую школу. Два гады назад у Віцебску адбылася яе персанальная выстаўка.

Беларускі тэатр "Лялька" быў створаны ў 1990 годзе. Ён мае яшчэ невялікую творчую гісторыю. Але сярод знаўцаў лялечнага тэатра мае надзвычай высокую рэпутацыю. Невыпадка "Лялька" так часта гастралюе за мяжой. І ўсюды, як расказвае галоўны рэжысёр тэатра В. Клімчук, адзначаюць высокі прафесійны і эстэтычны ўзровень — і спектакляў уваголу, і лялек, зробленых мастакамі Сідаравымі. Зусім невыпадка Аляксандр Сідараў названы нядаўна лаўрэатам першага Рэспубліканскага конкурсу мастакоў тэатра імя І. Ушакова.

Лялькі мастакоў Сідаравых, якія былі прадстаўлены на выстаўцы, не толькі вельмі прыгожыя. Гэта творы мастацтва. Іх хочацца доўга разглядаць. Можна, таму, што мастакі аддалі кожную ляльцу часцінку ўласнай душы?

Т. МІХАЙЛАВА

"Мастацтва", № 5

"Беларускае кіно ў пачатку XXI стагоддзя: фінал або новы этап?" — развагі В. Нячай. Е. Бондарава ("Пасля доўгага чакання момант ісціны...") аналізуе фільм М. Пташукі "У жніўні 44-га...", прыходзячы да высновы: "нельга не бачыць і таго, што фільм, які прабіваўся да гледача праз кіны журналістаў і прэсмані аўтара рамана, атрымаўся значны і дастаткова цікавы. І галоўная яго вартасць — вобразы цэнтральных персанажаў". Пра мастацкага кіраўніка ТА "Тэлефільм" В. Жыгалку расказвае Н. Сцяжко ("Народны рэжысёр"). Змешчаны артыкулы М. Цыбульскага "Блукаючы ў ваколіцах авангарда", У. Мальцава "Наш хранатопчык", С. Казіміроўскага "Рэжысёрская прыхільнасць", А. Шамрук "На мяжы рэальнасці", А. Тарановіча "Мастак, які кахаў жанчын", Г. Багданавай "Скарбніца" — для "Рафаэля", С. Селяха "Старонкі творчай біяграфіі Вячаслава Селяха" (пачатак), А. Калеснік "Мінскае таварыства сяброў музыкі", Дз. Дука "Цеплыня ад цеплыні. Дзёр полацкай кафлі XVII ст.", Л. Чарняўскай, В. Глінніка "Кляштар у кшталь патройнага крыжа збудаваны", В. Угрыновіч "Прыгожы і зручны. Канструкцыйныя і дэкаратыўныя асаблівасці беларускай народнай керамікі". Ёсць "Хроніка мастацкага жыцця" і "Старонкі календара: чэрвень 2001".

ПРЭМ'ЕРЫ

У новым жанры дэбютаваў Беларускі паэтычны тэатр аднаго акцёра "Зьніч". На сцэне Беларускай дзяржаўнай філармоніі ён паказаў рамантычную манаоперу Алега Залётнева "Адзінока птах". Аўтар лібрэта і рэжысёр-пастаноўшчык — мастакі кіраўнік тэатра Галіна Дзягілева, музычны кіраўнік і дырыжор — Пётр Вандзілоўскі. Вобраз Адама Міцкевіча, героя спектакля, уласобіў саліст Нацыянальнага акадэмічнага тэатра оперы Міхаіл Жылюк, поруч з якім працавалі Акадэмічны сімфанічны аркестр Беларусі, хор капэлы "Sonopus" (мастацкі кіраўнік Аляксей Шут) і салістка гэтага калектыву Таццяна Пятрова. Сцэнаграфію выканаў Барыс Герлаван. Пастаноўка ажыццёўлена пры падтрымцы пасольства Рэспублікі Турцыя ў Беларусі.

Дзе і як нараджаюцца ідэі — мне, на жаль, не вядома. Безумоўна, яны спачатку недзе нараджаюцца, потым лунаюць у паветры і, нарэшце, патрапляюць у чалавечы розум, правакуючы гульню інтэлекту, адухоўленых эмоцый, мастацкага ўяўлення. Ідэя "праспяваць Міцкевіча" апанавала творчую натуру Галіны Дзягілевай з 1993 года, калі тэатр "Зьніч" працаваў над яго паэтычнай спадчынай. Думка пра тое, што мастацкага чытання вершаў нашага славянскага земляка недастаткова і трэба на сцэне "самога Міцкевіча праспяваць", урэшце

здагадацца, што Алег Залётневу давалося вырашаць задачу-ламагаючку.

Балазе, гэты кампазітар добра ведае прыроду драматычнага мастацтва, мае даўнюю практыку супрацоўніцтва з тэатрамі самымі рознымі: з аматарскай трупай і акадэмічнай сцэнай, з эксперыментальнай студыяй і лялечнікамі, з радыётэатрам і паэтычным "Зьнічам".

Такім чынам, у партытуры "Адзінока птах" спалучыліся шматстайныя сродкі выразнасці, розныя стыльы пэўна, што было абумоўлена драматычнай задумай.

Вяртанне з выраю?

перарасла ва ўпэўненасць: гэта неабходна зрабіць!

Праз пяць гадоў пачалася мэтанакіраваная праца. Да гэтага часу Г. Дзягілева ўжо мела пэўны досвед у складанні сцэнарыяў (згадайма, напрыклад, яе спектаклі "Белы сон", "Віленскія мроі"). Аднак стварэнне опернага лібрэта вымагала спецыфічных ведаў. Дадатковыя цяжкасці ўзніклі з-за таго, што яго аўтарка задумала ўвасабленне складанага і зусім не відовішняга сюжэта: апошні дзень жыцця Адама Міцкевіча. Як вядома, зямны шлях паэта абарваўся ў Стамбуле, дзе 26 лістапада 1855 г. ён раптам адчуў сябе кепска і ў той жа дзень памёр.

Тэкставую аснову склалі творы Адама Міцкевіча, Яна Чачота, а таксама Рыгора Барадуліна — ён падтрымаў працу Г. Дзягілевай і як перакладчык, і як аўтар некалькіх уласных вершаў, напісаных адмыслова для лібрэта. Дарэчы, і назву спектакля падказаў барадулінскі радок: "Як адзінока птах, лячу дадому..."

Здаецца, менавіта гэты радок і дапамагае знітаваць ва ўяўленні ўсе тыя шматпластавыя, стракатыя, няпэўныя, супярэчлівыя перажыванні, настроі, згадкі, думкі, мроі, якімі поўніцца ўнутраны свет героя манаоперы. Героя, які мае "край, радзіму дум сваіх". Самотнага птаха ў выраі, чыя "душа ў далі блукае — ах, блукае... І наракае ўсё — ах, наракае..." Чыё марнае імкненне вярнуцца на радзіму цвеліць і розум, і сэрца, робіцца невыносна балючым і — забівае. Ды непадуладна смерці душа Паэта, захаваная ў яго патрыятычных, жанравых, лірыка-рамантычных, сатырычных радках. Белакрылыя кніжныя старонкі вяртаюць іх з выраю.

А што мусіў рабіць кампазітар, перастраваючы прапанаваны матэрыял сродкамі музычнай драматургіі? Лібрэта ж — нешаблоннае, сатканае амаль цалкам з узраў высокай паэзіі. Дзе тут экспазіцыя персанажаў, завязка дзеяння, развіццё інтрыгі, распрацоўка характараў? Звыклі формы няма. І не павінна быць! Мастацтва **паэтычнага тэатра аднаго акцёра** (падкрэсліваю!) жыве паводле сваіх законаў. Яны і паўплывалі на структуру лібрэта "Адзінока птах".

Тут ёсць толькі адзін, скажам так, уцялеснены герой. Іншыя персанажы, вобразы, падзеі ўнікаюць ужо ў ягоным унутраным свеце. Ці то прыходзяць з раскалыханай памяці, як заўчасна памерлы Міцкевіч сябра Ян Чачот, як любая, ды накіраваная іншаму, Марыя. Ці то абуджаюцца распаленай фантазіяй, як прывідныя постаці балады пра Свіцязянку.

Перадаць памежны стан псіхалагічна знясіленага чалавека, зацягнутага ў вір успамінаў, узрушанага несканчонай чарадой зменлівых пачуццяў і думак, устрывожанага раптоўным нездароўем. Пазначыць канфлікт, што заўжды існуе ў свядомасці, або нават падсвядомасці, рамантычнага творцы. Акрэсліць у эмацыянальна фарбаваным жыццёвым назіранні, замалеўкі, характары, народжаныя паэтычным уяўленнем. Пры гэтым не страціць пачуццё гістарычнага часу, і пазбегнуць спрошчанага стылізацыі, і не кінуцца ў празмерную мадэрнізацыю, "авангардызацыю" музычнай мовы... Няцяжка

Аркестр, хор ствараюць напружаны і дынамічны эмацыяны фон — гэтае "люстэрка падсвядомасці" героя. А яго вакальная партыя вызначаеца надзвычайнай складанасцю. І хаця ў ёй дамінуе рамантычны стыль 19-га стагоддзя (лірыка А. Міцкевіча нібы "падказвала" кампазітару шчырыя распеўныя мелодыі), вакальная лінія насычана рэчытатывымі інтанацыямі, адэкватнымі яго няўстойліваму ўнутранаму стану ў прадчуванні хуткай жыццёвай развязкі.

Ці не галоўная складанасць вакальнай партыі — яе вялікі аб'ём. Нават самыя цяжкія оперныя арыі або ансамблевыя сцэны не доўжацца столькі часу, колькі знаходзіцца сам-насам з публікай герой "Адзінока птах". І хаця опера гэтая — у дзвюх дзеях, выконвалася яна без антракту, бо перапынак парушыў бы цэласнасць задумы і звёў на нішто каласальную псіхалагічную працу спевака-акцёра. Ён мусіў быць у вобразе, не пакідаючы сцэну, амаль гадзіну.

Пошук выканаўцы — гэта было яшчэ адно выпрабаванне для стваральнікаў спектакля. Цяпер, калі доўгія дні спрэчак, распачы, сумніву і хвалявання мінулі, можна шчыра парадавацца: Міхаіл Жылюк — без перабольшвання! — прынёс прэм'еры поспех.

Не хачу паўтарацца і зноў даводзіць, наколькі складаны і спецыфічны матэрыял давалося асвойваць стваральніку, пэўна, першага ў гісторыі музычна-сцэнічнага вобраза Адама Міцкевіча. Да таго ж, у самой пастаноўцы не было нейкіх штукарстваў, якія адцягвалі б увагу гледачоў і дапамагалі б салісту хаць б на некалькі хвілін "схавацца ў цень". Калі адпачываў голас М. Жылюка (гучаў аркестравы эпизод або харавы нумар), ён заставаўся ў вобразе, у палоне настальгічных перажыванняў свайго героя, на мяжы трывогі і адчаю.

Сам-насам з публікай амаль гадзіну. Стрыманая мізансцэна. Мінімум дэкарацый і рэквізіту: масіўнае крэсла, столік, шахматная дошка, частка фігур з якой ссылана на падлогу; ёмісты шывтак, гусінае пяро, старыя кнігі; куфэрак, у якім схаваны медальён з дарагім сэрцу партрэтам; свечкі...

Што яшчэ стварала вобраз "Адзінока птах" ?

Напоўненае экзатычнай музыкай дыханне Стамбула; пошум хваляў чужога мора і вуркатанне роднага Нёмана; нейкі здэкліва-бессаромны і заваблівы жаночы смех — плён паэтавага трызнення (падборку "мастацкіх шумоў" зрабілі для спектакля гука-рэжысёры Валерыі Бяляеў, Велімір Залётнеў, Анатоль Бублікаў)... Узнёслае, як пакаёнае, і пранізлівае, як рэквіем, малітоўнае гучанне хору з-пад святой выявы Маці Божай. І спявадальнае сапраўднае чыстага хлапача гласу — гласу маленькага Адама, што гэтак шчыра пляў сваю малітву. І яшчэ адно сола — пашчотны жаночы вакаліз (Таццяна Пятрова), што як таця "ўсходняя астрачка-зорка" суправаджаў успаміны паэта. І лейтматыў інструментальны — кароткае ды кранальнае сола флейты...

Разам з кампазітарам, які добра адчувае сэнс, жанр, стылістыку канкрэтнага верша, выканаўца псіхалагічна пераканальна даносіць да слухача музыку паэтычнага радка. Так што "чуваць, як матылюку сцябло крыло казыча", як "прахалода льецца

на прысадзе", як выпявае ў абураным сэрцы сацыяльная сатыра на "рэспубліку жабскую", як вырываецца горкі ўздых: "Што ж не высахлі слёзы мае?" і ўслед — з тугою: "Ды чым ёсць мае існаванне — толькі іскрынаю..."

Самааддана "трымае залу". Жывіць увагу публікі, яе цікаваць і спагада, шчасліва пазбягаючы спакуслівага ў такой ролі самалюбавання, квазі-велічнасці. Стварае патэатральнаму ўмоўны і ў той жа час жывы, цёплы вобраз... Майстэрства акцёра-вакаліста М. Жылюка вартае самых высокіх слоў!

А ці быў да прэм'еры "Адзінока птах" падобны жанравы прэцэдэнт у музычным жыцці нашай краіны? Мне прыгадваецца пастаўленая гадоў 20 таму ў мінскім Клубе сяброў оперы манаопера Ф. Пуленка "Чалавечы голас" (паводле Ж. Както). І чамусьці... араторыя Д. Смольскага "Паэт" (паводле творчасці Янкі Купалы). І ягонага, пэўна ж, манаопера "Францыск Скарына", якой не знайшлося месца ў рэпертуары Вялікага тэатра Беларусі, у якім, дарэчы, так і не знайшлося энтузіястаў спарэдыццё вельмі актуальную калісцы (не сапраўдную і цяпер) ідэю стварэння камернай эксперыментальнай опернай сцэны...

Я не буду абгаворваць пралікі стваральнікаў спектакля "Адзінока птах". Няхай гэта зробіць (ужо робяць?) іншыя. Я ж зазначу, што ў творы, які грунтуецца на "вернутай з выраю" паэзіі, ёсць асабліва каштоўнасць: вельмі тонкія, нават эфемерныя імпульсы, звернутыя да падсвядомасці, да свядомасці слухача, гледача. І нечаканы аншлаг у вялікай філарманічнай зале, авацыя, надладжаная расчуленай публікай, — хіба не лепшае сведчанне таго, што імпульсы гэтыя знайшлі сваіх адрасатаў? Свядомасць, асабліва свядомасць беларуская, — рэч тонкая. Можна, нават больш далікатная і невытлумачальная, чым вера: або ёсць — або няма...

С. БЕРАСЦЕНЬ

На здымках: заслужаны артыст Беларусі Міхаіл Жылюк у спектаклі "Адзінока птах".

Фота М. ПРУПАСА

Віяланчэль — гэта жывая істота

Прафесія артыста аркестра тэатра оперы і балета — вельмі пачэсная. Хаця яна застаецца ў ценю, усё роўна на добрым спектаклі глядзчы апладысмантамі выказваюць удзячнасць, вядома ж, не толькі спевакам ці танцорам: уклад аркестрантаў у поспех відовішча таксама вялікі. Прыемна, што гэта разумеюць і заўважаюць на высокім афіцыйным узроўні. Нядаўна віяланчэлістка аркестра нашага Нацыянальнага акадэмічнага Вялікага тэатра Тамара МЕЛЬНІКАВА, якая працуе тут ужо шмат гадоў, адзначана званнем заслужанай артысткі Рэспублікі Беларусь. Гэта і сталася аператыўнай нагодай для гутаркі з ёй.

— Тамара Леанідаўна, я ведаю, што графік заняткаў музыканта напружаны. Як складаецца ваш дзень у тэатры?

— Даволі часта ён пачынаецца рэпетыцыяй а 10-й гадзіне раніцы. Потым трэба пазаймацца індывідуальна, павучыць партыі — гэта яшчэ гадзіна-паўтары, а то і болей. Таксама працую ў школе імя Ахрэмчыка, і калі ў гэты ж дзень ёсць заняткі з вучнямі, бягу туды. Пасля заязджаю дамоў, а ўвечары — зноў у тэатр, на спектакль. У вольны час іншым разам наведваю канцэрты ці хаджу ў драматычны тэатр. Таксама люблю сустрэцца з сябрамі, бо ад такіх стасункаў на душы заўсёды робіцца вельмі добра і цёпла.

— Вашы сябры — людзі творчых прафесій?

— Так, у асноўным — музыканты, адна сяброўка працуе архітэктарам-рэстаўратарам. У нас дзень такім чынам распланаваны, што, на вялікі жаль, няма калі сустрэцца з людзьмі іншых прафесій.

— Вы на вечах іграеце. Для нас, слухачоў, — гэта свята. Вы яго адчуваеце?

— Праца ёсць праца, і для нас свята — калі атрымаўся добры спектакль (нядаўна на вялікім творчым уздыме ігралі "Рамэо і Джульета"). Бываюць і не зусім удалыя для нас спектаклі (можа, публіка гэтага і не адчувае), і ў такім выпадку ўсіх у аркестры апаноўвае незадаволенасць.

— Значыць, аркестр — з'яднаны калектыў?

— Можна сказаць і так. Каб іграць у аркестры, абавязкова трэба ўмець слухаць не толькі сябе, а кожны інструмент, спевакоў, бачыць дырыжора. Многія тонкасці прыходзяць з цягам часу, і пачынаеш атрымліваць задавальненне, калі разумееш іншага музыканта не толькі на словах, але і па гукавым уласібленні ў творы.

— У нашай зале — даволі складаная акустыка. Напэўна, гэта стварае дадатковыя цяжкасці ў час выканання спектакля?

— Акустыка мае вялікае значэнне, а ў нас у тэатры яна сапраўды няўдалая (вельмі глухая), і нам увесь час даводзіцца напружана іграць, "пераціскаць" інструмент, і, як вынік, атрымліваецца не заўсёды добрае гучанне. У аркестры існуе правіла: калі не чуеш музыканта, які выдзе галоўную тэму, значыць, трэба самому чысцей іграць.

— Маладыя прытрымліваюцца вашых парад?

— Так, і мне гэта прыемна. Бывае, падыходзяць да мяне перад конкурсам: "Паслухайце мяне, калі ласка". Ці: "Пазаймайцеся са мной". І я з задавальненнем гэта раблю. Бо гэта цудоўна, калі маю магчымасць перадаць тое, што ўмею.

— Якія вашы абавязкі як канцэртмайстра групы віяланчэляў у аркестры?

— Я павінна займацца з групай, выстройваць яе гучанне і абавязкова зводзіць усіх разам — а вельмі цяжка аб'яднаць 12-15 чалавек, калі ў кожнага — свая манера ігры, свой інтанацыйны слых. У аркестр прыходзяць музыканты, якія ўжо склаліся як прафесіяналы. Таму групавыя заняткі ў гэтым сэнсе вельмі плённыя. Пасля іх група лепей гучыць у аркестры, таму што музыканты пачынаюць прыслухоўвацца адно да аднаго, і такім чынам атрымліваецца ансамбль. Але часам бывае, што ў калегі сама выстае (праштрыхі, аплікатуру) — я працягваю вучыцца, бо творчага энтузіязму хапае.

— Для вас ёсць розніца: граць оперу ці балет?

— Ніякай. Я граю з задавальненнем і тое, і другое, праўда, ёсць нелюбімыя спектаклі. З любімымі назаву "Рамэо і Джульета", оперныя творы Пучыні ды позняга Вердзі.

У нашым тэатры вельмі вялікі рэпертуар, а я працвала не толькі ў Мінску, але яшчэ ў Саратаве (дзе вучылася ў кансерваторыі), Пермі і ў Варонежы... Я амаль 40 гадоў працую ў аркестрах (іграла і ў сімфанічным, але не вельмі люблю сцэну), і больш за ўсё мне спадабаўся аркестр Беларускага тэатра оперы і балета. Апошнім часам адкрылася "другое дыханне". Я хачу іграць на інструменце, мне проста падабаецца, калі гук атрымліваецца жывы і натхнены.

— Можна, працаваць менавіта ў тэатры вас заахвоціў дырыжор?

— Так. Яраслаў Антонавіч Вашчак, з якім я працвала ў Варонежы, запрасіў мяне іграць у Мінск. Хаця прафесійны ўзровень музыкантаў быў ніжэй за сённяшні, аркестр, аб'яднаны моцнай асобай, гучаў раскошна. У той час у беларускім тэатры была цудоўная пляеда дырыжораў: Тацыяна Каламіцава, Уладзімір Машэнскі, Яраслаў Вашчак, якія вялі аркестр да новых вяршынь. А ця-

пер узровень музыкантаў вельмі высокі, але кожны іграе сам па сабе.

— Гэта значыць, вылучаецца індывідуальнасць выканаўцы?

— Так, і не атрымліваецца злітнага ансамбля, музыканты не стараюцца граць у яднанні з партнёрам, з дырыжорам. Адбылася кардынальная змена пакаленняў, з майго пакалення засталася чалавек 5-6. А многія яшчэ маладыя, і ўсё, што датычыць выканальніцтва, прыйдзе ў свой час, калі яны набяруцца вопыту. Але ж з'явілася небяспечная тэндэнцыя: ледзь-ледзь вылучыцца студэнт — і ён адразу едзе працаваць за мяжу. У выніку мы застанемся без добрых інструменталістаў.

— Каго з маладых выканаўцаў-віяланчэлістаў у аркестры тэатра вы б вылучылі?

— Аляксея Афанасьева, Алену Сапроценку — музыканты з добрай школай, уважлівыя, сканцэнтраваныя. Але са мной сядзяць і мае добрыя, надзейныя калегі ва ўзросце, з якімі я адчуваю сябе ўпэўнена.

— А што для вас віяланчэль?

— Мсціслаў Растрпавіч сказаў: "Гэта мая палюбоўніца", а Наталля Гутман вызначыла ігру на віяланчэлі як пастаянную барацьбу з інструментам. Сапраўды, бывае па-рознаму: часам віяланчэль адказвае табе, а часам хрыпіць — усё ж такі жывая драўляная істота.

— Як вы адчуваеце сябе на гастролі?

— Там вельмі напружаны расклад (ці падарожжа, ці рэпетыцыя, ці спектакль), і нешта паглядзець вельмі складана. На гастроліх мы даём магчымасць на працягу сезона папрацаваць усім артыстам аркестра. Нядаўна частка групы ездзіла ў Іспанію, цяпер вось — вандроўка на фестываль у Швейцарыю. Безумоўна, там будзе вельмі цяжка, таму што заплаваны амаль увесь вердзіеўскі рэпертуар, які мы прадставім пад кіраўніцтвам аўстрыйскага дырыжора Ральфа Вайкерта. Аркестру заўсёды цікава з ім працаваць.

— Як вам працуецца з запрошанымі вакалістамі?

— Здольнасці і манеру выканання сваіх салістаў мы ўжо добра ведаем. А тут настрайваемся: які голас у спевака, наколькі ён адметны — цікава з мастацкага пункту гледжання. Новы саліст — заўсёды ёсць пэўная свежасць, але прыязджаюць оперныя гастролёры ў Мінск, на жаль, цяпер вельмі рэдка.

— А якія імёны сусветна вядомых віяланчэлістаў выклікаюць у вас павагу?

— Я вельмі люблю Наталлю Гутман, вучаніцу Растрпавіча (ведаю яе са студэнцкіх гадоў, абагуляю яе). Шмат разоў яе слухала і заўсёды ў захапленні. У яе бываюць нечаканыя адкрыцці, і мяне ўражае, наколькі яна бязмежная ў творчай навізне. Яшчэ назаву Жаклін Дзю Прэ, якая памерла даволі маладой...

— Ваш муж — Леў Гарэлік, народны артыст Беларусі, — быў цудоўным скрыпачом, добрым педагогам, быў канцэртмайстрам групы скрыпак у аркестры больш за 40 гадоў. Ці не мелі вы сумесныя праекты?

— Не. У мяне цяпер ёсць свой праект, які атрымаўся зусім нечакана. Мы зрабілі веча паміж Льва Гарэліка ў Зале камернай музыкі, моладзь з такім захапленнем іграла гэты канцэрт, што мы вырашылі праводзіць падобныя імпрэзы кожны год. Сёлета было вельмі многа народу, канцэрт усім спадабаўся. Леў Давыдавіч натхніў мяне на гэта. Я думала, што не перажыву яго смерць, ды аказалася, што яго энергія перайшла ў мяне.

— Тамара Леанідаўна, вы нядаўна атрымалі званне заслужанай артысткі Беларусі...

— Так (сарамліва ўсміхаецца. — Н. К.). Мне прыемна, але наогул гэтае званне і абавязкі канцэртмайстра трэба абараняць кожны дзень. Не заўсёды іграецца, і потым ноччу не спіш: вось нота не атрымалася, перажываеш.

— Напэўна, маеце нейкія планы на будучае?

— Працаваць, давучыць дачку, рабіць канцэрты. Наогул музыка, літаратура, жыццё — гэта тая ніша, якая дазваляе хаця б на час спыніць наш шалёны тэмп жыцця і зазірнуць у сябе, пераасэнсаваць свае адносіны да жыцця, людзей. Каб не быць павярхоўным і не страціць сваё "я", трэба паглыбіцца ў сябе праз мастацтва.

Гутарыла Наталля КАРДАШ, студэнтка Беларускай акадэміі музыкі

Беларускі суб'ектывізм

Цікаваць людзей да нядаўняга мінулага, да гісторыі, якая тварылася ў іх на вачах, цалкам зразумелая. Тым болей зразумелая іх жаданне асэнсаваць перажытае, падвесці пэўныя вынікі на мяжы стагоддзяў. У гэтым сэнсе абсалютна бясспройгрышным бачыцца шматтомны праект "Великие XX века" маскоўскага выдавецтва "Мартин". У межах яго выходзяць як "бульварныя" ("Катастрофы", "Преступления", "Скандалы"), так і "высаклобыя" ("Правители", "Тайны", "Ученые" і інш.) тамы.

Да ліку апошніх трэба аднесці і важкі — калі 28 аўтарскіх аркушаў — том "Великие художники XX века", напісаны і падрыхтаваны сямейным дуэтам Галіны і Пятра Багданавых. Не адзін год выкладаюць яны ў Беларускай акадэміі мастацтваў і ў Рэспубліканскім каледжы мастацтваў. Вядуць як тэарэтычныя, так і практычныя курсы, а таму не даводзіцца сумнявацца ў іх кампетэнтнасці. Тым болей, што навуковым кансультантам гэтага тома з'яўляецца кандыдат мастацтвазнаўства, праэктар Акадэміі мастацтваў Міхась Баранца.

Аўтары-складальнікі даводзяць, і не толькі ў прадмові, што дваццаце стагоддзе — гэта не толькі стагоддзе вялікіх катастроф, войнаў і рэвалюцый, гэта таксама і стагоддзе вялікага мастацтва. Лёсы многіх мастакоў трагічныя. Але ў самых, здавалася б, песімістычных, трагічных творах ёсць высокая прага жыцця. І, мажліва,

у самых драматычных імгненні гісторыі менавіта мастацтва дапамагала людзям мінулага стагоддзя выжыць.

Структура артыкулаў-персаналій у гэтым выданні наступная — поўнае імя творцы, гады яго жыцця, прыналежнасць да пэўнай культуры, выключна або пераважна выступаў мастак, выразная самацітата, а потым непасрэдны апошні пра жыццёвы і творчы шлях майстра, ацэнка яго здабыткаў і дасягненняў.

У кнігу ўключаны артыкулы пра больш за сто вялікіх мастакоў дваццатага стагоддзя. Натуральна, што спіс гэты да пэўнай ступені суб'ектыўны. Аўтары ўключылі ў яго майстраву, творы якіх, на іх думку, перажылі сваіх стваральнікаў, прайшлі выпрабаванне часам. Гэта архітэктары, графікі, дызайнеры, жывапісцы, керамісты, скульптары. Майстры манументальнага, дэкаратыўна-ужыткавага мастацтва, тэатральныя мастакі, мэтры фотамастацтва, а таксама гісторыкі мастацтва, крытыкі і нават куцоўрэ. Дзеля зручнасці чытачоў падаюцца яны ў алфавітным парадку — ад Алвара Аалта да Макса Эрнста.

Некаторыя з герояў гэтай кнігі пражылі ў XX стагоддзі толькі некалькі гадоў ці нават месяцаў, як, да прыкладу, Тулуз-Латрэк. Але патрапілі на старонкі кнігі, бо створанае імі вызначыла далейшае развіццё мастацтва, а на ідэях іх грунтаваліся цэлыя мастацкія плыні і накірункі.

Вельмі шырокія ў гэтым томе і "геаграфічныя" абсягі — ад нарвежца Эдварда Мунка да венесуэльца Габрыэля Брача, ад мексіканца Хасэ Ароска да кітайца Цы Байшы.

Ададзена належнае прадстаўнікам дзвюх, бясспрэчна самых уплывовых і самых плённых, мастакоўскіх школ, — французскай і расійскай, рускай. Але разам з тым не абдыдзены ўвагаю іншыя браты-славяне. Сярод іх — палык Станіслаў Выспяньскі, балгарын Уладзімір Дзімітраў-Майстора, украінец Георгій Нарбут, харват Іван Мештравіч.

Вельмі характэрным для мінулага стагоддзя былі ўзаемаўплывы і ўзаемапранікненні нацыянальных культур. Таму творчасць некаторых мастакоў, як, да прыкладу, Сальвадора Далі, Пабла Пікаса або Марка Шагала, належыць дзювюм або нават некалькім культурам.

Аўтары тут цягнуць коўдру на сябе, а дакладней, на Беларусь. Марк Шагал вызначаны ў падзагалюку адпаведнага артыкула як беларускі і французскі жывапісец і графік (хаця ізраільяне і расіяне могуць палічыць такое азначэнне няпоўным), бо ўсё жыццё — і нават у Парыжы — пісаў ён свой родны Віцебск.

Фердынанд Рушчыц пайменаваны беларускім і польскім жывапісцам, графікам, тэатральным дэкаратарам. Так, вучыўся ён у Пецярбурзе, працаваў у Вільні і нават адрадыў старадаўняе рамяство вырабу віленскіх вербачак-казюкасаў. Але гэта не значыць, што трэба саступаць такую постаць расіянам ці літоўцам.

значна шырэй мог быць асветлены віцебскі перыяд у творчасці Казіміра Малевіча.

Затое хораша гучаць абзацы пра мастаку Надзею Хадасевіч, жонку французскага жывапісца і дэкаратара Фернана Лежэ і стваральніцу яго мемарыяльнага музея.

Фотаздымак, на якім адлюстравана, як гэтая сямейная пара гасцюе ў Пабла Пікаса ў Валарысе, — адзін з самых жывых і дынамічных з паўсотні іншых, часам рэдкіх і нечаканых, змешчаных у кнізе. Джакома Манцэ ў майстэрні, Ранэ Магрыт з сабакам, Альфара Сікейрас у турме, анёлападобны Амедеа Мадільяні, арыстакратычны Мікаіл Врубель, нечакана малады Мікалай Рэрых, падобны да біблейскага прарока Антонія Гаўдзі...

Дарчы, можна было б паспрачацца, што больш выразна — здымак або знамяціты аўтапартрэт той жа Кэтэ Кольвіч? Аднак фотадкументы — рэч больш бясстрасна, больш аб'ектыўна, а таму, напэўна, і больш прыдатна для выдання біяграфічнага плана.

Як абсалютна натуральны і неабходны ўспрымаецца і "Слоўнік некаторых тэрмінаў і паняццяў". У ім не толькі тлумачацца паходжанне і значэнне розных "ізмаў" — ад абстракцыянізму да экспрэсіянізму. Падаюцца таксама гісторыя і перспектывы многіх накірункаў і плыняў, вызначаныя найбольш значныя іх прадстаўнікі, што істотна павялічвае колькасць даследаваных персон, расказана пра пэўныя стылі, тэхнікі, мастакоўскія прыёмы.

Даніаю часу выглядае і надзвычай шырокі спіс крыніц, якія скарыстоўвалі і раіць чытачам аўтары-складальнікі. Гэта не толькі разнамоўныя манаграфіі, даследа-

ванні ды газетна-часопісных публікацыі, але й мультымедыяныя зборнікі, сайты Інтэрнэту. Удзячныя чытачы і карыстальнікі (юзеры, калі працягваць скарыстоўваць камп'ютэрную тэрміналогію), у гэтага выдання несумненна будучы. Будучы хаця б таму, што падобнага — па ахопе матэрыялу, своечасовасці і глыбіні яго асэнсавання — раней не выходзіла. Несумненна, зацікавіць гэты том мастакоў, мастацтвазнаўцаў і культуролагаў, студэнтаў і навучэнцаў спецыяльных навуковых устаноў, вучняў і выкладчыкаў агульнаадукацыйных школ, усіх, хто цікавіцца культурай ды мастацтвам.

Таму трэба павіншаваць з выхадам гэтае кніжкі ў свет усіх зацікаўленых асоб. А найперш — аўтараў-складальнікаў.

Трэба парадавацца, што іх веды ды інтэлект запатрабаваныя не толькі на радзіме, але і ў суседняй краіне.

Уладзімір СІЎЧЫКАЎ

Гісторыя —
вачамі сведкаў

Напрыканцы 1989 года Андрэй Заерка працаваў журналістам. Менавіта ў той час распачаў запісваць успаміны колішніх палітычных асуджаных і сасланых беларусаў.

За апошнія гады, выкарыстоўваючы асабістыя сродкі і свой вольны час, адшукаў і сустрэўся больш чым з паўтысячай жывых ахвяр былых рэпрэсій. Зараз Заерка — прадпрымальнік-бізнесовец, а шмат ягоных суразмоўцаў ужо няма ў жывых. Але засталіся іх успаміны, запісаныя на магнітафонную стужку. Менавіта яны і леглі ў аснову праўдзівай дакументальнай гісторыі нашай краіны. Асобныя яе раздзелы аўтар друкаваў у свой час у часопісах "Спадчына", "Полымя", газеце "Літаратура і мастацтва". У выніку карпатлівых даследаванняў Заерка сабраў ёмісты і насычаны фактамі матэрыял, дастатковы для некалькіх кніжных серыі: "Беларускія савецкія турмы", "Рэпрэсійныя органы БССР", "Беларусы на будоўлях ГУЛАГа", "Знішчэнне беларускага сялянства"...

Днямі ў адным з маскоўскіх выдавецтваў выйшла першая кніга з серыі "Гісторыя Беларускіх савецкіх турмаў" — "Турмы Беларусі. 1929—1935 гг." У прадмове да выдання А. Заерка піша: "Я раблю спробу сістэматызаваць і абагульніць вялізны фактычны матэрыял, які ахоплівае некалькі дзесяцігоддзяў (1929—1956 гг.). Пазнаёміўшыся з ім, чытач, магчыма, па-новаму гляне на гісторыю нашай Беларусі".

Кніга знаёміць з сутнасцю карнай сістэмы не толькі савецкага ладу, але і любога іншага таталітарнага рэжыму. У яе ўвайшлі раздзелы, прысвечаныя агульнай характарыстыцы турмаў БССР, іх рэжыму, турэмнаму побыту і працы, смяротным пакаранням, увогуле — сацыялістычнаму крымінальнаму свету. У кнізе шмат аўтарскіх каментарыяў, але аснова яе — дакументальныя успаміны сведкаў сталінскага рэжыму. Вось, да прыкладу, што расказвае пра смяротныя пакаранні Філарэт Машчэр, 1913 года нараджэння, з вёскі Жораўка Пухавіцкага раёна:

"У камеры людзі мяняліся (ліпень 30-га — ліпень 31-га, "амерыканка". — А.З.). Да дванаццаці ночы ўсе спяць, а пасля дванаццаці бралі на расстрэл. Аб'яўляюць: "Собирайтесь с вещами". Калі без рэчаў — чалавек вернецца. Выклікаюць на допыт. Калі з рэчамі, значыць — усё..."

І такіх сведчанняў-успамінаў у кнізе — сотні. За кожным — загубленыя чалавечыя лёсы. "За 1930—35 гады ў беларускіх катавалнях, — сцвярджае аўтар, — было знішчана прыкладна 6200 палітычных зняволеных. Людзі знікалі і ніхто не ведаў: жывыя яны ці мёртвыя".

У кнізе шмат ілюстрацый: карты, схемы, фотаздымкі ахвяр-сведкаў, колішніх беларускіх турмаў. Змешчаны поўны спіс суразмоўцаў аўтара. Ёсць і слоўнік жаргону злодзеяў пачатку 30-ых гадоў.

Кніжка разлічана на шырокае кола чытачоў. Каштоўнасць яе ў тым, што падобных прац на постсавецкай прасторы не так ужо і шмат.

Я.Р.

"ЛІМ"-ФОТА

У прадчуванні класікі...

Іван Чыгрынаў і Іван Пташнікаў, сярэдзіна 50-ых.

ПОШТА

Станіслаў
ВАЛОДЗЬКА

"Знайсі
прычал свой..."

Ля слыннай ракі

1
Сплывае сум-туга з вачэй,
Дзяцінства бачыцца ярчэй,
Як гляну: з мілай Беларусі
Рака праз Даўгаўпілс цячэ,

Мяне хвалючы, праз годы
І праз стагоддзі коціць воды,
У якія родны лес глядзіцца
І Віцебск з Полацкам заўсёды...

2
Знайсі прычал свой —
лёс Бог даў мне, —
Якая ў тым мая віна? —
У той краіне, дзе — Даўгава,
Не ў той краіне, дзе — Дзвіна.

Бягуць мае сыночкі жвава
І галасочкі іх звяняць
У той краіне, дзе — Даўгава.
І так не часта, дзе — Дзвіна...

...Каб толькі даў Бог чуць
як слава

Грыміць маёва, —
Не вайна,
І ў той краіне, дзе — Даўгава.
І ў той краіне, дзе — Дзвіна...

ЧАСОПІСЫ

"Полымя", № 4

Нумар адкрываецца апавесцю В. Быкава "Балота". М. Мятліцкі выступае з паэмай "Няходжанае поле". Змешчаны таксама раздзелы з рамана З. Дудзюк "Архірэзевы скарбы", вершы Р. Тармоў-Мірсага, маленькія былі М. Даніленкі, дзённікі мітрапаліта М. Галубовіча (уступнае слова, пераклад з польскай, археаграфічная апрацоўка, публікацыя і каментар Я. Янушкевіча). У нумары прадстаўлены раздзел "Галасы свету". Друкуецца нататкі аб лужыцка-беларускіх культурных кантактах М. Фелькель "Узаемасувязі

Вільня

1
"Працуй, брат, пільня —
Тут будзе Вільня", —
Я чуў ад бацькі
І ад суседзяў.

Хоць потым бацька,
Аднаасобнік,
На падзаробкі
У Вільню ездзіў.

Я прыгадаю
Яшчэ праз годы,
Як выглядалі
Яго з падводай.
Было на возе
Ўсяго багата.
З сабой прывозіў
Дахаты свята...

2
"Працуй, брат, пільня —
Тут будзе Вільня".
Была б тут Вільня,
Дзе шчыравалі
Спадар Уласаў,
Спадар Купала,
Дзе іх пасевы
Ураджай давалі!
І мы надзіва
Жылі б ішчасліва,
Каб так радзіла
Тут наша ніва.
Каб перад светам
І тым і гэтым
Воч не адводзіць
Нам сарамліва...

Матчыны зёлкі

Збірала мама зёлкі,
Як пчолы з зёлак мёду.
І я маленькі пчолкай
Стараўся з ёй як мог.

Збірала мама зёлкі
У садах, лугах.
Падчас
Букетам у касцёл іх
Насіла асвятчаць.

Збірала мама зёлкі
У палях, лясах
і вась
За цэлы век свайго столькі
Сабрала — цэлы воз!

Каб вейчкамі зёлак
Хваробі вымятаць
І гранне-спеў вясёлак
Ізноў да нас вяртаць!
І зёлкі-словы мамы
Маглі душу крануць...

...І зёлкі ёй таксама
Пакалі у труну.

І добрым знакам мілым, —
Што зноў сюды прыйшлі,
Зноў зёлкі на магіле
У матулі прараслі.

Памяці Эдварда
Вайвадзіна

Айчызна! Край родны ты мой,
Як добра тут жыць мне з табой.
Здаецца, к табе я прырос
Карой беласнежных бяроз.

Э. ВАЙВАДЗІШ

Зямлю, дзе аднойчы прарос,
Дзе чуў калыханкі й бяроз,
Любіў ён да поту і слёз, —
І плугам пісаў і пяром.

Далёка ж ад родных дарог,
Далёка ж ад родных бяроз, —
Зямлю у мяшчэчку бярог.
Мяшчэчкам тым сэрца было.

Так вечна, зямля, беражы
Паэта у сэрцы сваім.
Тут будуць бярозы заўжды, —
Як светлая памяць аб ім...

Здаецца, ёсць душа, —
З іконамі святліца,
Дзе хоць на нейкі час
Магу я прытуліцца.

Здаецца, ёсць душа
На гэтым белым свеце,
Дзе не ў куточку мне, —
На покуце быць — свеціць.

Бо як ты б не вяршыў,
Які б не быў вядомы,
А без такой душы
Ты, як жабрак бяздомны.

Пакуль не адышоў
Навечна ў зор суквецці,
Здаецца, што знайшоў
Душу адну на свеце...

г. Даўгаўпілс, Латвія

выдатнага земляка С. Кутаргу расказвае Г. Юрчанка ў артыкуле "Нястомны даследчык прыроды". Ёсць мажлівасць пазнаёміцца з працагам "Песень матчыных і Вушачыны" ў запісе Р. Барадуліна. "Лёс і творчасць" — штрыхі да літаратурнага партрэта Я. Скрыгана напісаў В. Каваленка. Да характарыстыкі лірычнага героя ў сучаснай паэзіі — падзаглавак артыкула Л. Гарэлік "Чалавек "паміж небам і багнаю". В. Шынкарэнка ("Душой імкнемся ўвільсь...") дзеліцца ўражаннямі ад кнігі "Лісце срэбнай таполі". Ю. Юрэвіч ("У прысаку каханья") рэцэнзуе апавесці і аповяданні А. Бутэвіча, што ўвайшлі ў зборнік "Расстайны пах асоту". У "Дзядоўніку на Парнасе" — пародыі П. Саковіча.

У беларускім літаратурнаўстве пра Лявона Савенка не ўгадвалі больш шасці дзесяцігоддзяў. Біябібліяграфічны артыкул пра яго паспелі змясціць толькі ў "Дада-так" (у апошні том) акадэмічнага шасцітомнага слоўніка "Беларускія пісьменнікі", без фотаздымка, з хібама і недахопамі ў біяграфіі і бібліяграфіі. У 1998 годзе Беларускім Інстытутам Навукі і Мастацтва ў Нью-Йорку да сотай гадавіны з дня нараджэння пісьменніка за грошы ягонай сям'і быў выдадзены томик выбранага "Беларусізацыя пад №...". Разам з гэтай кнігай з далёкай Амерыкі вяртаецца на Радзіму і пісьменнік Леанід Савенка-Свэн-Крывічанін — нібыта з двайной эміграцыі: і з "геаграфічнай", і з "архіўнай" (дагтуль на Беларусі можна было прачытаць толькі яго паасобныя фельетоны і нарысы — у архіўных падшыўках перыёдыкі). Доўгае "замоўчанне" пісьменніка вымагае ад даследчыкаў літаратуры падра-

на "дакументальных" матэрыялах узрос і "жарт у 12-ці дзеях і 5-ці лістах" Л. Савенка "Кругавая пошта" — пра бюракратычны адліскі і кепскую працу пошт. Блізкія па закранутай тэматыцы, па "іранічна-анекдатычнай" стылістыцы, якія з твора ў твор вызначалі станаўленне аўтарскага сатырычнага таленту, і фельетоны Л. Савенка "Рассуждения о белорусизации (3 записной книги "спеца")" і "Освободители" ("Савецкая Беларусь", 1927, 25 лютага; 27 сакавіка). Апошні фельетон, "паджанр" якога пазначаны аўтарам як "трагедыя чыноўніцкай душы", па сваім стылістым і сюжэтным вырашэнні падобны да сатырычных твораў К. Каганца ("Модны шляхцок") і А. Мрыя ("Запіскі Самсона Самасуя", паасобны апаваданні). У ім смела выкрываюцца "освободители"-абрусцелі, чальцы "великого дела вызволения Полоцкой Руси".

З памежжа гумарэскі і апаваданна — "Чароўная іголка" Л. Савенка. Тут шмат

больш блізкія да апаваданнаў, але "тым не менш войстраць, актуальнасць пытанняў выклікаюць зацікаўленасць чытача". Адзначыў Б. Мікуліч і вострую іронію твораў сатырыка, і "некаторыя ўнікнікі" — да прыкладу, "рыторыку, (...) непатрэбную ў фельетоне", а таксама не заўсёды ўдалыя канцоўкі. Засяродзіўся і на патрэбе далейшай распрацоўкі гумарыстычных жанраў. "Варта было б аднаму з нашых выдавецтваў, — пісаў Б. Мікуліч, — паклапаціцца аб выданні анталогіі "Беларускі фельетон". Гэта дасць магчымасць развіваць форму фельетона, асабліва летапісу нашых дзён".

Ды толькі для беларускай літаратуры надыходзілі часы не гумарыстычныя, і праз год на "летапісцаў-фельетаністаў" абрынуцца рэпрэсіі. У чэрвені 1929 года на пасяджэнні бюро ЦК КП(б)Б прагучалі абвінавчванні газеты "Савецкая Беларусь" (дзе актыўна друкаваўся Л. Савенка) у "нацыянальна-дэмакратычных" скажэннях. Крыху паз-

Алесь ПАШКЕВІЧ

Малавядомы сатырык з Глыбоччыны

ТВОРЧАСЦЬ ЛЯВОНА САВЕНКА-КРЫВІЧАНІНА

бязнага і грунтоўнага разгляду ягонага жыццёвага і творчага шляху.

Л. Савенка нарадзіўся 26 чэрвеня 1897 года ў вёсцы Вялец на Глыбоччыне ў сям'і Вікенцыі і Вольгі Савенкаў. Пасля смерці бацькі (1898 год) сям'я — маці і дзве старэйшыя сястры Анюта і Ксеня — пераехала ў Глыбокае, дзе Лявон і набыў пачатковую адукацыю. Затым была вучоба-сталенне ў Маладзечанскай настаўніцкай семінарыі — разам з будучымі грамадскімі дзеячамі і пісьменнікамі С. Рак-Міхайлоўскім, М. Чаротам і іншымі, былі два гады студыі ў Пецябургскім кадравым корпусе і настаўніцкая праца на Радзіме. І амаль усе ягоныя творы — фельетоны, нарысы, апаваданні, занатоўкі, артыкулы — вызначаюцца павучальнасцю, маралізатарствам, бо як жа інакш: праз усё жыццё — настаўніцтва. Нават і ажаніўся з настаўніцай. У 1922 годзе Л. Савенка з групай глыбоцкіх педагогаў прыехаў у Мінск, дзе і пазнаёміўся з Апалоніяй Радкевіч. Напрыканцы 1922-га нарадзіўся сын Лёдзік, праз пяць гадоў — дачка Зора.

Шмат з напісанага Л. Савенкам было ўпершыню надрукавана яшчэ напрыканцы 20-х у газеце "Савецкая Беларусь", у рэдакцыі якой Л. Савенка запрапіў на працу У. Ігнатоўскі. Як карэспандэнт "Савецкай Беларусі" (якую на той час рэдагаваў "аднакашнік" М. Чарот) Л. Савенка аб'ехаў амаль усю рэспубліку. "З калёс" пачаў дасылаць у газету свае першыя творы — і друкаваць іх пад псеўданімам Л. Свэн.

Ягоны дэбют — фельетон "З Новым годам!" ("Савецкая Беларусь", 1927, 1 студзеня). Праз дзесяць дзён у той жа "Савецкай Беларусі" за перадавіцамі "Х з'езд КП (б) Беларусі" і "Аб беларускім нацыяналізме" быў надрукаваны і другі фельетон Л. Савенка "Карчы на дарозе" ("Савецкая Беларусь", 1927, 11 студзеня) (у слоўніку "Беларускія пісьменнікі" назва пададзена няправільна — "Харчы..."). Кампазіцыйна-структурнай адметнасцю і гэтага фельетона стаў падзел на паасобныя знітанавыя агульнай задумай і ідэяй падраздзелы-абразкі. У першым — "Рэвізор" — сатырык крытыкуе старшыню рэўкамісіі Грэскага спажывецкага таварыства "грамадзяніна А. Сасноўскага", чалавека слабога, "не раўнуючы як крэсла пад загадчыкам саліднай установы", які паехаў "рабіць рэвізію" ў Вынісцах (вёска на Случчыне), ды, напіўшыся "на дурніцу", спакойна вярнуўся назад. Аўтар колка раіць "вынаходніку" пачытаць "Рэвізора" М. Гогаля — каб "быць хоць на ўзроўні". У падраздзеле "Ініцыятыва" Л. Савенка сатырычна абуралася працай "лядненскіх аграномаў", якія пускалі на вецер народныя грошы, — называе такіх ліхвароў "карчамі", што перашкаджаюць ісці па дарозе ў лепшае жыццё. Анекдатычная сітуацыя вымалывана аўтарам у падраздзеле "Сложение перстов": поп з дзякам не памірыліся за калядныя ахвяраванні, пасля чаго поп склаў данос-скаргу — аб тым, як дзяк паказаў яму дулю: "Дело о сложении перстов с воткнутием между ними одного, с присовокуплением: на-ко, выкуси".

кідкіх каларытных дэталей, героі дасканала "ўпсіхалагічны", дыялогі пададзены дынамічна, кантрастна. Гісторыя, выпісаная ў "Чароўнай іголцы", — і анекдатычная, і, разам з тым, сімвалічная. Твор высмейвае "бязгледзых" членаў сельсавета і жыхароў вёскі Гнойнае, якія разабралі Адаму Бабічу комін, бо, як нібыта сказала варажэя, у той комін была ўваткнута чароўная іголка, праз што перасудзіць селяніна сельсавет не мог.

Надзённа чытаецца сёння "апаваданне маладога паэта, які падае надзеі" "Як я арганізаваўся" ("Савецкая Беларусь", 1927, 16 кастрычніка). Адзін "паэта" пераказаў свайму знаёмаму гісторыю свайго "ўваходу" ў літаратуру. Аднойчы на сходзе склаў пратакол вершам:

На сходзе прысутнічала 34.

*Ня ўсе слухалі, а ўсе пастанавілі:
Балдуіну і Чэмберлену пад зад каленам —
Мы рыхтуем чырвоную змену.*

Старшыня сходу т. Красназвонны параіў "пазту"-новаўяўленцу працягнуць пісаць — маўляў, "цяпер усё так робяць". Апаваданне ўспрымаецца і парадычным, і гратэскавым. У ім ёсць і сатырычныя эскізы дзейнасці "бурапенных" гора-паэтаў і псеўдакрытыкаў, і "мёртвых" выдавецтваў, і "ліпавых" літзгуртаванняў — творцы якога, як прызнаваліся самі, "за мастацтва гатовы адсеч малы палец на левай назе", якіх "хлебам не кармі, а дай мастацтва". Не ацэнены нідзе паэта па радзе таго ж т. Красназвоннага "закладае" сваю літсуполку — Літаратурны альянс КАССА, што пасля расшыфравання азначала: "Кажды Сам Сабе Арганізацыя".

Творы Л. Савенка вызначаюцца смелай грамадзянскасцю, непрымірымасцю з антыбеларускімі шавіністамі. Нацыянальна-адраджэнская ідэя — у аснове бадай кожнага і літаратурнага, і публіцыстычнага твора пісьменніка. Адным з першых Л. Савенка напісаў пра неабходнасць аднаўлення ранейшых назваў вуліц беларускіх гарадоў, не мог змірыцца з тым, што ў старажытным Полацку не стала вуліцы Скарыны, пра што і выказаўся ў артыкуле-рэпартажы "На Полаччыне" ("Савецкая Беларусь", 1928, 4 кастрычніка).

Такім чынам, Л. Савенка ў праемежжы 1927 і 1928 гадоў пісаў і друкаваўся актыўна. ("Прапусціў" толькі лета 1927 года — дапамагаву паставаць-гадаваць дачку Зору). Лепшыя сатырычныя і гумарыстычныя творы Л. Савенка-Свэна склалі яго зборнік фельетонаў "Чароўная іголка", які выйшаў у свет у "Беларускім дзяржаўным выдавецтве" у 1929 годзе.

На зборнік "Чароўная іголка" адгукнуўся рэцэнзіяй Барыс Мікуліч ("Савецкая Беларусь", 1929, 4 жніўня). "Дзівішся, — прызнаваўся пасля прачытання зборніка пісьменнік і крытык, — колькі багата ў жыцці анекдотаў! (...) Заслугоўвае ўвагі раздзел "Беларусізацыя пад №...", дзе пытанні беларусізацыі разглядаюцца з боку шмат якіх "культурных" людзей". Б. Мікуліч слухана адзначаў, што фельетоны Л. Савенка-Свэна

ней газету, публікацыі якой выяўлялі яскравую нацыянальную пазіцыю, назвалі "ўтульным прыстанішчам беларускіх нацыяналістаў".

Л. Савенка — як "нацдэма" — звольнілі з працы. З лютага 1929 года ён зарабляў на пражыццё на будоўлі, працаваў на заводзе "Ударнік", а з 1931 года — стыльрэдактарам навукова-тэхнічнага выдавецтва. Ці пісалася ў той час Л. Савенку — невядома, пэўна вядома адно: друкаваць яго перасталі. А ў лістападзе 1933 года падчас разгромнага працэсу па т. зв. "Справе Беларускага Нацыянальнага Цэнтра" Л. Савенка быў арыштаваны. Па сцверджанні самога Л. Савенка, які ў выгнанні ў канцэнтрацыйных лагерах Заходняй Сібіры і Поўначы (Ухта-Пячора) доўгія шэсць гадоў збіраў звесткі ад саміх "удзельнікаў" "Справы БНЦ", толькі да 1 лістапада 1933 года па "Справе БНЦ" было арыштавана 9700 чалавек ("Беларусізацыя пад №...", Нью-Йорк, 1998).

Прысуд быў тыповым — зняволенне ў лагерах. Падрабязнасці суда і ход самой справы апісаны Л. Савенкам у надрукаваным у 1954 годзе ў газеце "Беларусь" у артыкуле "Крыжовае дарогаю". Ахвяры былі раскіданы па лаўночных прасторах "адзінай" і "непадзельнай", а 20 чалавек засталіся ў турме.

На першым з'ездзе Саюза савецкіх пісьменнікаў Беларусі ў 1934 годзе загадчык аддзела прапаганды ЦК КП(б)Б Д. Конік азнаёміў пісьменнікаў і з некаторымі матэрыяламі па "Справе БНЦ". Ахарактарызаваўшы сутнасць гэтага "контррэвалюцыйнае арганізацыі", ён агучыў і некаторыя пункты праграмы БНЦ (якая, маўляў, павінна была легчы ў аснову канстытуцыі будучай Беларусі) па зямельных пытаннях: "Цвёрда ўстанаўліваецца прынцып дробнай прыватнай уласнасці на зямлю; гранічныя нормы колькасці зямлі ў паасобных гаспадарках не павінны перавышаць 100 гектараў ("Польмыя рэвалюцыі", 1934, №8). Большасць тагачасных савецкіх пісьменнікаў да "зямных" клопатаў, пэўна, было мала цікавасці, а вось беларускія сяляне, сілаю загнаныя ў калгасы, пра такое маглі толькі марыць.

Пяць гадоў Л. Савенка правёў у сталінскіх лагерах у Алтайскім краі. У 1939-м тэрмін пакарэння скончыўся. Пісьменнік вярнуўся на Радзіму і пачаў настаўнічаць у ваколіцах Мінска (у самім горадзе жыць яму забаранялася).

Падчас акупацыі Мінска нямецка-фашысцкімі захопнікамі быў інтэрніраваны і некалькі тыдняў праседзеў у лагеры на Камароўцы. Калі акупанты даведліся пра тое, што іхні вязень арыштоўваўся пры Саветах, Л. Савенка вызвалілі.

Затым Л. Савенка з сям'ёй выехаў у Нямеччыну, дзе стаў дырэктарам беларускай гімназіі. Прымаў удзел у працы Рады БНР, у выданні газеты "Бацькаўшчына" і часопіса "Сакавік", дбаў пра арганізацыю Беларускай Аўтакефальнай Праваслаўнай царквы. Л. Савенка працаваў і на "педагагічна-перакладчыцкай" ніве. Яшчэ ў 1930 годзе ў "Бібліятэцы школьніка" накладам у

5000 асобнікаў выйшла брашура Дж. Эйтана "Школа джэнтльменаў", перакладзеная з рускай Л. Савенкам. "Запознена" (перакладчык быў ужо ў сібірскай высылцы) была надрукавана кніга В. Дзынза "Як працуюць машыны (Пачатковыя асновы цэплатэхнікі)". Параўнальна багатая бібліяграфія і твораў жонкі Л. Савенка — Апалоніі Савенка: "Апаваданне для малых дзяцей з малюнкамі ў фарбах" "Разам лепей" (1928 год, 3000 асобнікаў), "За якасць работы дашкольных устаноў" (у сааўтарстве, 1932 год, 5000 асобнікаў), "Расказванне ў дашкольных устаноў" (1936 год, 5185 асобнікаў), "Беларускі лемантар" (1946); пераклады: "Што шпарчэй" Спрэга Мітчэля (1928), апаваданні для дзяцей "Юныя героі" (1928).

У 1947 годзе ў часопісе "Сакавік" быў надрукаваны пачатак "Дзённіка Ів. Ів. Чужанінава" Л. Крывічаніна — такім псеўданімам пачаў падпісвацца Л. Савенка на эміграцыі. "Дзённік Чужанінава" — своеасабліва-стылізацыя пад "мемуарнасць", аповесць, падзеі ў якой развіваюцца амаль на працягу года — першага года акупацыі Беларусі нямецкімі войскамі. Аповесць — як вялікая сюжэтная мазаіка, абрамленая агульнай задумай, ідэяй, агульнымі героямі. Гэта ў фармальным плане працяг "запісак" А. Мрыя. Форма дзённіка-"запісак" эфектыўна пашырала і ў суседніх славянскіх літаратурах, іх сатырычных творах. У кожнай карціне-запісе "Дзённіка Чужанінава" маюцца розныя падзеі, большасцю — гратэскавыя, камічна-парадычныя, нават анекдатычныя, як, да прыкладу, падзеі 23 сакавіка: "Загрэмбіцкі вярнуўся з экспедыцыі ў "Западную". (...) апавадае цуды: як там людзі жывуць, як п'юць і гуляюць (...). Адно дрэнна, што там усе лютыя нацыяналісты. Нават і гарэлку, і тую п'юць не як усе людзі, шкланкамі, а па-свойму, па-нацыяналістычнаму. Выстаіць, — кажа, на стол тры чаркі: адну — белай, другую — чырвонай, а трэцюю зноў белай, ды хвосца ўсе запар, а пасля выгуквае "Хай жыве!". А іншыя, мабыць, ужо зусім шавіністы, дык тыя выступаюць аж па дзевяці чарак: тры белай, тры чырвонай, зноў тры белай. І "Хай жыве!" выгукваюць тры разы. Гэта ўсіх нашых вельмі здзівіла. Толькі Яську Разаку такі звычай надыспадаўся..." (Крывічанін Л. "Беларусізацыя пад №...", Нью-Йорк, 1998).

Але пасля прачытання большасці запісаў не становіцца смешна: паміж датаў і радкоў — пульсэе вайна. Па-над камічнымі эпізодамі — трагедыя. Пад флэрам вадэвільнасці схаваны праблемы экзістэнцыйна-філасофскай глыбіні.

"Дзённікавую" форму, якая з часам стала характэрнай у ягонай прозе, Л. Савенка ўпершыню паспрабаваў увасобіць у "Восенскіх настроях. З дзённіка "любителей покушать", — сімпатычным узоры "малой сатыры" (і сёння такой рэчы пазайздросцілі ба аўтары "эстраднага" гумару, — думаецца, гэты твор трэба найперш слухаць). Невялікія памерам, "Восенскія настроі..." безаганна зроблены і ў сюжэтным, і ў моўным плане. Дэталёва і псіхалагічна схоплены вобраз абычацеля-"любителя" — за перыяд дзесяцігоддзя (ад 1917 да 1926-га) савецкай улады. На кожны год прыпадае па некалькі сказаў "унутранага маналога" неазнаванага героя, і ў іх — часта афарыстычных і камічных — выяўлена жыццёвая і часавая "эсэнцыя": "1921... Разам з камісарам ем зацірку, гавару аб сусветнай рэвалюцыі, і ўсё роўна есці хочацца. Не, так далей нічога не будзе. Займаю вось пасадку, трэба яшчэ пару дастаць"; "1922. (...) нясу на рынак мяшок грошы, куплю хлеба, а можа й на фунт сала хопіць".

Неардынарны і мастацкі метад "Дзённіка Чужанінава" — "метад ад адваротнага". Твор падаецца ад імя адмоўнага героя, "звычайнага сярэдняга чалавека ваеннага часу, які ратуе сваё жыццё ад знішчальнае сілы вайны й карыстае для гэтага за кажнае сітуацыі" (як сьвярджаў Л. Крывічанін у містыфікацыйнай рэдакцыйнай зацемцы да публікацыі "Дзённіка...", — твор друкаваўся як нібыта чыйсьці дзённік), чалавека, які можа без ваганняў пераступіць праз усе законы — і грамадскія, і маральныя.

"Твор Савенка — гэта пагляд збоку", — напісаў укладальнік зборніка Л. Крывічаніна "Беларусізацыя пад №..." Л. Юрэвіч пра "Дзённік". І насамрэч, ён адзіны мастацкі твор у нашай літаратуры пра нямецкую акупацыю, "напісаны" ад імя "поўнага чужаніцы", без схільнасці-заангажаванасці да беларускіх "незалежнікаў" (гэтыя людзі вымалываны гратэскава і сатырычна) і без лісліваці-залацанняў да немцаў (супраць іх таксама ёсць шмат выкрывальных запісаў). (Працяг на стар. 14—15)

...Каб душа адчула сябе бяссмяротнай

Не плоць, а дух беларускага народа патрабуе ацалення ў грамадска-культурніцкіх рэаліях на мяжы XX—XXI стагоддзяў, згадваючы славянскіх Яўгена Баратынскага і а. Паўла Фларэнскага, сцвярджае ў кнізе "Падзвіжнікі і іх святynie: Духоўная культура старажытнай Беларусі" Алена Яскевіч. Заняўдбанне духоўных ідэалаў, прымаць матэрыяльнага спараджаюць дэградацыю этнасу, падзенне нораваў, дэвальвацыю маральных каштоўнасцей, заняпад культуры... І адзіным выратавальным выхцам з такой антынамічнай сітуацыі бачыцца святая дапамога нашых дабрапамысных продкаў, непераможных Божых вояў і Пакроў судадзейных ікон Прасвятой Тройцы, Збаўцы Хрыста і Божай Маці. Адраджэнне былой велічы славянскай супольнасці, міжнароднага аўтарытэту краіны, распрацоўка дзяржаўнай палітыкі ў галіне айчынай гуманістыкі і нацыянальнай ідэалогіі ў наш час патрабуюць асабліва пільнага звароту да двухтысячагадовых традыцый хрысціянскай духоўнасці.

У драматычныя часы этнічных катаклізмаў нашыя святые і дабрапамысныя продкі знаходзілі сваё этнічнае апірышча, адшуквалі сілы выносіць цяжкія пакеты і выпрабаванні ў служэнні Айчыне, Богу, бліжняму, у адраджэнні першахрысціянскіх ідэалаў, у падзвіжніцкім маральным удасканаленні чалавека.

Кніга "Падзвіжнікі і іх святynie" Алены Яскевіч уяўляе сабой унікальную спробу (надзвычай надзвычай у наш час) стварэння сапраўднай духоўнай культуры Беларусі, у якой упершыню ў гуманістыцы нацыянальна-агіяграфія паядноўваецца і вытлумачваецца Пакровам і даламогай судадзейных ікон тройчнага, хрысталагічнага, багародзічнага, анельскага і дабрапамысна-падзвіжніцкага цыклаў.

Скрыжалі духоўнага служэння старабеларускіх пісьменнікаў-падзвіжнікаў вытлумачваюцца аўтарам кнігі праз канцэпцыі "залатога веку" айчынай кніжнасці, скразны характар паўднёваславянскіх уплываў, генезіс славянскага духоўнага Адраджэння, старабеларускі ўплыў на суседнія славянскія і еўрапейскія мовы, літаратуры і культуры.

Відавочна, пасля спусташальнай атэістычнай эпохі духоўнасць сённяшняй генерацыі навукоўцаў і пісьменнікаў яшчэ занадта кволая, непаслядоўная, у якой катэгорыі "падзвіжніцтва" азмрочаны матэрыяльнымі нястачамі, боязю самаахвярнага падзвігу і самаадданай мужнасці. Але велічыя імёны Бога і хрысціянскія ідэалы ўладна стаюцца неабходнымі грунтам ншага жыцця, хаця за "духоўнасць" як часта мы прымаем душэўнасць звычайнага Армагедон жарсцяў. Гэта нават не высокія грамадзянскія ідэалы першай і другой Айчынных войнаў...

Толькі заўсёды чалавечай прыродзе наканавана неспатоленая настальгія раскрыжаванага духа, унутраны плач па адвечным ідэале, першароднай чысціні, адсюль і экзістэнцыяльныя крызісы XX стагоддзя, постмадэрнісцкія страшэнная дысгармонія і пачварны хаос у сэрцы чалавека і вакол яго.

І, відавочна, вельмі ўладна і непраказальна вядзе Прамысленне сённяшняй душы на скрыжалі духоўнага падзвігу дзеля Айчыны, а ў паўсядзённым на шляхі дзейснага падзвіжніцкага служэння Богу і бліжнім, непахіснага і шчырага стаяння ў дабрапамыснасці, прыстойнасці, спагадзе і дабрыні.

Творчасць А. Яскевіч уяўляе сабой адну з тых рэдкіх сёння судадзейных, светлых крынічак айчыннага прыгожага пісьменства, якую неабходна абараніць, захавач і зберагчы ўжо не толькі для сённяшняй, але і для будучай Беларусі.

Наогул, мне здаецца, над старонкамі кнігі А. Яскевіч (а іх ужо больш дзесяці), акрамя ўсяго, лунаюць нейкая святасць, дабрыня, міласэрнасць, спагада і, нягледзячы на квітнеючую маладосць іх аўтара, мудрасць і феноменальнасць энцыклапедычнасці.

Неаднойчы лавіў сябе на ўзнёслай думцы, што перш чым узняць у рукі твор А. Яскевіч, перш чым прысасціцца да гэтай чароўнай, жыццядайнай крыніцы прыгожага пісьменства, трэба прыбрацца, як бывала ў дзяцінстве, на светлае праваслаўнае свята разам з бацькамі, а найперш — чыста вымыць рукі і прачытаць малітву, каб душа і цела ачысціліся ад паўсядзённага бруду і накіпу.

Як перад уваходам у храм, дзе асветлення трапяткім полымем запаленых свечак, на цябе адсюль пазіраюць жывыя, светлыя лікі святых, куды заўжды імкнецца душа, каб адчуць сябе бяссмяротнай.

Уладзімір ГЛУШАКОЎ

Шаптанне з Мексікай

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5)

краіны. Адзначыць свята паехалі за горад, у рэстаран, які пабудаваны на месцы даўняй шахты. Вядома, гаспадар прапанаваў наведваць сямейную рэліквію (рэстаранам валодае ў адзінаццатым калене нашчадак таго, першага шахцёр, які калісьці здабываў тут серабро). Перад уваходам на патрэсканых скальных сценах я ўбачыў гравюры, якія расказвалі пра цяжкую працу таго часу, і на невялікім пастаменце... мумію чалавека. Яна ляжала ў труне, груба збітай з паедзеных шашалем дошак, пад пластыкавым шклом. І ўсё гэта было так неахайна зроблена — ці труна рассохлася ад часу, ці шкло выразалі не па памерах, — што мне здалася, быццам зараз мумія варухнецца, страсяючы даўні тлен, выцісне пластыкавую накрывку, сядзе ў сваім апошнім прыстанішчы і, ад прыкрасці, папросіць у афіцыянта тэкілы.

— Гэта Хасэ, з восьмага калена... — абарваў маё здранцвенне пярэчы голас гаспадара рэстарана. — Мой прадзед. У тысяча дзевяцьсот... годзе яго заваліла ў шахце. Адкапалі трыццаць год таму назад.

Спусціўшыся па строма высечаных у горнай пародзе вузкіх прыступках, у самы ніз шахты, я ўбачыў збоку падсвечаную нішу з магілкай і не ўцярапіў запытацца:

— А тут — з якога калена?

— Тут Рамірас, наш святые.

І я ўспомніў, што рэстаран, сапраўды, называецца "У святога Раміраса".

Неяк раніцай, праз сон, пачуў, як закукарэкалі дружна пеўні. Адразу ўявілася мая вёска, дом, непаўторны пах матчыных бліноў... Расплюшчыў вочы, а ў акне — пальма! Я доўга і няўцяма глядзеў на яе вялізныя лісты, пакуль зноў не пачуў знаёмыя спевы. Аказалася, што побач ферма, дзе выводзяць новыя пароды пеўняў для петушыных баёў.

Цяпер мне карціць пабачыць калі-небудзь петушыны бой і паставіць песаў дзвесце на чырвонабародага задзіру-прыгажуна.

У наш дом запаўзла змяя. Першым яе доўгі зеленаваты хвост заўважыў Вінсэнт. Ён нарабіў ляманту і ледзь не скаціўся па лесвіцы другога паверха, паказваючы на плечы дэкаратыўны кошык.

Я ўзброіўся граблямі і скінуў карзіну з лесвіцы на падлогу.

— Эсто карашо!.. Ты пісаць.. Інтересанто... — дрыготкім голасам крычаў Вінсэнт, баючыся, аднак, падыходзіць да мяне блізка.

"Ага, напішу!.. Калі не памру ад укусу ці не страчу прытомнасць ад жаху..." — думаў я, прыціскаючы граблямі да каменнай падлогі галаву змяі з драпежна раскрытай зяпай.

Змяя абвіла сваім целам драўляны чэрць, і мне падумалася: калі яна кранецца хвостом мае рукі, я спыню гэтыя гульні ў Георгія Пабеданосца, кіну далей ад сябе граблі і выбегу ў двор.

Аднаго разу наведваў камерцыйную краму, убачыў штосьці сваё, беларускае, і з радасцю кінуўся да прылаўка, быццам сустрэў добрага знаёмага.

— Бульбачка, роднёныя бульбачка! — прыгаворваў я, нападуючы цэлы пакет важкімі клубнямі.

Пасля выявілася, што "амексіканеная" бульбачка каштуе ў тры разы даражэй за ананасы.

І з таго часу адно авантурнае пытанне ніяк не дае мне спакою: як гэта зрабіць, каб частку беларускай бульбы абмяняць на частку мексіканскіх ананасаў? Мы ж народ добры і шчыры, мы не хупам і памяняліся б з Мексікай, я думаю, кілаграм на кілаграм.

Для Мексікі было б бульбяное свята, а для Беларусі — ананасавае.

Падчас амерыкана-мексіканскай вайны Мексіка страціла значную частку тэрыторыі — напрыклад, цэлы штат Тэхас, які зараз належыць Злучаным Штатам, і набыла новых герояў, што можна абаранялі незалежнасць і якія залатымі літарамі ўпісаны ў гісторыю краіны.

Ганебны настрой да суседа-захопніка амерыканскія турысты адчуваюць на сабе і сёння.

У шматлікіх тунелях горада ёсць месцы, дзе на дарогах ніколі не высыхаюць мокрыя плямы. З навуковай кропкі гледжання, можна растлумачыць гэтыя плямы тым, што ў тунелях ад перападу тэмпературы збіраецца кандэнсат, рэдкімі і буйнымі кроплямі ападае на дарогу...

Толькі мне, чамусьці, увесь час здаецца, што гэта гара стрымана і стоена губляе свае скупыя слёзы.

Недалёка ад Гуанахуата, на самым высокім у ваколіцы піку, узведзены манумент Хрысту. Мексіканцы называюць яго "Cristo Rey" — Кароль Хрыстос. Прынята лічыць, што якраз у гэтым месцы знаходзіцца геаграфічны цэнтр Мексікі, і што сваёй велічэзнай фігурай, у пяцьдзсят метраў, Хрыстос абараняе краіну ад усяго кепскага і злага. Да манумента ўвесь час ідуць паломнікі — зблізку і здалёк, па адным і групамі. Апошнія кіламетры брукаванага "серпанціну" людзі пераадольваюць на каленях. Яны паўзучы да Хрыста са слязьмі і радасцю на твары. Яны перамаглі цяжкое ўзыходжанне і, магчыма, скінулі з сябе грахі. Хрыстос прымае ўсіх, кожнаму рады.

У свеце ёсць яшчэ адзін падобны помнік: у блізкай адсюль Бразіліі, але ён трохі меншы і знаходзіцца ніжэй над узроўнем мора.

За шэсць дзесяткаў год існавання манумента, фанатычныя ісламскія фундаменталісты пяць разоў рабілі няўдалыя спробы ўзарваць Караля Хрыста.

А ён стаіць — велічна, быццам непарушны сімвал хрысціянства, быццам абаронца ўсяго чыстага і светлага.

Калі доўга ўглядаешся яму ў твар, здаецца, што Хрыстос павольна плыве над Мексікай.

Мексіканскі паліцэйскі ходзіць у белай кашулі і светлых штанах, у фуражцы, па-заліхвацку загнутай назад, і носіць на поясе рэвальвер. Кабура такая малая, што ў яе ўлазіць толькі ствол, а барабан, цурок і кривая рукаць тыраць наверх. Варанёная зброя рэзка вылучаецца на фоне белай кашулі.

Паліцэйскі рагона, шумна размаўляе, жэстыкулюе, быццам хоча сказаць: "Зірніце, я класны хлопец. І сёння з рэвальверам!"

У госці завітаў сябра Вінсэнта, які нядаўна перамог на гарадскіх выбарах і стаў мэрам Гуанахуата. Разам з ім прыйшоў і бацька, вядомы ў штаце мільянер, якому належыць сярэбраны і залатыя шахты. Сядзячы за сталом, і спрабуючы нашы беларускія прысмакі (вахлюпастыя галубцы, драпікі, слядкі "падфутрай", вершчаку), бацька ківаў галавой і цокаў ад задавальнення языком. Гэта быў пажылы чалавек хваравітага выгляду, з глыбокай залысінай і ссохлымі кісцямі рук. Ён сумна схіляўся над сталом, доўга і старанна жававу, пазіраючы на прысутных бяжлівымі вачыма.

Малавядомы сатырык з Глыбоччыны

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 13)

Аднак аніяк не хочацца пагадзіцца з наступным сцверджаннем Л. Юрэвіча: "Іван Іванавіч Чужанінаў пісаў запіскі, як Самсон Самасуй свае скруткі. Але гэтым іхняе падабенства бадай што заканчваецца — пры ўсёй спакусе паралелі". Паралелі паміж творами Л. Савёнка і А. Мрыя якраз відавочныя! Прычым як у плане стылістычна-фармальным, так і ў сюжэтна-зместавым. Тая ж "барочнасць" -кампліцэўнасць стылю, абгрыванне газетных штампаў, канцылярызмаў і моўных клішэ, іх частае выкарыстанне. "Дзёнік...", як і іншыя сатырычныя творы Л. Савёнка, стракацця афарызмамі і прымаўкамі, і гэта — сталая стылістычна дамінанта ягонай прозы. Частыя ў творах Л. Савёнка і А. Мрыя і зместавыя супадзенні. Мрыеўская "кабыла зусім не хацела разумець бацькавай крывды і здзіўлена пазірала на слаба каардынаваны рух свайго гаспадара і яго палітычна нявытрыманую тактыку", — нібыта сказ з фельетона Л. Савёнка "У абарону Буланага". У "Запісках Самсона Самасуя", як і ў фельетоне "У абарону Буланага", "крайнімі" -вінаватымі робяцца каровы (што высвечвае разумовы ўзровень "калгасных" людзей): "Мы думаем аслухных штрафваць і першы раз браць у каровы 1 р., другі раз 2 р. і трэці 3 р.". Зазначым, што і "У абарону Буланага", і "Запіскі Самсона Самасуя" пісаліся ў адзін час і былі надрукаваны ў 1929 годзе.

"Калі Мрыеўскі герой — "самавысуванец", дык Савёнкаўскі — зусім наадварот, ён хутчэй "самазаставанец", — сцвярджае Л. Юрэвіч, канстатууючы адрозненне твораў. Але, думаецца, у гэтым хаваецца арыгінальнае супадзенне, своеасаблівы дадатак: Самсон Самасуй —

герой-саветыкус другой паловы 20-х гадоў, актыўна "самавысуваецца" на вышэйшай, як бы ён сказаў, "эшалонах" грамадства: імкнецца кіраваць і быць навідавоку; герой жа Л. Савёнка Іван Іванавіч Чужанінаў — гэта той жа Самсон Самасуй у старасці: змікіцуюшы, што "высуванні" да нічога добрага не прыводзяць, "абабіты" "разборкамі" і рэпрэсіямі 30-х гадоў, на пачатку 40-х ён прытрымліваецца іншай тактыкі: "Мая хата скраю" і "Абы ціха".

Галоўнае ж падабенства паміж прозай Л. Савёнка і А. Мрыя заключаецца ў іх мастацкай "школе", літаратурным метадазе "сатырычнага рэалізму" канца 20-х гадоў, найбольш яркімі ўзорамі якога лічацца раманы Ільі Ільфа і Яўгенія Пятрова, у падобную літаратурную "школу", у традыцыю якой былі гульня, містыфікацыя, пародыя, анекдатычнасць, уваходзілі многія рускія пісьменнікі — пазты і эсэісты: Багрыцкі, Катаеў, Алеша, Бабель, Шышова. Іх "школу" называлі паўднёварускай ці, "з падачы" В. Катаева, леванціўскай. Сувязі яе з прадстаўнікамі беларускай літаратуры — не толькі "тэарэтычныя". Сённяшняя архіўныя росшыткі (Ільі Куркова і іншых) дазваляюць упэўнена сцвярджаць, што факталагічнай асновай "Дванаццаці стулаў" (раман пачаў друкавацца ў студзені 1928 года) сталі найперш "беларускія" падзеі. Бэндэрамі "раённых" маштабаў былі і Самсон Самасуй, і Іван Чужанінаў. А найбольш каларытным і відочным папярэднікам Астапа Бэндэра трэба лічыць Вільяма Джэпкінга з надрукаванага яшчэ ў 1924 годзе апавядання А. Мрыя "Прафесар акультных навук" — "першакамбінатара", які са сваёй "сакратаркай" прыехаў у павятовы горад К. — нібыта па "плане" "Залатога цяляці": высадзіўся на

станцыйнай платформе, заклапочана прыкаціў на фурманцы і зайшоў у выканком, дзе атрымаў у сакратара выканкома і "ўкома" (які кіраваў павятовай культурна-ветнага прапаганды) дазволы на "культпрацу" пачаў праводзіць "сеансы" тэлепатыі, магіі, гіпнозу і спірытызму, збіраючы з гараджан вялікія сумы грошай.

У згаданых творах Л. Савёнка выяўляецца, як адзначаў Л. Юрэвіч ва ўступным артыкуле да ўкладзенага зборніка твораў пісьменніка "Беларусізацыя пад №...", мастацкі метада фантастычнага рэалізму: "Сутнасць метаду — у паказе рэальнай жыццёвай паўсядзённай з'явы ў нечаканым, фантастагарычным ракурсе. Прытым, фантастычнасць літаральна пранізвваецца рэальнымі побытавымі дэталіямі, — слухна заўважыць даследчык.

Як вядома, "фантастычны рэалізм" стаў адной з перспектывных тэндэнцый рускай літаратуры. "Фантастычным рэалізмам" называў сваю творчасць Ф. Дастаеўскі, у яго рэчышчы ўзніклі апавесці і раманы Я. Замяціна, М. Булгакава, А. Платонава і іншых пісьменнікаў. З творами А. Мрыя, Л. Савёнка і Ант. Адамовіча і беларуская літаратура засведчыла сваю моц у сатырычна-мастацкім адлюстраванні адмоўнага і непрымальнага ў жыцці грамадства. Толькі каб пазбегнуць пэўнай "аксюмаранасці" ў характарыстыцы падобнага беларускага мастацкага метаду, больш мэтазгодна і правільна, думаецца, было б казаць не пра фантастычны рэалізм, а пра фантастагарычны. Фантастагорыя (тыя вычварныя малюнкы, што бачацца чалавеку ў хваравітым стане і якія ўсё ж мусяць лічыцца "рэальнасцю") часта замяняла савецкаму грамадству 20—40-х гадоў — таксама нездароваму — рэчаіснасць-рэальнасць. Прызма фантастагорыі дазволіла Л. Савёнку

Пасля доўгіх разоў пра палітыку, пра дзяцей, і пасля трэцяга кубачка калумбійскай кавы, госці пачалі развітвацца. Бацька сябра паклаў на калені пацёрты скураны партфель, што стаў яў побач, пстрыкнуў замкамі, і яго рука ціхай мышкай шыгнула ўнутр.

— Гэта гаспадыні дома ад нас, з добрым думкамі, — скарагаворкай прамовіў мільнер і паклаў на стол залаты злітак.

Наталі ад нечаканасці ледзьве змагла выціснуць словы ўдзячнасці. А пажылы чалавек яшчэ раз развітаўся і пайшоў за сына да машыны. Ён быў на галаву меншы свайго нашчадка і трохі перагінаўся ў бок рукі, якая трымала скураны партфель. І я падумаў: цікава, колькі сёння ў гэтага чалавека пры сабе залатых зліткаў, якія ён раздае, быццам візітныя карткі?

Наш жоўтай цаглянай ляжаў на белым абрусе і пускаў сонечныя зайчыкі.

Луіс Борхес нарадзіўся ў сталіцы Аргенціны, Буэнас-Айрэсе, у канцы мінулага стагоддзя. А напрыканцы гэтага стагоддзя мексіканцы лічаць яго сваім нацыянальным пісьменнікам і на памяць палымяна цытуюць урыўкі з ягоных паэм.

Гэтак жа яны адносяцца да іспанца Сервантэса і да калумбійца Маркеса.

Звяртаючыся да мясцовых літаратуразнаўцаў, я радасна ўскідаю бровы:

— Сеньеры! Я ведаю яшчэ аднаго выдатнага вашага пісьменніка — кубінца Хемінгуэя.

Яны апускаюць вочы, і твары іх някавеюць: — Ён добры пісьменнік, толькі... пісаў на англійскай мове.

Ну вось, ад таго, што англійская мова ў гэтай краіне вельмі цесна атаясамліваецца, скажам мякка, з непрыемным суседам, Эрнэст Хемінгуэй не стаў для Мексікі нацыянальным пісьменнікам.

Калі выходжу да Ціхага акіяна з атэля адзін — гавару з гэтай неўтаймоўнай энергіяй, звяртаючыся да Яе толькі на Вы.

Я ведаю, я дакладна ведаю: акіяны ўплываюць на лёс планеты. І тым больш, на лёсы людзей.

Я стаю на ўзбярэжжы самага вялікага — твар у твар — і гляджу ў яго глыбокія, бязмежныя вочы.

Я распасціраю рукі, і льяная кашуля на мне трапеча і б'ецца, быццам штандар, узняты дробнай істотай сусвету перад нязведанай магутнасцю, перад бясконцай таемніцай.

Гуанахуата, Мексіка
2000 г.

больш рэльефна і каларытна перадаць абсурднасць савецкай рэчаіснасці канца 20-х гадоў, актыўным і непасрэдным відавочцам-“летапісцам” якой давялося стаць пісьменніку.

У 1950 годзе Л. Савёнак перабраўся ў ЗША, дзе спрычыніўся да выхаду газеты “Беларусь”, стаў ініцыятарам стварэння Камітэта незалежнай Беларусі, сябрам ЦК Аб’яднанай беларускай нацыянальна-дэмакратычнай партыі аб прэсе БССР (не захавалася). Сябраваў з многімі беларускімі эмігранцкімі сем’ямі, але жыў апошнія гады адзіотна — на невялікай “курыйнай” ферме. Пакінуў турботны свет Л. Савёнак 21 лютага 1974 года. Пахаваны на беларускіх могілках у Іст-Бранс-уіку. Справу бацькоў — Лявона і Апа-лоніі Савёнкаў — працягвае ў ЗША іх дачка Зора Кіпель, вядомы літаратуразнаўца, даследчык беларускага прыгожага пісьменства Сярэднявечча.

Творчасць Л. Савёнка — не толькі кан’юктурны факт беларускай літаратуры. У нашае мастацтва вяртаюцца ягоныя лепшыя ўзоры праявіў сатыры і гумару, смех якіх — не пасіўна-старонні, а гучыць мужным воклічам пратэсту супраць вар’яцтва таталітарызму, вяртаюцца — і наноў гучаць надзённа. Сатырычная проза нашага замежжа, яскравым прадстаўніком якой стаў Л. Савёнак-Крывічанін, пэўны час запаўняла агуль-набеларускую нішу, бо ў савецкай Беларусі з-за неадпаведных умоў гэты сатырычны жанр часта рабіўся зададзеным, трафарэтным (асабліва ў 40—50-х гадах). Лепшае, што і магло б стварыцца, павінна было пісацца ў стол, “для сябе”. “Ад нуды і злосці напісаў фельетон, які ніхто не надрукуе...”, — скуруна прызнаваўся ў 1947 годзе (пасля зварту з высылкі) у сваім мастацкім дзённіку “Аповесць для сябе” аўтар колішняй рэцэнзіі на зборнік гумарэсак і фельетонаў Лявона Савёнка Барыс Мікуліч. І, на жаль, ягоны выпадак не быў адзінаковым.

Яхімоўшчына — цікавы і адметны куток Беларусі, які красуе непадалёку ад Маладзечна.

Непаўторна прыгожая мясціна, дзе так зладжана жыццё лес і поле, лугавіна і возера, рачулка і шлях, дзе так многа разліта звычайна-непаўторнай красы Беларусі. І як тут натуральна выглядае першабытны камень-валун і збудаваньня з гэтых камянёў бровар, колішняя афіцына, магутныя падмуркі-скляпенні дамоў і амбараў...

Ці не яны, непаўторна прыгожая прырода і першабытныя валуны, магутныя скляпенні і сцены старажытных будынкаў, сталі вызначальнымі рысамі паэзіі юнага тады яшчэ Янкі Купалы?..

А менавіта тут узрастаў і мужней талент народнага паэта. Працуючы ў 1906—1907 гг. памочнікам вінакура на бровары ў маёнтку пана Любанскага, Янка Купала напісаў выдатныя вершы: “А хто там ідзе?”, “Ворагам беларушчыны”, “З песень ня-долі”, “Дайце мне волю”, “Не тужы”, “Што ты спіш?”, “Там”, “Поле роднае”, “Пакінь-ма напушта на лёс свой наракаць”, “Гэта крык, што жыве Беларусь”...

Пералік можна доўжыць. Але куды важней зазначыць, што малады паэт, апынуўшыся ў новых мясцінах свайго краю, стаў для іх родным сынам. Ён пранікся навакольнай прыгажосцю, але не мог не бачыць надолгу простага люду, уражліва ўспрымаў народныя легенды і паданні той мясцовасці, якія потым сталі сюжэтам яго раннях паэм.

Так, да прыкладу, у аснове паэмы “Нікому” (1906) лёг аповед селяніна Яхімоўшчыны В. Парфена пра трагічнае вяселле Тамаша і Алены, які ўразіў чулую душу паэта. Многія з вершаў, напісаных Купалам у Яхімоўшчыне, сталі зместам першага яго зборніка “Жалейка”...

Ідэя ўшанаваць мемарыяльны мясціны ў Яхімоўшчыне нарадзілася яшчэ ў далёкія 50-я гады 20 ст. у першага дырэктара Літаратурнага музея Янкі Купалы У. Луцэвіч. Яна знайшла падтрымку ў асяроддзі вучоных, пісьменнікаў. Першым крокам было ўсталяванне мемарыяльнай дошкі ў 1959 г. на будынку праўлення саўгаса, колішняй афіцыны ці канторы бровара пана Любанскага. Гэты будынак мае пазначаную дату збудавання — 1900 год.

А сам дом, дзе ў 1906—1907 гг. у адным з пакояў жыў Янка Купала (тут адкрыты філіял музея), яшчэ больш старажытны: забудова ў дакументах пазначана 1870 годам. І толькі ў 1997 г. на гэтым будынку была ўсталявана мемарыяльная дошка.

З цягам часу распачаліся рэстаўрацыйныя і будаўнічыя работы. І вось доўгачаканы дзень настаў. 30 мая 2001 года адбылося адкрыццё экспазіцыі ў філіяле музея Янкі Купалы “Яхімоўшчына”.

На адкрыцці старшыня Саюза беларускіх пісьменнікаў Вольга Іпатава выказала цікаваю думку аб тым, што гэта нам толькі думаецца ці так здаецца, што мы кіруем жыццём, а на самай справе ў жыцці ўсё робіцца так, як робіцца, усё ідзе сваім парадкам. І гэта, мусіць, лёсам наканавана, што Купалу трэба было вярнуцца да люду свайго ў Яхімоўшчыну менавіта ў гэты вельмі няпросты час, вярнуцца да сваіх творчых вытокаў, яшчэ раз паўстаць перад усім народам беларускім са сваімі вялікімі ідэямі. Вольга Іпатава дадала: “І для мяне гэта як знак лёсу,

што ў першы дзень на пасадзе старшыні беларускіх пісьменнікаў жыццём даравана мне магчымасць быць у Купалавых мясцінах, удзельнічаць у адкрыцці філіяла музея, вяртаць людзям памяць...”

Дом, які некалі нагадваў вялікую камуналку, стаў музеем.

Дывановыя дарожкі вядуць у залы музея. Ціха і асцярожна ступаюць першыя наведвальнікі па свежа пафарбаванай падлозе. Але хутка забываецца другараднае, бо аспанаты пераноссяць у іншы свет, у іншы час, у час “Нашай долі” і “Нашай нівы”, у час абуджэння шматмільённай нацыі, у час вялікага ўздыму духу змагання за права жыць вольна, шчасліва, у той час, калі Ясь Луцэвіч адразу не мог і вызначыць, якая прага ў ім пераважала: ці прага пісаць і чытаць, ці прага пазнаваць жыццё іншых людзей душой, сэрцам, усёй сваёй істотай...

Дакументы, творы, фотаздымкі, унікальныя прадметы той эпохі расказваюць пра няпросты і нялёгкае час у жыцці паэта, яго краю і народа...

Незвычайна прывабным і ўтульным прадстаў перад наведвальнікамі мемарыяльны пакой Янкі Купалы. Сапраўды 24-25-гадовага Янку Купалу памятае стары дом у Яхімоўшчыне. Менавіта тут у 1906—1907 гадах кватараваў малады памочнік вінакура Сасноўскага — Іван Луцэвіч. Сціплы інтэр’ер: шафа, ложка, стол і этажэрка, камод..., саматканы ходнічак на падлозе робіць пакой утульным і абжытым. І з’яўляецца нават адчуванне, што і сам гаспадар вось-вось вернецца, ступіць на парог у пакой...

Праўда, пільна паўзіраўшыся, робіцца зразумелым, што чалавек тут не на доўга спыніўся... У куце, непадалёк ад выхду, насцярожыўся падарожны чамадан... Нецярпліва спяшаецца гадзіннік...

Наведвальніку варта толькі глянуць на стол, на этажэрку, як робіцца зразумелым, што чалавек прагна лавіў кожны павеў часу, жыў у трывожным чаканні. З яго стала не сыходзілі газеты, рукапісы, кнігі... А якія ж кнігі ў той час чытаў Янка Купала? Зразумела, што настольнай у яго была праца акадэміка Яўхіма Карскага “Беларусы”. І, можа, гэта яе ґрунтоўнасцю былі навеяны думкі паэту, пасля з якіх нарадзіліся радкі:

*Чаго вам хочацца, панове?
Які вас выклікаў прымус
Забіць трывогу аб той мове,
З якім радзіўся, надрастаў?*

*Чаму вам дзіка яго мова?
Паверце, вашай ён не ўкраў,
Сваё ён толькі ўспомніў слова,
З якім радзіўся, надрастаў.*

Надзвычай цікава было назіраць, як спышаліся ў дом-музей былыя жыхары гэтай хаты. Але ўрачыстая цішыня прыпыніла іх хуткі крок, прымусіла спыніцца і ўспомніць пра жыццё дзесяцігоддзі, пагадаваных дзяцей, унукаў, праўнукаў, успомніць, як даводзілася перагароджваць пакой, рабіць іх цеснымі, мізэрнымі, як не хацелася пры ўсім пры гэтым пакідаць родныя сцены і пераязджаць у новыя кватэры...

Непаўторна прыгожая яхімоўская зямля вартая вялікага паэта. І людзі там жывуць незвычайныя. Таму і адкрыццё музея ператварылася ў незабыўнае свята.

У свяце бралі ўдзел паэты Мікола Аўрамчык і Станіслаў Валодзька, работнікі Міністэрства культуры і супрацоўнікі Літаратурнага музея Янкі Купалы, журналісты і артысты, госці...

Загадчык аддзела культуры Маладзечанскага райвыканкама Аляксандр Рамановіч паспрыяў, каб адкрыццё музея народнага песняра Янкі Купалы стала незабыўным святам, вялікай падзеяй раёна, вобласці, рэспублікі.

Хлебасольнымі былі гаспадары самоў Яхімоўшчыны. І тут трэба аддаць пальму першынства самому старшыні калгаса Генадзю Божка — гэтаму вялікаму памагатаму ў справе стварэння і адкрыцця музея.

Але самае галоўнае, што ўсе тут адчулі вялікую еднасць душаў. А паяднана іх адна вельмі патрэбная справа — справа ўшанавання яшчэ адной купалаўскай мясціны, спрыянне таму, каб у наш край, на нашу зямлю вярталіся яе вялікія сыны.

Алена БУРБОУСКАЯ,
вучоны сакратар Дзяржаўнага
літаратурнага музея Янкі Купалы
На здымку: у час адкрыцця музея.

Артыст — грамадзянін — патрыёт

Год назад, 30 чэрвеня 2000 г., мы страцілі выдатнага сына беларускага народа Мікалая Яроменку. Жыццё знакамітага акцёра абарвалася ў 74 гады.

М. Яроменка нарадзіўся 17 чэрвеня 1926 г. у Новасібірску. Быў удзельнікам Вялікай Айчыннай вайны.

Пасля заканчэння студыі Беларускага тэатра імя Я. Коласа (1948, педагог Ц. Сяргейчык) М. Яроменка працаваў у гэтым тэатры. З 1959-га — у Беларускам тэатры імя Я. Купалы. М. Яроменка стварыў на сцэне шмат адметных вобразаў. Гэта ролі Інсарава (“Напярэдадні” І. Тургенева), Нікіціна (“Бераг” Ю. Бондарова), Міканора (“Людзі на балоце” І. Мележа), Скараспей (“Брама неўміручасці” К. Крапівы), Вышнеўскага (“Даходнае месца” А. Астроўскага) і інш. Творчая індывідуальнасць акцёра выявілася і ў кіно (“Людзі і звяры”, “Першыя выпрабаванні”, “Крушэнне імперыі”, “Смак хлеба”, “Трывожнае шчасце”, “Пятроўка, 38”, “Вечны покліч”).

М. Яроменка шмат часу прысвячаў грамадскай дзейнасці. Ён быў старшынёй Саюза тэатральных дзеячў Беларусі, старшынёй Канфедэрацыі творчых саюзаў, членам Савета Рэспублікі.

Для ўшанавання памяці выдатнага дзеяча беларускай культуры супрацоўнікамі Дзяржаўнага музея гісторыі тэатральнай і музычнай культуры РБ была створана выстаўка “Артыст — грамадзянін — патрыёт”, якая адкрылася 21 чэрвеня ў гасцёўні У. Галубка. Адаць даніну памяці майстру сцэны, прыгадаць, які ён быў, у той дзень прыйшлі начальнік аддзела тэатраў Міністэрства культуры В. Дакіюнас, рэктар Беларускай акадэміі мастацтваў Р. Смольскі, распрадчы дырэктар Беларускай канфедэрацыі творчых саюзаў і культурных фондаў І.

Вашкевіч, сястра артыста В. Яроменка, мастак М. Карпук. На працягу вечара памяці гучала жалобная музыка ў выкананні вучаніцы гімназіі-каледжа пры БАМ Кацярыны Пукст і студэнта Акадэміі А. Слабазьянікава (ЗША) Д. Шляянкава. Менавіта ў выкананні апошняга прагучала Саната № 5 А. Скрабіна, якая прысвечана палёту душаў да нябёс.

Дырэктар Дзяржаўнага музея гісторыі тэатральнай і музычнай культуры РБ З. Кучар расказала пра выстаўку, прадставіла яе стваральнікаў, выказала падзяку за дапамогу экспанатамі архіву тэатра імя Я. Купалы і сям’і М. Яроменкі.

Л. КАМАРОўСКАЯ,
загадчыца гасцёўні У. Галубка

Калектыў Рэспубліканскага тэатра беларускай драматургіі выказвае глыбокае спачуванне мастаку Ігару Фёдаравічу АМЕЛЬЧАНКУ з прычыны смерці бацькі.

"Беларуская хатка"

ДА 10-х УГОДКАЎ З ДНЯ АДКРЫЦЦА

"Беларуская хатка" — філія Літаратурнага музея М. Багдановіча. Дом, у якім месціцца музей, мае велізарную каштоўнасць для гісторыі нацыянальнай культуры. Гэта адзінае ацалелае месца ў Менску, дзе ў 1916—1917 гадах жыў і тварыў гений беларускай літаратуры, Страцім-Лебедзь айчыннай паэзіі, самы малады беларускі класік — Максім Багдановіч.

Дом быў збудаваны ў 1904 годзе і належаў настаўніку вучылішча Лібава-Роменскай чыгункі Саве Іванавічу Рэдзьку. На пачатку першай сусветнай вайны Усевалад Фальскі, які працаваў у службе збораў Лібава-Роменскай чыгункі і быў знаёмы з Рэдзькам, наняў у яго дом пад бясплатную сталую для бежанцаў. Пазней, калі хваля ўцекачоў спала, правую частку дома, якая ўтварала асобную кватэру, стаў здымаць сабе пад жыллё тэатральны актёр Змітрак Бядуля, які жыў тут разам са сваімі сёстрамі — Рэняй і Геняй.

З кастрычніка 1916 па люты 1917 года ў гэтым самым светлым і ўтульным пакоі кватэры жыў Максім Багдановіч. Падчас жыцця паэта ў Менску дом наведвалі: Аркадзь Смоліч, Уладзіслаў Галубок, Ядвігін Ш., Лявон Заяц. Тут жылі таксама: Зоська Верас, Язэп Лёсік, Аляксандр Чарвякоў.

На жаль, дом быў скрануты са свайго гістарычнага падмурка (раней ён размяшчаўся ў пачатку вуліцы Талстога — былой Мала-Георгіўскай). Гэта здарылася ў 1985—1986 гадах, калі над ім нависла рэальная пагроза знішчэння. У сувязі з планам забудовы Кастрычніцкага раёна горада дом вырашылі знесці — згарнуць у будаўнічы катлан. І толькі дзякуючы вялікім намаганням супрацоўнікаў музея, пісьменнікаў Генадзя Бураўкіна, Кастыя Тарасова, Адама Мальдзіса, а таксама культурнай грамадскасці Менска дом удалося ўратаваць. Ён быў перанесены на вуліцу Рабкораўскую (прыкладна на 100 метраў ад свайго колішняга месца), рэстаўраваны і адноўлены. Зараз дом уяўляе сабой філію Літаратурнага музея Максіма Багдановіча, урачыстае адкрыццё

цё якой адбылося 25 чэрвеня 1991 года і было прымеркавана да 100-гадовага юбілею з дня народжэння паэта.

У доме разгорнута экспазіцыя, якая распавядае пра менскі перыяд жыцця і творчасці паэта, нацыянальны і літаратурна-грамадскі рух у Менску пад час першай сусветнай вайны, тут часткова адноўлены пакоі Змітрака Бядулі і яго сяспер, цалкам — мемарыяльны пакой Максіма Багдановіча.

Гэты пакой стаў апошнім прытулкам паэта на Бацькаўшчыне. Сюды ў пачатку кастрычніка 1916 года пасля сустрэчы на чыгуначнай станцыі Максіма прывялі Аркадзь Смоліч, Уладзіслаў Галубок і Усевалад Фальскі. Аздабленне пакоя, дакладнае размяшчэнне мэблі і рэчаў зроблена паводле ўспамінаў Зоські Верас, Лявона Заяца і Змітрака Бядулі. Рэліквіямі з'яўляюцца асабістыя рэчы паэта — ступка для здрабнення лекаў і падшклянак для гарбаты. На сталае — здымак маці паэта і рукапіс з артыкулам "Санет". У гэты час Максім займаўся перакладамі, тэорыяй вершаскладання, працаваў над падрыхтоўкай хрэстаматый і лемантара для дзяцей. Сведчаннем гэтай працы з'яўляюцца кнігі Гейнэ, Шаўчэнкі, Раманова, сшытак лемантара ў сіняй цыратавай вокладцы...

Жывучы ў гэтым пакоі, Максім стварыў шэдэўры беларускай патрыятычнай лірыкі — славыты верш "Пагоня" і паэму "Страцім-Лебедзь"...

Душой "Беларускай хаткі" з'яўляецца **Батлейка** — старажытны лялечны тэатр, ад якога, паводле ўспамінаў Змітрака Бядулі, у вялікім захваленні быў Максім Багдановіч.

Назва тэатра паходзіць ад назвы біблейскага горада Бітлеема, дзе, згодна з Пісаннем, нарадзіўся Ісус Хрыстос. Батлейка — сваеасабліва мадэль Сусвету. Тут ёсць свае нябёсы і зямля. У Батлейцы ўсё ідзе — па калейцы, па чарзе — то вяселья баляванні, то драматычныя баталіі. На змену біблейскім персанажам: Святой Тройцы, Анёлу, Мудрацам, цару Іраду прыходзіць, так бы мовіць, "свец-

кія" дзейныя асобы: селянін, чорт, жаўнер, цыган з цыганкаю, пан з паненкаю, габрэй з габрэйкаю і г. д. ... Батлейка — як бутэлька з добрым віном — каго хочаш развяселіць і ўсцешыць... Батлейка — як бутэлька з добрым віном — каго хочаш развяселіць і ўсцешыць... Батлейка — як бутэлька з добрым віном — каго хочаш развяселіць і ўсцешыць... Батлейка — як бутэлька з добрым віном — каго хочаш развяселіць і ўсцешыць...

Сёння "Беларуская хатка" не толькі музей, не толькі тэатр, а яшчэ і вядомы ў сталіцы асяродак беларускай культуры. Сваю назву музей "пазычыў" у Клуба нацыянальнай інтэлігенцыі, які існаваў у Менску ў 1916—1920 гады. Чынікамі яго ў свой час былі Уладзіслаў Галубок, Альберт Паўловіч, Ядвігін Ш., Аркадзь Смоліч, Зоська Верас... і Максім Багдановіч... На жаль, будынак тае "хаткі", які месціўся на былой Захар'еўскай вуліцы, не захавалася. Затое захаваліся традыцыйны клуб. Як і на пачатку XX стагоддзя, у цяперашняй "Беларускай хатцы" ладзяцца літаратурныя гасцеўні, кніжныя прэзентацыі, бардаўскія канцэрты, літаратурна-мастацкія вечарыны. Да статкова згадаць, што сучаснымі чынікамі "хаткі" сталі народныя паэты Беларусі Ніл Гілевіч і Рыгор Барадулін. Тут чыталі свае вершы Генадзь Бураўкін, Анатоль Вярцінскі, Казімір Камейша, Леанід Дранько-Майсюк, Анатоль Сым, Мікола Мятліцкі, Міхась Скобла... Спявалі славытыя беларускія барды Данчык, Аляксандр Камюцкі, Алег Атаманаў, Андрэй Мельнікаў...

За 10 гадоў працы "Беларускай хаткі" наведана больш як 100 тысяч чалавек. Гэта — школьнікі, студэнты, настаўнікі, шчырыя аматары творчасці Максіма Багдановіча. Менавіта яны і складаюць аснову аднайменнага грамадскага клуба, які на працягу апошняга дзесяцігоддзя актыўна супрацоўнічае з музеем. Нястомным

кіраўніком клуба з'яўляецца сапраўдны падзвіжнік на ніве беларускага Адраджэння спадарыня Ала Ходан. Сярод соцыяльных пріяўных запісаў у кнізе водгукаў музея асабліва дарагі той, які пакінулі прафесійныя музейшчыкі — удзельнікі міжнароднай канферэнцыі па музейнай педагогіцы, дзе "Беларуская хатка" называецца "жамчужынай беларускіх музеяў"...

най паэмы "Страцім-Лебедзь": "Ад усіх цяпер патомкі ёсць, ды няма адных Максімавіч..." Ёсць нашчадкі ў Паэта. Гэта мы з вамі. Максімавіч ўдзячны чытачы, шматлікія прыхільнікі ягонага таленту, "папутнікі, падарожнікі сярод нябёс" — чыстых недасяжных нябёсаў ягонай высокай несмяротнай паэзіі.

Эдуард АКУЛІН
На здымках: "Беларуская хатка", 1991 год; Ніл Гілевіч сярод чынікаў клуба "Беларуская хатка"; спявае Данчык.

ПАРОДЫ

Пяю, каму хачу
Цэлы дзень сяджу пры будшы.
Гімн пяю забеглай сучыцы.
Пішу, калі вельмі хочацца.
Я вельмі песіміст...
І не люблю жанчын.
Пасівеў. Пашарэў.
І трэба ж так: прысніўся сон Якраз пасля палучкі.
Нібыта я — які рэзон? — Склаў гімн для нейкай сучкі.

Уладзімір ЕРМАЛАЕЎ

Пяю, каму хачу
Пярэчы сонны чытачу,
(Хай дзіваком не лічыць),
Мой гімн. Пяю, каму хачу.
Пішу, калі прыспічыць.
А побач з брамай — гурт жанчын.
Стаяць, разводзяць зягі.
Крычаць: "Ну, блін! Пяе Чыгрын!"
Ды я ім — нуль увагі.
Адно прасіў: сысці з двара.
На што мне бабскі вэрхал?
Яныж мне ўсе — да ліхтара!
Ссівеў. Зшарэў.
Запэрхаў.

Павел САКОВІЧ

Хачу я музай авалодаць...
Ты не мая, і я не твой
Не атрымаецца з нас пары.
Не авалодае сабой —
Пазнаем сілу боскай кары,
Альсць МАКРАЦОЎ

Ты не мая, і я не твой.
Адразу бачна: мы не пара.
Ды што з таго: я ж не табой,
А Музай авалодаць марыў!

Суфлёр

ПАДКАЗКІ—АНОНСЫ—ПАРАДЫ АД "ЛІМА"

Запрашаем!

З 4 па 21 ліпеня 2001 года ў рамках праграмы "Мая Беларусь" Цэнтральны камітэт грамадскага аб'яднання "Беларускі саюз моладзі" праводзіць валанцёрскі аздараўленчы лагер "Альба-парк". Лагер будзе праходзіць у старажытнай горадзе Беларусі Нясвіжы дзе ў XVII ст. Радзівіламі быў закладзены адзін з самых першых на тэрыторыі Усходняй Еўропы парк у загараднай рэзідэнцыі "Альба". У мінулым "Альба" была вядома не толькі палацамі "Кансалецыя", "Альба", "Альтана", але і цудоўнымі альтанкамі, аранжарыямі, дзе вырошчваліся экзатычныя расліны. Акрамя гэтага, тут быў адчынены адзін з першых беларускіх тэатраў. Цікавымі былі і пацешныя бітвы, што праходзілі пры артылерыйскіх і мараходных школах на штучных азёрах. Да нашага часу ад гэтага ўсяго засталіся: унікальная водная сістэма з штучных азёр і каналаў, сістэма алей і старыя (да 400 год) дрэвы, размешчаныя на тэрыторыі выш 300 га. Гэта ставіць парк "Альба" ў адзін рад з

такімі знакамітымі паркавымі ансамблямі, як Версаль, Пеярыгоф, Паўлаўск і інш. На жаль, экскурсіі ў парк не могуць адбывацца з-за вялікай колькасці смецця, кустоў на больш цікавых месцах. Таму перад удзельнікамі лагера ставіцца задача не толькі прывесці частку парку ў належны стан, але і звярнуць увагу грамадства рэспублікі на праблему захоўвання, адраджэння і падтрымання старажытных паркаў Беларусі. У час работы лагера будзе ажыццёўлена шырокая культурная праграма: фестываль беларускай культуры, тэатральнае відовішча ў парку "Альба" і футбольны матч. У сусветнай камп'ютэрнай сетцы будзе запушчаны Інтэрнэт-праект, прысвечаны лагеру ў парку "Альба". Заканчэннем стануць канферэнцыі і "круглы стол" па праблемах парку "Альба" і іншых паркаў Беларусі. Будзем рады бачыць вас падчас правядзення канферэнцыі і фестывалю беларускай культуры, якія адбудуцца 20 ліпеня 2001 года ў Нясвіжы. У выпадку згоды просім паведаміць па тэлефоне 222-39-85 альбо 222-39-78.

ЗАСНАВАЛЬНІКІ
Саюз беларускіх пісьменнікаў;
рэдакцыя газеты
"Літаратура і мастацтва"
ВЫХОДЗІЦЬ
З 1932 ГОДА

Галоўны рэдактар
Алесь ПІСЬМЯНКОЎ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:
Вольга БАРАБАНШЧЫКАВА
Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Павел ВЕРАБ'ЕЎ,
Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ —
намеснік галоўнага рэдактара,
Алесь ГАЎРОН —
адказны сакратар,
Мікола ГІЛЬ,
Алесь МАРЦІНОВІЧ,
Яўген РАПН,
Людміла РУБЛЕЎСКАЯ,
Віктар ШНІП —
першы намеснік галоўнага рэдактара

АДРАС
РЭДАКЦЫІ:
220005, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:
прыёмная рэдакцыі — 284-8461
намеснікі галоўнага рэдактара — 284-8525, 284-7985
АДЗЕЛЫ:
публіцыстыкі — 284-8204
пісьмаў і грамадскай думкі — 284-7985
літаратурнага жыцця — 284-8462
крытыкі і бібліяграфіі — 284-7985
паэзіі і прозы — 284-8204
музыкі — 284-8153
тэатра, кіно — 284-8153
выяўленчага мастацтва — 284-8462
фотакарэспандэнт — 284-8462
бухгалтэрыя — 284-8462
Тэл./факс — 284-7965

Пры перадруку просьба спасылка на "ЛІМ".
Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі і думкамі аўтараў публікацый.

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра тыднёвіка "ЛІМ"

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах
Друкарня Рэспубліканскага унітарнага прадпрыемства "Выдавецтва "Беларускі Дом друку" (г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 79)
Індэкс 63856 Наклад 2806
Нумар падпісаны ў друку 28.6.2001 г. у 17.30
Рэгістрацыйнае пасведчанне № 715
Заказ 3645
Д 125456789101112
М 123456789101112